

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (อาชีวศึกษา)

ปริญญา

อาชีวศึกษา

อาชีวศึกษา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง

การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน
กรณีศึกษาตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

Participatory Career Development by Local Wisdom Base: Case Study on
Tumbon Bung-Bon Nong Suea District Pathum Thani Province

นามผู้วิจัย

นายสวัสดิ์ พิมพ์สุวรรณ

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์วรัทยา ธรรมกิตติภาพ, ศศ.ด.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์ไพพงษ์ ทิพนาค, Ph.D)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์จุฬารัตน์ วัฒนะ, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กาญจนา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานกรณีศึกษาตำบลบึงบอน
อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

Participatory Career Development by Local Wisdom Base: Case Study on
Tumbon Bung-Bon Nong Suea District Pathum Thani Province

โดย

นายสวัสดิ์ พิมพ์สุวรรณ

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (อาชีพศึกษา)
พ.ศ.2557

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สวัสดี พิมพ์สุวรรณ 2557: การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน
กรณีศึกษาตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
(อาชีวศึกษา) สาขาวิชาอาชีวศึกษา ภาควิชาอาชีวศึกษา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
รองศาสตราจารย์วรัทยา ธรรมกิตติภพ, ศศ.ด. 181 หน้า

กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างและพัฒนาอาชีพของ
ชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานและความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ และ ศึกษาและตรวจสอบ
กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษาตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
แบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับ
การพัฒนาอาชีพ และความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน ผู้ให้ข้อมูล
ได้แก่ เกษตรกรและผู้นำชุมชน 89 คนเจ้าหน้าที่รัฐ 6 คน เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบ
สัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ และร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา ระยะที่ 2 ศึกษา
กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำ
ชุมชน สมาชิกชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐรวม 27 คน เครื่องมือในการวิจัย
เป็นแบบบันทึกการจัดเวทีชาวบ้าน ระยะที่ 3 ตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม
โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คนเครื่องมือในการวิจัย
ได้แก่ แบบบันทึกการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และแบบประเมินความเป็นไปได้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วย
ค่ามัธยฐาน และส่วนเบี่ยงเบนควอไทล์

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐาน พบว่า ชุมชน
ใช้การพัฒนาทางเลือกเป็นวิธีการพัฒนาอาชีพให้แก่ชุมชน โดยใช้กลุ่มคนที่มีภูมิความรู้ในชุมชน
(ภูมิปัญญา) และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ ร่วมดำเนินการในการพัฒนาอาชีพ เรียกว่า
ภูมิปัญญาประยุกต์ กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐาน มี 4 ขั้นตอน
หลัก ได้แก่ 1) การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน 2) การวางแผนการ
พัฒนาอาชีพ 3) การดำเนินการพัฒนาแผนพัฒนาอาชีพ และ 4) การประเมินผล การตรวจสอบ
ความสอดคล้องและความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานไปใช้ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าสอดคล้องในระดับมากขึ้นไปทุกรายการ
ข้อเสนอแนะในการวิจัย คือ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรนำกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมี
ส่วนร่วมนี้ ไปปรับใช้เพื่อการพัฒนาอาชีพในชุมชนต่างๆ ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับตำบลบึงบอน
โดยใช้แนวคิดการพัฒนาทางเลือกเป็นฐานในการพัฒนาความยั่งยืนของชุมชน

Sawat Pimsuwan 2014: Participatory Career Development by Local Wisdom Base: Case Study on Tambon Bung-Bon Nong Suea District Pathum Thani Province. Doctor of Philosophy (Vocational Education), Major Field: Vocational Education, Department of Vocational Education. Thesis Advisor: Associate Professor Varataya Thammakittipob, Ph.D. 181 pages.

A participated-career-developing process plays an important role in establishing and developing some sustainable businesses for rural communities. Therefore, this study focused on career conditions, local wisdoms and will to participate in career development. The processes in participatory-career-development were studied and tested at Tambon Bung-bon, Nongsuea district, Pathumthani province. Three phases of the study were conducted. Phase 1: studied on career conditions, local wisdoms and eagerness to participate in career development by the Bung-bon residents. The data were collected from 89 farmers and community leaders and 6 governmental service personnel, using surveying forms. These data were analyzed using frequency, percentage and content analysis. Phase 2: studied on the procedures in local-wisdom-based participating-business-development. The data were collected from 27 people including some community leaders, village residents and governmental service personnel. A selected recording form was used to collect the data from village meetings. Phase 3: the procedures in local-wisdom-based participating-business-development were tested. The data for this phase were collected from 15 experts using recording form for expert meeting and for feasible evaluation. The data were analyzed using median and quartile deviation.

The result revealed that, the villagers preferred to construct an alternative way to develop their businesses. In this case, a group of experts in the community, the wisdoms and the governmental service personnel who were in charge of the area participated in developing new knowledge so called “applied wisdom”. On the other hand, the participatory-career-development demonstrated 4 main steps: 1) brainstorming on common problems and career development, 2) planning for career development, 3) bringing the plan into action and 4) evaluation. The tests on relationship and feasibility for putting the developed procedure into action demonstrated highly related opinions among all sources and in all aspects. As a result, it was suggested that the authorities should apply the techniques to villages of which conditions resembled that of Tambon Bung-bon.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี โดยได้รับความเมตตากรุณาจากประธานกรรมการที่ปรึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.วรัทยา ธรรมกิตติภาพ และกรรมการที่ปรึกษารองศาสตราจารย์ ดร. พิรพงศ์ ทิพนาค อาจารย์ ดร. สมภพ สุวรรณรัฐ และศาสตราจารย์ ดร. บุญธรรม จิตต์อนันต์ ที่กรุณาให้คำแนะนำปรึกษาตรวจปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ อย่างดียิ่งรวมทั้งผู้แทนจากบัณฑิตวิทยาลัยที่กรุณาให้คำแนะนำต่างๆ

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้ รองศาสตราจารย์ ดร.ดนัย วรรณวนิช รองศาสตราจารย์ ดร.นันทิยา หุตานุวัตร รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ หุตานุวัตร รองศาสตราจารย์ บำเพ็ญ เขียวหวาน รองศาสตราจารย์ กษิติศ อื้อเชี่ยวชาญกิจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สันติ ศรีสวนแดง ดร.พุทธรชาติ ชุณสาคร รองศาสตราจารย์ ดร.กุลชนิษฐ์ ราชนบุญยวัฒน์ ดร.สัมพันธ์ เตชะอธิก รองศาสตราจารย์ สายสมร ศรีสุขประเสริฐ รองศาสตราจารย์ ดร.ปราณี โพธิสุข ดร.วิรัตน์ ศรีคำจันทร์ คุณเดชา ศิริภัทรและผศ.ดร.สุทธิพร บุญส่ง ที่ให้คำแนะนำให้ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำวิทยานิพนธ์สำเร็จลงได้ด้วยดีขอขอบคุณ น.ส. กฤตยา วิสูตรโยธิน นายประกอบ จรเจริญ น.ส. นवलจันทร์ สิงหรานายสำเนียง บุญนะ นางมานิสา พูนเพ็ง ตลอดจนทั้งผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและประชาชนตำบลบึงบอนที่ให้ความร่วมมือในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ “บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์” ที่ได้มอบทุนสนับสนุนการตีพิมพ์ผลงานวิทยานิพนธ์ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติ

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ที่ให้โอกาสศึกษาต่อและสนับสนุนทุนการศึกษาขอขอบคุณคณะผู้บริหารและเพื่อนร่วมงานในคณะเทคโนโลยีการเกษตรมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรีที่ทำให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้

ท้ายสุดนี้ผู้วิจัยขอน้อมรำลึกถึงพระคุณของบิดามารดาบุคคลสำคัญที่ได้วางรากฐานการศึกษาและคอยเป็นกำลังใจกับผู้วิจัยตลอดมา และที่ผู้วิจัยมีอาลัยได้ คือ คุณคุณธรรณีกร พิมพ์สุวรรณ คุณปรีดี พิมพ์สุวรรณ และคุณดริณ พิมพ์สุวรรณ เป็นผู้ให้กำลังใจรวมทั้งคุณพ่อาวัญ พุ่มสหายรายสนับสนุนอยู่เบื้องหลังความสำเร็จในครั้งนี้

สวัสดี พิมพ์สุวรรณ

กรกฎาคม 2557

สารบัญ

หน้า

สารบัญตาราง	(3)
สารบัญภาพ	(5)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
ประโยชน์ที่ได้รับ	6
ขอบเขตของการวิจัย	7
นิยามศัพท์ในการวิจัย	8
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	10
การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอาชีพในชุมชน	11
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	33
ชุมชนตำบลบึงบอน	47
กรอบแนวคิดในการวิจัย	52
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	54
ระยะที่ 1 การวิเคราะห์สภาพการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและ	
การถ่ายทอดภูมิปัญญา และความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ	
ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี	54
ระยะที่ 2 การศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้	
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัด	
ปทุมธานี	61
ระยะที่ 3 การตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้	
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัด	
ปทุมธานี	70
บทที่ 4 ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์	77
ผลการวิจัย	77
ข้อวิจารณ์	114
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	117
สรุปผลการวิจัย	117
ข้อเสนอแนะ	125

สารบัญ

	หน้า
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	127
ภาคผนวก	137
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	138
ภาคผนวก ข แผนพัฒนาอาชีพและโครงการ	155
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	181

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	แสดงจำนวนประชากร 7 อำเภอ จังหวัดปทุมธานี	49
2	จำนวนประชากรของตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี	50
3	รายชื่อผู้นำชุมชน ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จ.ปทุมธานี	55
4	แสดงจำนวนผู้ให้ข้อมูลที่เป็นสมาชิกชุมชนจำแนกทั้ง 9 หมู่บ้าน	55
5	แสดงรายชื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 3	56
6	รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย	59
7	รายชื่อตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลระยะที่ 2	61
8	รายชื่อตัวแทนสมาชิกชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผู้ให้ข้อมูลระยะที่ 2	62
9	รายชื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นผู้ให้ข้อมูลระยะที่ 2	63
10	รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในระยะที่ 2	64
11	รายชื่อผู้นำชุมชนให้ข้อมูลในระยะที่ 2 ในขั้นตอนย่อยที่ 2	66
12	รายชื่อตัวแทนผู้ให้ข้อมูลในระยะที่ 2 ในขั้นตอนย่อยที่ 2	67
13	รายชื่อเจ้าหน้าที่ผู้ให้ข้อมูลในระยะที่ 2 ในขั้นตอนย่อยที่ 2	68
14	รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือในระยะที่ 2 ในขั้นตอนย่อยที่ 2	69
15	รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในระยะที่ 3	70

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
16	รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือในระยะที่ 3	73
17	ภูมิปัญญาที่เป็นประชาชนในตำบลบึงบอนที่มีบทบาทในการพัฒนาอาชีพชุมชนตำบลบึงบอน	90
18	โครงการและหมู่บ้านผู้รับผิดชอบจัดทำโครงการ	110
19	ผลการประเมินความเป็นไปได้ของแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในการนำไปใช้	113

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แสดงระดับการมีส่วนร่วมและจำนวนประชากรที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม	22
2	แผนภาพ แสดงการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น	36
3	การถ่ายทอดภูมิปัญญา	42
4	แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาอาชีพของชุมชน	45
5	แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	53
6	กรอบวิธีการวิจัย	76
7	สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมู่ที่ 2 ตำบลบึงบอน	78
8	นาข้าวที่ปลูกในตำบลบึงบอน	79
9	การเตรียมพื้นที่ก่อนหว่าน	80
10	การปลูกผักบนร่องสวนส้ม	81
11	ปุ๋ยหมักและปุ๋ยคอกที่เตรียมใส่แปลงผัก	83
12	น้ำหมักชีวภาพ	83
13	การทำขั้วข้าว	93
14	แสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นการเกษตรของชุมชนตำบลบึงบอน	97
15	การเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน	99

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
16	การจัดเวทีชาวบ้าน ตำบลบึงบอน	103
17	ขั้นตอนการทำแผนพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐาน	111
18	สรุปขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาประยุกต์	125

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเป็นเป็นการพัฒนาที่เกิดมาจากประชาชนพึ่งตนเอง โดยการที่ประชาชนต้องร่วมกันไปศึกษาชุมชนของตน สำนวญภูมิปัญญา ทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งพลังของชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนา ทุกคนร่วมกันกำหนดอนาคตของตนเองด้วยการเป็นผู้เรียนรู้ เลือกรสร วางแผน และการปฏิบัติที่สอดคล้องกับวิถีของชุมชน โดยมีแนวคิดพื้นฐานว่าเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมทางกายภาพและจิตใจของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม การยึดระบบคุณค่าของทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ด้วยการพัฒนาแบบรอบด้านไปพร้อมๆกัน และกระจายการพัฒนาไปสู่ทุกภาคส่วน (โกวิทย์ พวงงาม, 2553: 169-170) ในหลักการดังกล่าวข้างต้น สิ่งสำคัญที่ทำให้รากฐานของประเทศมั่นคงอย่างยั่งยืนและพึ่งตนเองได้ ประการสำคัญคือการที่ประชาชนในประเทศมีอาชีพที่มั่นคง เป็นที่มาของความอยู่ดีกินดี การมีรายได้ของชุมชน นโยบายหลักในการบริหารบ้านเมืองควรเน้นในการให้ความสำคัญกับรากฐานคือการมีอาชีพของคนในชาติมากขึ้น การที่คนในชาติมีอาชีพ มีงานทำ การเกิดรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัว จึงกล่าวได้ว่าการมีอาชีพของคนในชาตินอกจากจะส่งผลทำให้เกิดความมั่นคงในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลระดับครอบครัวระดับชุมชนและสังคม และระดับประเทศ นอกจากนี้การมีอาชีพมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ ทำให้เกิดการผลิตและการบริโภคส่งผลให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจการมีงานทำ มีอาชีพที่มั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม และลดปัญหาสังคม การมีอาชีพก่อให้เกิดรายได้ ผู้มีรายได้จะรองรับผลผลิต การผลิตมีอยู่อย่างต่อเนื่องเนื่องจากอุปสงค์เพิ่มขึ้น ประชาชนมีอำนาจซื้อมากขึ้นจะมีผลต่อการลงทุนเพิ่มขึ้นในการผลิตสินค้า และการมีอาชีพเกิดรายได้ส่งผลต่อธุรกิจบริการอีกด้วย (มานิตย์ ผิวขาว, 2552)

เมื่อประชาชนมีการประกอบอาชีพ มีรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ทำให้อัตราการว่างงานลดน้อยลง ย่อมเป็นการแก้ไขปัญหาสังคมให้กับรัฐบาล สภาพสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดี มีการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างคุ้มค่า มีรายได้เกิดการหมุนเวียน ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก้าวหน้า การมีอาชีพของประชาชนจึงเป็นการช่วยพัฒนาประเทศ การให้ความสำคัญกับการมีอาชีพของประชาชนปรากฏอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) อาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพของประชาชนไทยในชนบท มีการสืบทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานที่เป็นฐานของความยั่งยืนของชาติไทยมาช้านาน ความสำคัญของการเกษตรเป็นแหล่งอาหารและปัจจัยสี่หลักของประชาชน เป็นสาขาหลักที่มีบทบาทในการรักษาเสถียรภาพระบบเศรษฐกิจ ที่มีการผลิตพืช การผลิตสัตว์ การประมง การป่าไม้ ทำให้สาขาเกษตรมีการดูดซับแรงงานและการจ้างแรงงานมากที่สุด ในการผลิตอาหารสามารถควบคุมหรือชะลอการเกิดอัตราเงินเฟ้อสูงได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การเกษตรยังเป็นสาขาที่สะสมวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย

(นพคุณ ศิริวรรณ, 2557: 7-8) ดังนั้นการอาชีพของคนไทยจึงมีความสำคัญในหลายระดับตั้งแต่หน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมจนถึงระดับประเทศ

หากพิจารณาความสำคัญของอาชีพในระดับต่างๆ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน พบว่าเป็นการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้เพื่อการดำเนินชีวิตเพื่อความมั่นคงในอนาคต และการมีครอบครัวในระดับครอบครัวถือได้ว่าเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม การมีอาชีพเป็นการให้เกิดความสุขหรือความมั่นคงในชีวิตของแต่ละคนในครอบครัว นอกจากจะเป็นการสร้างฐานะแล้ว รายได้มาเลี้ยงดูตนเองพ่อแม่และทุกคนในครอบครัวให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จการศึกษาเพื่อการมีอาชีพที่มั่นคงในอนาคตในระดับชุมชนและสังคมครอบครัวเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนหรือสังคมหากแต่ละครอบครัวมีอาชีพที่มั่นคงรายได้ดีความเจริญชุมชนจะมีมากขึ้นทำให้ชุมชนเข้มแข็ง กุลชนิษฐ์ราชนบุญวัฒน์ และคณะ (2550) กล่าวถึงชุมชนเข้มแข็งว่า ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง หมายถึง การที่สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้กับสมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม โปร่งใส และพร้อมที่จะให้ตรวจสอบสมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชนกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการชุมชน สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชนมีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุก ๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุก ๆ คนและมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนมีการพัฒนาที่ดีขึ้นจนสามารถพึ่งพาตนเองได้จากแนวคิดนี้ ทำให้สรุปเกี่ยวกับดัชนีชี้วัดการพัฒนาประเทศประการหนึ่งได้ว่าการพัฒนาประเทศเมื่อประชาชนมีการประกอบอาชีพมีรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวทำให้อัตราการว่างงานลดน้อยลงย่อมเป็นการแก้ไขปัญหาสังคมให้กับรัฐบาลสภาพสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดีมีการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างคุ้มค่ามีรายได้เกิดการหมุนเวียนทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก้าวหน้าการมีอาชีพของประชาชนจึงเป็นการช่วยพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554) แต่การที่จะทำให้อาชีพของคนไทยมีความเข้มแข็งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีความเข้มแข็งระดับชุมชน การพัฒนาอาชีพให้เจริญก้าวหน้าต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องร่วมกันในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันช่วยกันคิด ช่วยกันทำ ช่วยการแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของทุกคนในอนาคตด้วยแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม ต้องอาศัยความร่วมมือกันทุกฝ่าย (ชัชรี นฤทุม, 2551: 20) เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยกลไกสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากประชาชนย่อมรู้ปัญหาและความต้องการในพื้นที่ของตนได้ดีกว่าเจ้าหน้าที่จากภายนอก การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการสร้างความเป็นเจ้าของในกิจกรรมการพัฒนาร่วมกัน

การมีส่วนร่วมนั้นเป็นการที่ประชาชนในองค์กรหรือท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่รวมกันมาช่วยกันคิดเพื่อแก้ปัญหา เพื่อพัฒนา และรับผิดชอบเกี่ยวกับการทำมาหากินและชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล ตลอดจนถึงการรับประโยชน์ร่วมกันภายใต้บริบทของชุมชนนั้นๆโดยประชาชนนั้นต้องมีส่วนได้ส่วนเสีย มีอิสระ มีอำนาจการตัดสินใจ มีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ต้องเป็นการเข้าร่วมอย่างแท้จริง ได้รับข่าวสารที่ถูกต้อง มีการสื่อสารสองทาง สามารถตรวจสอบได้ และอยู่บนพื้นฐานความเสมอภาค ผลที่ได้รับทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น

ในการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมที่ทำเพื่อเลี้ยงชีวิตของกลุ่มของประชาชนอย่างมีแบบแผน เป็นขั้นตอน มีความเป็นปึกแผ่นในรูปแบบของการพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง ภายในขอบเขตของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเอื้ออาทร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะเป็นเครือข่ายภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจิตสำนึกร่วมกัน (จินตนา สุจิตานนท์, 2554; โกวิทย์ พวงงาม, 2553: 132; สนธยา พลศรี, 2550: 66 และ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2547:4, 120) แต่การพัฒนาชุมชนไม่สามารถประสบผลสำเร็จได้ถ้าขาดองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาอาชีพ แบ่งได้ 2 ด้าน ได้แก่ ด้านปัจจัยและด้านแผนพัฒนาอาชีพ ดังนี้ ด้านปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนาอาชีพชุมชน ประกอบด้วยคนในชุมชนทุนวัสดุอุปกรณ์วิธีการหรือยุทธศาสตร์ในการพัฒนามีแผนงานที่เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนการได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชนการบริหารจัดการนักพัฒนาชุมชนการประสานงานผลการพัฒนาส่วนด้านการวางแผนพัฒนาอาชีพประกอบด้วย การกำหนดจุดหมายปลายทาง (Ends) วัตถุประสงค์ (Objective) การวางเป้าหมาย (Targets) วิธีการและกระบวนการ (Means and Process) ทรัพยากร (Resources) และค่าใช้จ่าย (Cost) การนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation) การประเมินผลแผน (Evaluation) (ครรชิต พุทธิโกษา, 2554: 83)

การให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมได้ปรากฏไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) เป็นต้นมา เพราะเห็นความเป็นประโยชน์แก่ประชาชน ดังนี้คือ ประชาชนมีส่วนร่วมในโครงการทำให้เกิดความผูกพัน จนรู้สึกมีความเป็นเจ้าของช่วยลดความขัดแย้งทางความคิดในชุมชนด้วยการลงฉันทามติที่เห็นพ้องต้องกันการตัดสินใจร่วมกันในโครงการต่างๆ ในการแก้ปัญหาตรงตามความต้องการของประชาชนทำให้โครงการที่เกิดขึ้นเป็นประโยชน์ต่อประชาชน ทำให้มีการระดมทรัพยากรมาใช้ในการพัฒนามากขึ้น จนเกิดการพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น เมื่อทุกคนมีความเป็นเจ้าของกิจกรรมที่ร่วมกันคิดร่วมกันทำจึงง่ายต่อการนำไปปฏิบัติและทำให้เกิดความน่าเชื่อถือต่อโครงการและเกิดขอบธรรมแก่ทุกฝ่าย วรินทร์ บุญยั้ง (2554: 20, 31) ได้กล่าวถึงทรัพยากรที่สำคัญคือทุนมนุษย์ เป็นคลังแห่งความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะทางบุคลิกภาพเฉพาะของบุคคล ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม คุณลักษณะเหล่านี้ เป็นผลมาจากการได้รับองค์ความรู้ การสั่งสมประสบการณ์และความเชี่ยวชาญ จนพัฒนามาเป็นทุนมนุษย์ที่สำคัญ ในการเข้าสู่ยุคสังคมการผลิตที่ผ่านมาน มนุษย์ถูกใช้

เป็นแรงงานควบคู่ไปกับทุนเพื่อการผลิตเท่านั้น แต่ละเลยการพัฒนาทุนมนุษย์ที่เป็นทรัพยากรที่สำคัญในขณะเดียวกันได้นำองค์ความรู้จากทุนมนุษย์มาใช้ประโยชน์น้อยมาก ดังนั้นหากนำทุนที่สำคัญที่สุดของประเทศมาพัฒนาให้เกิดศักยภาพทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจสังคมให้เกิดชุมชนบนพื้นฐานแห่งความรู้แล้วนำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นมาช่วยจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมด้วยแนวคิดชุมชนแก้ปัญหาชุมชนด้วยภูมิปัญญาของตนเอง ส่งผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีความเป็นอยู่ที่ดีมีชีวิตที่ยืนยาวอย่างมีความสุขและมีคุณภาพ

เมื่อน้อมนำพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชดำรัส เรื่อง ป่าไม่ว่า “...เรื่องป่า 3 อย่าง คือ ไม้ฟืน ไม้ผล ไม้สร้างบ้านประชาชนมีความรู้ ทุกคนที่อยู่บนภูเขา ทุกคนที่อยู่ในที่ราบเขามีทั้งความรู้เขาทำงานมาตั้งหลายชั่วคนแล้วเขากันอย่างดี เขามีความเฉลียวฉลาด เขารู้ว่าตรงไหนควรจะทำการสิกรรมเขารู้ว่าที่ไหนควรจะเก็บไม้อะไร แต่ว่าที่เสียไปเพราะว่าพวกที่ไม่รู้เรื่องไม่ได้ทำมานานแล้วทิ้งมานานแล้ว ทิ้งสิกรรมมานานแล้วก็ไม่รู้เรื่องแล้วก็มาอยู่ในที่ที่มีความสะดวกก็เลยทำให้ลืมว่าชีวิตมันเป็นได้โดยที่ทำการสิกรรมที่ถูกต้อง...” (ศูนย์เรียนรู้พระกรณียกิจและการขยายผลพระราชดำรินในสถานศึกษา, 2556) เห็นได้ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเข้าใจถึงการหยั่งรากลึกถึงความรู้ของประชาชนเรียกได้ว่า ภูมิปัญญา ซึ่งในแต่ละพื้นที่ที่ผ่านการทดลองตามกาลเวลามายาวนาน เลือกรวมความเหมาะสมที่จะทำอาชีพและเก็บรักษา ในการพัฒนาชุมชนจำต้องตระหนักถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญต่อพัฒนาอาชีพในชุมชนได้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาชุมชน กล่าวคือ เป็นองค์ความรู้ที่สืบทอดเป็นเวลายาวนาน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามการเปลี่ยนแปลงไปบังตามสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง แต่การพัฒนาชุมชน ต้องอาศัยหลักการที่เป็นระบบ (Systematic Approach) ด้วยกระบวนการทางการศึกษา เน้นการพัฒนาความรู้และกระบวนการสร้างองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนหลายแห่งเกิดองค์ความรู้ในลักษณะบูรณาการ ด้วยสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อความอยู่รอดและการรักษาองค์ความรู้ไว้ให้สืบทอดไปยังลูกหลาน (วรวิทย์ ธรรมกิตติภาพ, 2555: 66-67)

ด้วยภูมิปัญญา หรือ Wisdom ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม สามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นจากประสบการณ์และความเชื่อ กลายเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีการปรับปรุง ประยุกต์และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นความรู้ที่สอดคล้องตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังนั้นภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นความรู้ที่คนท้องถิ่นพัฒนาขึ้นมา เกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานาน จนเกิดการตกผลึกเป็นความรู้ชุดหนึ่ง ซึ่งอยู่บนรากฐานความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผสมผสานกับความเชื่อ ประเพณีดั้งเดิมต่าง ๆ โดยความรู้ท้องถิ่นนั้นเกิดจาก ความรู้เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ ภูมิทัศน์ ที่สามารถระบุได้ว่าเป็นอย่างไร สามารถแยกประเภท คุณสมบัติ บอกเล่าถึงพฤติกรรมต่างๆในชุมชนได้ การ

พัฒนาอาชีพในชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็น “การพัฒนาทางเลือก” ที่ชุมชนสามารถร่วมกันสร้างและใช้ประโยชน์จากผู้รู้จักและเข้าใจในท้องถิ่นตนเอง ใช้ความรู้ของคนในท้องถิ่นสร้างความเข้าใจและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เอง ภายใต้การชี้นำของผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยไม่หวังการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐ ด้วยความเชื่อดังกล่าว จึงนำมาสู่การคิดเพื่อหาแนวทางสร้างความยั่งยืนของชุมชนที่ตรงจุด เป็นการ พัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนเองมาจัดการแก้ไขโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นการพัฒนาที่ตรงจุดและทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด สอดคล้องกับปรัชญาพัฒนาชุมชน ว่า การพัฒนาชุมชน ต้องทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ (Self –Reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self – Help) ในการคิดตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเอง และส่วนรวม (ปรีชา อุยตระกูล และณฤมล ปิยวิทย์, 2535; ประเวศ วะสี, 2536; สามารถ จันทร์สุรย์, 2536)

การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน จึงเป็นการที่ประชาชนในท้องถิ่นรวมกันมาช่วยกันคิดเพื่อแก้ปัญหา เพื่อพัฒนา และรับผิดชอบกิจกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษที่สั่งสมเป็นความรอบรู้ ประสบการณ์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ ในการแก้ปัญหาสิ่งเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทำให้ประชาชนใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นของตนที่มีอยู่ให้พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน การประกอบอาชีพของคนไทยส่วนใหญ่ในชนบท มากกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ยังคงดำรงชีพด้วยการเกษตรมีวิถีชีวิต เรียกว่าทำมาหากิน (Subsistence Agriculture) เป็นหลักเป็นการผลิตเพื่อจำหน่ายเพื่อสนองความจำเป็นในชีวิต หลายแห่งที่ผู้นำชุมชนเข้มแข็งเริ่มมีแนวคิดนำพาชุมชนไปสู่แนวทางการพึ่งพาตนเองและชาวบ้านรวมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นเครือข่าย นอกจากช่วยให้เกิดรายได้ ยังเป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ประสบการณ์ การปรึกษาหารือ (จรรย์ จันทลักษณ์, 2549: 77-81) การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน สามารถนำสู่การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนได้ ดังแนวคิดนี้ เสรี พงศ์พิศ (2549: 89-97) กล่าวว่า ชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ เป็นสังคมที่สร้างบนฐานความรู้ สร้างวัฒนธรรมความรู้ แทนวัฒนธรรมอุปถัมภ์ มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง สามารถคิดและตัดสินใจได้ จัดการกับชีวิตของตนเองได้ พึ่งพาตนเองได้ โดยการเรียนรู้ต้องพัฒนาเป็นขั้นตอนคือ 1) ชุมชนสามารถเรียนรู้สภาพที่แท้จริงของทุกขในปัจจุบัน มองจากปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สิน เรียนรู้ให้ได้ว่าปัญหาหนี้สินคืออะไร แก้อปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยความมั่นคง เข้มแข็งและยั่งยืน เป็นชุมชนเข้มแข็งที่พัฒนาชุมชนของตนเองให้พ้นทุกข์ ไร้รอด ให้อยู่อย่างมั่นคงยั่งยืน อย่างอยู่ดีมีสุขเป็นขั้นตอนของการสร้างภูมิคุ้มกัน 2) ชุมชนสามารถเรียนรู้ให้ได้หลักคิดและเทคนิควิธี เมื่อแสวงหาความรู้ที่เป็นเทคนิควิธี เกิดทักษะเป็นข้อมูล เมื่อได้สรุปรวมเป็นองค์ความรู้ สังเคราะห์ให้ตกผลึกเป็นองค์ความรู้ใหม่ สรุปให้เป็นแนวคิด แนวทางปฏิบัติ จึงนำไปสู่ปัญญา และ 3) เรียนรู้การจัดการทรัพยากร ชุมชนชนบทใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อดำรงชีวิตการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ การจัดป่าไม้ การจัดการดิน การจัดการน้ำ ผลผลิตต่างๆ มีการสั่งสม สืบทอดกันมา ประยุกต์เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

ตำบลบึงบอนอำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้ใช้วิธีการพัฒนาทางเลือก มา ใช้ในการแก้ปัญหาการพัฒนาอาชีพดั้งเดิมของชุมชนสามารถอนุรักษ์อาชีพการทำเกษตรกรรมไว้ อย่าง ต่อเนื่อง ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาประเทศที่เน้นหนักและต้องการ แรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนา อาชีพด้าน การเกษตรในพื้นที่ ผู้นำชุมชน มีบทบาทหลักในการกระตุ้นสมาชิกในชุมชนเพื่อให้เกิด การรวมตัว และร่วมการใช้พลังกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อความยั่งยืน ใน ขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนมีความมุ่งมั่นในการพัฒนา อาชีพของชุมชนตำบลบึงอย่างเข้มแข็ง เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมที่เป็นหัวใจในการ พัฒนาแล้ว ชุมชนยังขาดความต่อเนื่องในกระบวนการมีส่วนร่วมที่ควรจะเป็น คือ ร่วมคิด กำหนด เป้าหมาย ร่วมดำเนินการ และประเมินการดำเนินการ ดังนั้น หากชุมชนได้มีกิจกรรมการดำเนินการ อย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายเดียวกันที่มุ่งสู่การพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนให้ยั่งยืน การศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นฐานนี้ จึงจำเป็น อย่างยิ่ง ประโยชน์ที่สำคัญจากผลการวิจัยจะทำให้สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน อย่างเป็นระบบ และมองเห็นความสัมพันธ์ของกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดจากสมาชิกทุกคนอย่างแท้จริง และองค์ ความรู้ที่ได้จะสามารถนำไปขยายผลเป็นต้นแบบให้กับชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอื่นๆ ที่ให้ ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองนำไปปรับใช้ในการวางแผนการพัฒนาอาชีพในชุมชนได้ อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนา อาชีพ และ ความต้องการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของ ชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
3. เพื่อตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. งานวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในด้านการสร้างความเข้มแข็งและความ ยั่งยืนของชุมชน ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

ที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของการพัฒนาทุกภาคส่วน ทั้งในระดับชุมชนระดับภาค และระดับประเทศในทุกขั้นตอนของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ อย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง

2. การวิจัยครั้งนี้เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายๆ หน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบการพัฒนาชุมชน คุณภาพชีวิต และการพัฒนาอาชีพ หน่วยงานเหล่านี้ สามารถนำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้เผยแพร่เพื่อให้ชุมชนอื่นได้ เรียนรู้ถึงวิธีการพัฒนาอาชีพในชุมชน ซึ่งเน้นการพัฒนาทางเลือกโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพชุมชนทำให้แก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างตรงกับปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยองค์ความรู้ของคนในชุมชนเอง

3. ชุมชนตำบลบึงบอนได้เรียนรู้วิธีการนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ในการพัฒนาอาชีพ ทำให้ชุมชนได้สะท้อนถึงภาพลักษณ์ของตนเองและเข้าถึงปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง ถือเป็นชุมชนต้นแบบที่พัฒนาวิธีการแก้ไขปัญหาในชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ภาคประชาชนและภาครัฐเข้ามาร่วมกันพัฒนาได้อย่างบูรณาการ ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่าเป็น ภูมิปัญญาประยุกต์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถพัฒนาชุมชนตำบลบึงบอนให้เป็นแหล่งดูงานสำหรับชุมชนที่ใช้การพัฒนาทางเลือกมาแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างเข้มแข็ง

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีประกอบด้วย

ขั้นที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน

ขั้นที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ

ขั้นที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์

ขั้นที่ 4 การประเมินผลและพิจารณาผู้ใช้ผลประโยชน์จากแผน

2. การตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีประกอบด้วย

1) การศึกษาความเหมาะสมหรือความสอดคล้องของขั้นตอนและกิจกรรมในแต่ละขั้น

2) การศึกษาความเป็นไปได้ในการนำ“กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี” ไปใช้

ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรในการวิจัยสามารถจำแนกขอบเขตด้านประชากรตามระยะของการวิจัยดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความต้องการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วยสมาชิกชุมชนที่อยู่ในตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วยกลุ่มอาชีพ 2 กลุ่ม 80 คน ผู้นำชุมชน 9 คน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ 6 คน รวมทั้งหมด 95 คน

ระยะที่ 2 การศึกษากระบวนการพัฒนาแผนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี มีผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวข้องทั้งสองตอน ได้แก่

ขั้นตอนย่อยที่ 1) ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่ม และเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 27 คน

ขั้นตอนย่อยที่ 2) ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่ม และเจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 27 คน

ระยะที่ 3 การตรวจสอบกระบวนการร่างพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีได้แก่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน15

ขอบเขตด้านพื้นที่และเวลา

พื้นที่ทำการศึกษาได้แก่ ตำบลบึงบอนอำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี ซึ่งมีทั้งหมด 9 หมู่บ้าน เก็บข้อมูลระหว่างปี พ.ศ. 2553 - 2556

นิยามศัพท์ในการวิจัย

สภาพการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน หมายถึง อาชีพเดิมของชุมชน สภาพการถือครองที่ดินทำกิน อาชีพหลัก/อาชีพรอง ผลผลิต รายได้ ปัญหาจากการประกอบอาชีพ การได้รับการสนับสนุนจากรัฐ วิธีการพัฒนาอาชีพของครัวเรือน

ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ หมายถึง กลุ่มคนในพื้นที่ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ในการพัฒนาอาชีพในชุมชน และได้รับการยอมรับในชุมชนเป็นทางเลือกที่ชุมชนนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้วิจัยเรียกว่า เป็นภูมิปัญญาประยุกต์

ความต้องการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน หมายถึง ชุมชนมีความตระหนักในอาชีพ ปัญหาที่เกิดขึ้นในการประกอบอาชีพ ต้องการเปลี่ยนแปลงวิธีการทำมาหากินของชุมชนเองให้ดีขึ้น ด้วยการตัดสินใจ ในการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา การวางแผน การปฏิบัติ การประเมินผลและการรับประโยชน์ร่วมกันที่อาศัยผู้ที่มีความรู้ในชุมชนมาช่วยแก้ปัญหาในชุมชน

กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม หมายถึง ขั้นตอนในพัฒนาอาชีพประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน 2) การวางแผนการพัฒนาอาชีพ 3) การดำเนินการพัฒนาอาชีพ 4) การประเมินผลและพิจารณาผู้ใช้ผลประโยชน์จากแผน โดยประชาชนในชุมชนได้เข้าร่วมทุกขั้นตอนของกระบวนการพัฒนาอาชีพ

การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน หมายถึง ขั้นตอนในการพัฒนาอาชีพ ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) เป็นการค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน 2) เป็นการวางแผนการพัฒนาอาชีพ 3) เป็นการดำเนินการพัฒนาอาชีพ 4) การประเมินผลเป็นการพัฒนาทางเลือกที่โดยที่คนในชุมชนใช้ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น สมาชิกชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ (เรียกว่า ภูมิปัญญาประยุกต์) ร่วมกันพัฒนาขั้นตอนการพัฒนาอาชีพร่วมกัน

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การพัฒนาอาชีพของประชาชนให้ยั่งยืนจำเป็นต้องใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน พร้อมกับการสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน กล่าวคือ ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การรับรู้และตระหนักถึงสิ่งที่ต้องการพัฒนาหรือสิ่งที่ปัญหา รวมทั้งข้อมูลข่าวสาร หลังจากนั้นจึงร่วมกันสำรวจทางเลือกเพื่อการตัดสินใจในการพัฒนาหรือช่วยกันแก้ปัญหา ร่วมกันดำเนินการลงมือปฏิบัติตามแนวทางที่เลือกไว้ ร่วมกันรับผิดชอบติดตามประเมินผล และร่วมการรับผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาหรือแก้ปัญหานั้น ที่ผ่านมานั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเพียงบางขั้นตอน ปัญหาจึงเกิดตามมามากมาย (สุรพล พยอมแย้ม, 2556: 62-64; ธนากร สังเขป, 2555: 45) หากพิจารณาให้ลึกลงไปชุมชนพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ถูกนำมาใช้ในการดำรงชีวิตของชุมชน ผ่านการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษด้วยมวลประสบการณ์ที่ผ่านการกลั่นกรอง วิเคราะห์ ผ่านการนำไปใช้ที่เกิดผลแก่ชุมชนในรูปแบบที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม (โกวิท พวงงาม, 2551: 397-401) ดังนั้นในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานจำเป็นต้องใช้หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการพัฒนาในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษารวบรวมแนวคิดหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่นจากแหล่งการเรียนรู้หลากหลายทั้งเอกสารตำราและผลงานวิจัยต่างๆโดยนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย โดยนำเสนอเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอาชีพในชุมชน

- 1.1 การมีส่วนร่วม
- 1.2 แนวคิดและหลักการมีส่วนร่วม
- 1.3 ปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม
- 1.4 กระบวนการมีส่วนร่วม
- 1.5 ระดับการมีส่วนร่วม
- 1.6 การพัฒนาอาชีพในชุมชน
- 1.7 ความสำคัญของการพัฒนาอาชีพ
- 1.8 แนวคิดการพัฒนาอาชีพชุมชน
- 1.9 การพัฒนาทางเลือก
- 1.10 การวางแผนพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม
- 1.11 องค์ประกอบในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม
- 1.12 บทสรุป การพัฒนาอาชีพในชุมชน

ตอนที่ 2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาอาชีพ

- 2.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.2 กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.3 การเรียนรู้ในรูปแบบของชาวบ้านไทย
- 2.4 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.5 การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.6 ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาอาชีพในชุมชน
- 2.7 ภูมิปัญญาประยุกต์

ตอนที่ 3 ชุมชนตำบลบึงบอน

- 3.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดปทุมธานี
- 3.2 ประวัติความเป็นมาของอำเภอหนองเสือ
- 3.3 ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ตอนที่ 4 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ

1. การมีส่วนร่วม

ในยุคของการเปลี่ยนแปลงจากประชาธิปไตยแบบตัวแทน เป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะภายใต้รัฐธรรมนูญมีกระบวนการมีส่วนร่วมที่อยู่ในหลายๆ มาตรา การปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ จากเดิมซึ่งมีอำนาจจะโดยการแต่งตั้งหรือได้รับฉันทานุมัติจากประชาชนให้ไปทำการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นระดับท้องถิ่น ระดับประเทศหรือในองค์กรต่างๆ ซึ่งแต่เดิมถือว่าได้รับฉันทานุมัติหรือโอนอำนาจไปให้ตัดสินใจอะไรก็ได้โดยเชื่อว่าจะสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ชอบธรรม ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยกระบวนการที่จะตัดสินใจอะไรก็แล้วแต่ หากมีผลกระทบต่อประชาชนต่อสิ่งแวดล้อม ต่อสิทธิของบุคคล ของชุมชน จะต้องคำนึงถึง และจะต้องปรึกษาหารือก่อน แม้กระทั่งกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไม่ว่าจะพัฒนาองค์กร พัฒนาท้องถิ่น หรือพัฒนาประเทศ จำเป็นจะต้องเข้าใจหลักของการมีส่วนร่วมอย่างชัดเจน(วันชัย วัฒนศัพท์, 2546)

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 ในมาตรา 58 ได้บัญญัติไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิมีส่วนร่วมในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติราชการทางการปกครองอันมีผลกระทบหรือกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน และในมาตรา 87 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังต่อไปนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น
2. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจทางการเมือง การวางแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะ
3. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ ในรูปแบบองค์กรทางวิชาชีพหรือตามสาขาอาชีพที่หลากหลายหรือรูปแบบอื่น
4. ส่งเสริมให้ประชาชนมีความเข้มแข็งในทางการเมือง และจัดให้มีกฎหมายจัดตั้งกองทุนพัฒนาการเมืองพลเมืองเพื่อช่วยเหลือการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน รวมทั้งสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายทุกรูปแบบให้สามารถแสดงความคิดเห็นและเสนอความต้องการของชุมชนในพื้นที่
5. ส่งเสริมและให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการพัฒนาการเมืองและการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้สิทธิเลือกตั้งโดยสุจริตและเที่ยงธรรม

หลักการมีส่วนร่วมในรัฐธรรมนูญไทยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับชาติและระดับท้องถิ่นจากบทสรุปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555–2559) ที่เป็นจุดเริ่มต้นของการให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้ แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด เป็นการพัฒนาคนด้วยการให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา แต่ละคนใช้ทุนของประเทศมีอยู่ในแต่ละชุมชนเพื่อให้เกิดอนุรักษ์และและนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพจนกระทั่งแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-10-11 ได้ัญเชิญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศโดยใช้กระบวนการประชาชนมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับทุนของประเทศที่ชัดเจนขึ้น ได้แก่ทุนมนุษย์ทุนสังคมทุนกายภาพทุนทางการเงินทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและทุนทางวัฒนธรรม ให้นำมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกันโดยเฉพาะการสร้างฐานทางภูมิปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียวที่มีแบบแผนการผลิตและบริโภคอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เกิดแนวทางการพัฒนาอาชีพที่มีผลโดยรวมต่อความเป็นอยู่ของคนไทยซึ่งมีอาชีพหลักส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตรกรรม โดยการปรับเปลี่ยนต้องเริ่มจากใจที่ตระหนักถึงคุณค่าของทุนประเทศทุกด้าน เพื่ออนาคตของลูกหลาน (สนธยา พลศรี, 2550)

การมีส่วนร่วมจึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ามีบทบาทสำคัญต่อการกระบวนการพัฒนาประเทศกล่าวคือการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในฐานะที่

เป็นผู้มีส่วนได้เสียได้เข้ามามีส่วนในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารการวิเคราะห์ปัญหาการแสดงความคิดเห็น การดำเนินการประสานความร่วมมือการติดตามตรวจสอบผลกระทบของการดำเนินการตลอดจน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการในเรื่องหนึ่งเรื่องใดอันเป็นการแก้ไขปัญหาของชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเพื่อให้บรรลุตามความต้องการที่แท้จริงของประชาชนและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐเพื่อให้เกิดการป้องกันแก้ไขและจัดการได้อย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ(จุฑารัตน์ ชมพันธุ์, 2555: 131)

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

องค์การอาหารและการเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในระบบการพัฒนาว่า เป็นกระบวนการที่สมดุลและเสมอภาคของการมีส่วนร่วมได้ส่วนเสียอย่างมีประสิทธิภาพกว่าแผนการอื่นใดทั้งมวลในข้อกำหนดของรูปแบบการพัฒนา กลยุทธ์ และในการวิเคราะห์วางแผนทำให้เกิดผลวัดผลและกำหนดค่าของกระบวนการพัฒนาเพื่อพิจารณาถึงสภาพความถูกต้องตรงตามระบบของการพัฒนาผลเสียที่อาจเกิดต่อผู้ดำเนินการและเพื่อกระตุ้นให้เพิ่มระดับความรู้ เพื่อโน้มน้าวและควบคุมในส่วนของการดำรงชีพของพวกเขารวมทั้งเพื่อการพัฒนาเริ่มสร้างสรรค์อย่างมีประสิทธิภาพต่อพวกเขา (Food and Agriculture Organization of the United Nations: FAO, 2007)

Bureekul, T. (2547) นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546) จุฑารัตน์ ชมพันธุ์ (2555: 136-137) สมพันธ์ เตชะอธิก (2547: 113-114) ได้ให้ความหมายที่สอดคล้องกันของคำว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่รวมกันมาช่วยกันคิดเพื่อแก้ปัญหา เพื่อพัฒนา และรับผิดชอบเกี่ยวกับการทำมาหากินและชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน โดยประชาชนนั้นต้องมีส่วนร่วมได้ส่วนเสีย มีอิสระ มีอำนาจการตัดสินใจ ในการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล ตลอดจนถึงการรับประโยชน์ร่วมกัน ภายใต้บริบทของชุมชนนั้นๆโดยมีการกำหนดเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ประกอบด้วยเทคนิคการมีส่วนร่วมที่หลากหลายในการเข้ามามีส่วนร่วมนี้ประชาชนต้องเป็นการเข้าร่วมอย่างแท้จริง ได้รับข่าวสารที่ถูกต้อง มีการสื่อสารสองทาง สามารถตรวจสอบได้ และอยู่บนพื้นฐานความเสมอภาคผลที่ได้รับทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น

การนิยามความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล ตลอดจนถึงการรับประโยชน์ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายสุดท้ายเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีความแตกต่างจากคำว่า การร่วมมือ (Collaborative) หมายถึง การทำงานด้วยกันในการสร้างสรรค์งาน และการผลิต หรือ การช่วยกันทำ ช่วยกันสร้างงานจากสองคนหรือหลายคน หรือการทำงานด้วยกัน (Hornby, A. S., 1996) การร่วมมือจึงเป็นเพียงการเข้ามาร่วมกันทำงานของกลุ่มคนในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเท่านั้น เพื่อให้ภารกิจเสร็จสิ้น

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นกรอบในศึกษาการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล ตลอดจนถึงการรับประโยชน์ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายสุดท้ายเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

1.2 ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชนมีความสำคัญในการสร้างประชาธิปไตยอย่างยั่งยืนและส่งเสริมธรรมาภิบาลตลอดจนการบริหารงานหากการมีส่วนร่วมของประชาชนมากขึ้นเพียงใดก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารและทำให้ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้นอีก ทั้งยังเป็นการป้องกันนักการเมืองจากการกำหนดนโยบายที่ไม่เหมาะสมกับสังคมนั้นๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนยังเป็นการสร้างความมั่นใจว่าเสียงของประชาชนจะมีคนรับฟังอีกทั้งความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนก็จะได้รับการตอบสนอง แต่อย่างไรก็ตามไม่มีเทคนิคเทคนิคหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีความเหมาะสมและสามารถใช้ได้ผลดีกับทุกสถานการณ์ (ถวิลวดี บุรีกุล, 2552: 146)

ดังนั้นการมีส่วนร่วมมาใช้ในการพัฒนาชุมชนนักพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องออกแบบการพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนที่มีความแตกต่างกัน ดังการศึกษาของ จีรนันท์ รัตนดารานันท์ (2548: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน ศึกษากรณี โครงการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน เขตห้วยขวาง จังหวัดกรุงเทพฯ โดยการดำเนินงานของมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทยพบว่าชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับโครงการในระดับสูง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน อยู่ในระดับปานกลาง ในด้านการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล และการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ได้เสนอแนะว่าการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ การจ่ายเงินในกิจกรรม และการเรียงลำดับความต้องการของกลุ่มสมาชิก ด้านการมีส่วนร่วมการปฏิบัติงาน ชุมชนควรมีส่วนร่วมประสานกับหน่วยงาน หรือองค์กรต่างๆ ด้านการรับผลประโยชน์ โครงการควรส่งเสริมให้เกิดความสำคัญของโครงการและเห็นประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิตและจริยธรรม และประโยชน์จากการรวมกลุ่ม และด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล โครงการควรสนับสนุนให้สมาชิกมาตรวจสอบ การใช้จ่ายต่างๆของโครงการ หรือติดตามความก้าวหน้าของโครงการ

การศึกษาของณัฐกร สุขสม (2553: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ ดำเนินการวิจัยดังนี้ ขั้นตอนที่ 1) การศึกษาสภาพการดำเนินการการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ ตอนที่ 2) การสร้างรูปแบบการบริหารแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ โดยการประชุมสนทนากลุ่ม จาก

ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 คน ขั้นตอนที่ 3) ประเมินความเป็นไปได้ในการนำใช้ของรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ โดยการใช้แบบประเมินความเป็นไปได้จากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในเขตภาคเหนือตอนล่าง จำนวน 347 คน พบว่า 1. ผลการศึกษาศาภาพการดำเนินการ การบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ พบว่า การมีส่วนร่วมการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลมี 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล 2. ผลการสร้างรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ พบว่า มีจำนวน 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการให้รางวัล มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด และ 5) ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก 3. ผลการประเมินความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ มีความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ในระดับมากทุกด้าน

2. แนวคิดและหลักการมีส่วนร่วม

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

สมลักษณ์ ไชยเสรีฐ (2549: 142-149) ได้แบ่งแนวทางการจัดการการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็น 3 ด้านหลักคือด้านประชาชน (Public) ด้านการมีส่วนร่วม (Participation) และด้านภาครัฐโดยที่ในด้านการมีส่วนร่วมนั้นมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อให้ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการพัฒนาช่วยเหลือสนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องหรือกิจกรรมต่างๆ ตั้งแต่การร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการร่วมรับผลประโยชน์และร่วมประเมินผลของกิจกรรมเพื่อให้เกิดการยอมรับและก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุดดังนี้

1. การรับรู้ (Perception) ต้องสร้างสำนึกให้ทั้งภาครัฐและประชาชนมีความตระหนักการรับรู้การยอมรับในสิทธิหน้าที่และส่วนร่วมของทุกกลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐต้องปรับทัศนคติให้ประชาชนที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมได้

2. ทัศนคติ (Attitude) ต้องสร้างความเข้าใจและปรับทัศนคติของบุคลากรภาครัฐและภาคประชาชนทั้งสองฝ่ายให้มีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมหากประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมและต่อกันแล้วความร่วมมือแบบ “ประชารัฐ” ก็จะทำให้การพัฒนาได้ดียิ่งขึ้น

3. การเป็นตัวแทน (Representation) การสรรหาและคัดเลือกตัวแทนจะต้องคำนึงถึงประชาชนทุกกลุ่มทุกฝ่ายเพื่อให้ประชาชนกลุ่มต่างๆ ที่หลากหลายทุกกลุ่มนั้นมีตัวแทนเข้าไปร่วมด้วย

จะได้ประสานผลประโยชน์กันจนลงตัวและเกิดความเป็นธรรมขึ้นกลุ่มที่เป็นตัวแทนจะต้องมีความน่าเชื่อถือจากกลุ่มทั้งหลายหรือผู้มีส่วนได้เสียและมีปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องตระหนักถึงคือ สมาชิกที่เป็นตัวแทนต้องมีความรู้สึกที่จะต้องอาศัยซึ่งกันและกัน

4. ความเชื่อมั่นและไว้วางใจ (Trust) การมีส่วนร่วมนั้นต้องสร้างให้สมาชิกมีความเข้าใจ และมีความจริงใจในการเข้าร่วมมีความเชื่อมั่นความเชื่อถือศรัทธาความไว้วางใจกันและกันเป็นเงื่อนไขสำคัญและให้ดำรงไว้ซึ่งความเชื่อมั่นและความไว้วางใจการร่วมมือซึ่งกันและกัน

5. การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (Information-sharing) สร้างกลไกเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพราะการมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ทำให้ข้อมูลข่าวสารทั้งด้านที่เป็นข้อเท็จจริงและด้านที่เป็นความคิดความรู้สึกความคาดหวังได้ถูกแสดงออกอย่างหลากหลายกลุ่มเล็กและสมบูรณ์ครบถ้วนมากขึ้นซึ่งจะทำให้การวินิจฉัยปัญหาและการเสนอทางเลือกในการแก้ไขปัญหาที่หลากหลายและตรงกับความต้องการ

6. ฉันทามติ (Consensus) โดยการให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนเข้าร่วมในการหาวิธีแก้ไขปัญหายุ่งยากซับซ้อนร่วมกันหาทางออกสำหรับการแก้ไขปัญหาต่างๆ ในทางสันติเป็นที่ยอมรับ

7. การมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) องค์การการมีส่วนร่วมต้องสร้างให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นการสื่อสารแบบ 2 ทาง (Two Ways Communication) เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ระหว่างกันช่วยลดอคติและเกิดความเข้าใจที่ดีขึ้น

8. ความประสงค์หรือความมุ่งหมาย (Purpose) ต้องกำหนดความประสงค์หรือความมุ่งหมายในการมีส่วนร่วมไว้อย่างชัดเจนว่าเป็นไปเพื่ออะไรผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดีกว่าควรเข้าร่วมหรือไม่

9. การประเมินผล (Appraisal) การประเมินผลเป็นขั้นตอนหนึ่งในกระบวนการมีส่วนร่วมและถือเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งของผู้บริหารในการบริหารทรัพยากรบุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุด

10. ความโปร่งใส (Transparency) ปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์การการมีส่วนร่วมให้มีความโปร่งใสสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

11. ความเป็นอิสระ (Independence) ต้องมีความเป็นประชาธิปไตยโดยการให้เกียรติยอมรับความคิดเห็นของกันและกันสมาชิกทุกคนในองค์กรมีอิสระทางความคิดการที่สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นและตัดสินใจจะเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบร่วมกัน

12. ก้าวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง (Onward-doing) ต้องเปิดโอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอทำให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ความคิดใหม่ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง

13. เครือข่าย (Network) ให้มีการฝึกกำลังร่วมกันของทั้งภาครัฐและภาคประชาชนในลักษณะเครือข่ายคือการทำที่จะต้องมาหาความเข้าใจกันมาฝึกกำลังกันเป็นหนึ่งเดียวเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหของคนและปัญหาส่วนรวมในชุมชนซึ่งการดำเนินงานของเครือข่ายจะนำไปสู่การพัฒนาการมีส่วนร่วมที่ยั่งยืนได้ในที่สุด

2.2 หลักการมีส่วนร่วม

หลักการสำหรับการปฏิบัติเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นถวิลวดี บุรีกุล (2552) ได้นำหลักการจากสมาคมนานาชาติเพื่อการมีส่วนร่วมของประชาชน (International Association for Public Participation) ประกอบด้วย

1. สาธารณชนควรมีความคิดเห็นในการตัดสินใจอันเกี่ยวข้องกับการกระทำที่มีผลกระทบต่อชีวิตของพวกเขา
2. การมีส่วนร่วมของประชาชนรวมถึงสมมติฐานที่ว่าความช่วยเหลือจากสาธารณชนจะมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนสื่อสารถึงกระบวนการความสนใจต่างๆและบรรลุความต้องการในกระบวนการของผู้มีส่วนร่วมทั้งหมด
4. กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนแสวงหาและเอื้ออำนาจในการเข้าร่วมของประชาชนที่จะได้รับผลกระทบ
5. กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวข้องกับผู้มีส่วนร่วมในการระบุว่าพวกเขาจะเข้าร่วมได้อย่างไร
6. กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้ผู้เข้าร่วมมีข้อมูลที่พวกเขาต้องการเพื่อใช้ในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง
7. กระบวนการการมีส่วนร่วมสื่อสารถึงผู้เข้าร่วมถึงวิธีการที่ความคิดเห็นของเขามีผลต่อการตัดสินใจ

2.3 รูปแบบการมีส่วนร่วม

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546: 206-209) ได้รวบรวมรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้หลายลักษณะ พอจะจำแนกได้ดังนี้

1. มีส่วนร่วมสนับสนุนทรัพยากรบริจาคเงิน วัสดุอุปกรณ์ ให้สถานที่ ออกแรงงาน
2. มีส่วนร่วมตามตำแหน่งองค์กรเป็นประธาน ที่ปรึกษา กรรมการ สมาชิก
3. มีส่วนร่วมดำเนินการ รวบรวมข้อมูล วางแผน แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ ดำเนินกิจกรรม ติดตามประเมินผล
4. มีส่วนร่วมประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข้อมูล ให้ข้อมูลข่าวสาร การชักชวนเข้าร่วมกิจกรรม

3. ปัจจัยที่สนับสนุนการมีส่วนร่วม

ปัจจัยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546: 214-217) การที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม ในการพัฒนาชุมชน ควรพิจารณาถึงปัจจัยต่าง ๆ ดังนี้

3.1 ปัจจัยด้านบุคคล การเข้ามามีส่วนร่วมของบุคคล โดยที่ประชาชนต้องเป็นผู้เริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วยตนเองประชาชนในชุมชนมีความรู้ เข้าใจ มีประสบการณ์ในงานพัฒนาที่มีจิตสำนึกต่อปัญหา ดำเนินกิจกรรมและการรับประโยชน์ร่วมกันมีความ สามารถและภูมิปัญญา ในการจัดการปัญหาซึ่งเกิดจากประสบการณ์และการเรียนรู้ซึ่งรวมถึงการ สร้างพลังเชื่อมโยงในรูป กลุ่มองค์กร เครือข่ายและประชาสังคม ได้รับการอบรมดูงาน รับรู้ข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง

3.2 ปัจจัยด้านการบริหารที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมเป็นการประสานกลไกของชุมชนและกลไกของภาครัฐในกำหนดนโยบายมาตรการ และการปฏิบัติ ที่เอื้ออำนวยให้เหมาะสมตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การมีสร้างช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชนการพัฒนาเป็นระบบเปิดมีความ เป็นประชาธิปไตยมีความโปร่งใสรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและมีการตรวจสอบได้ และระเบียบกฎเกณฑ์ในการบริหารจัดการ

3.3 ปัจจัยด้านโครงสร้างชุมชน เปิดโอกาสให้ทุกคนทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วม การมีกิจกรรมที่แน่นอน และมีระยะเวลาที่กำหนด

3.4 ปัจจัยในด้านแรงจูงใจ การทำให้เกิดการตอบสนองความต้องการ การเห็นประโยชน์ที่ควรได้รับรู้ร่วมกันจนทำให้เข้ามามีส่วนร่วม ที่ได้กำหนดเป็นเป้าประสงค์ตามที่ตนปรารถนา การมีความเชื่อที่เข้ามามีส่วนร่วมแล้วจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตามความประสงค์ของตน การกำหนดค่านิยมตั้งขึ้นเป็นเงื่อนไขของการดำรงชีวิต และนิสัยของบุคคลที่ผนวกเข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณีเพื่อความรับผิดชอบต่ออย่างเต็มใจและต้องการแสดงออกในสังคมนั้น (โกวิท พวงงาม, 2553: 207)

นอกจากการปลูกฝังจิตสำนึกของประชาชนให้มีส่วนร่วม ให้เกิดการกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางด้วย จากการศึกษาของ กษิร สุพจน์เฉลิมขวัญ (2545: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษา กองทุนเพื่อการการลงทุนทางสังคมในจังหวัดลพบุรี พบว่า โครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชนและกิจกรรมในจังหวัดลพบุรีประชาชนในชุมชนที่เป็นสมาชิกส่วนใหญ่ทำกิจกรรมในโครงการด้านการเกษตรแบบผสมผสาน อยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย สมาชิกโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่จังหวัดลพบุรีส่วนใหญ่มีระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการเกษตรแบบผสมผสาน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านการพัฒนาบทบาทสมาชิก อยู่ในระดับน้อย ส่วนสถานภาพส่วนบุคคล ประกอบด้วย สถานภาพสมรส ระดับการศึกษา รายได้ของครัวเรือนหลังมีโครงการลงทุนประเภทกลุ่มสมาชิก พบว่า มีความสัมพันธ์ต่อระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการเกษตรแบบผสมผสาน ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาบทบาทสมาชิก ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

4 กระบวนการมีส่วนร่วม

กระบวนการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นโดยนักพัฒนาชุมชนทั้งที่เป็นนักพัฒนาเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐและนักพัฒนาเอกชน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ของรัฐประชาชนในชุมชน นักวิชาการ ผู้นำทางศาสนาหรือผู้นำทางจิตวิญญาณ ธุรกิจเอกชน และรวมทั้งผู้มีอุดมการณ์เอกชน (ปาโรชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2552: 399) เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในประสานงานระหว่างแหล่งสนับสนุนโครงการพัฒนาทำให้โครงการพัฒนาต่างๆ ลงไปยังพื้นที่เป้าหมายในแต่ละชุมชนบรรลุผลสำเร็จ เป็นตามแผนการพัฒนาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนดังนี้ กังศิริกุล (2547: 76) ได้พบว่า หลายๆคำถามมีคำตอบเฉลยในตัวเองด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง เมื่อพิจารณาขั้นตอนของการมีส่วนร่วมของ Kerstin Arbter (2007: 17) ปาโรชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546:206) และธนากร สังเขป (2555: 44-55) มาพิจารณาที่ค่อนข้างจะสอดคล้องกัน สรุปได้ดังนี้

1. ศึกษาความเป็นไปได้ของผลที่เกิดขึ้นของกระบวนการการมีส่วนร่วมที่ยังไม่เป็นทางการ
2. ตรวจสอบว่าเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับกระบวนการการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการเป็นจริง

3. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน ร่วมให้ข้อมูล ร่วมรับทราบข้อมูล รวบรวมและกระจายข้อมูล
4. การมีส่วนร่วมในการวางแผนร่วมตัดสินใจ พัฒนาแนวคิดในการลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของแผนในกระบวนการการมีส่วนร่วม
5. ชี้แจงรูปแบบที่เป็นไปได้ของกระบวนการการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นักการเมืองและผู้บริหาร
6. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ
7. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล ร่วมติดตามประเมินผล และร่วมรับผลของการพัฒนา
8. การมีส่วนร่วมในการได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

นอกจากนี้ Kerstin Arbter (2007: 19) ได้แนะถึงวิธีการทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนประสบความสำเร็จ ดังนี้

1. ชี้แจงจุดมุ่งหมายและมอบหมายงาน
2. เชิญผู้มีส่วนได้เสียทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม
3. ให้ความรู้ที่เพียงพอและเงิน
4. ความชัดเจนของจำนวนอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมและสิ่งที่จะทำให้เกิดผลลัพธ์
5. ผูกโยงกระบวนการในแต่ละขั้นตอนที่ตัดสินใจ
6. ตรวจสอบให้แน่ใจว่าข้อมูลไปถึงผู้มีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมยังเกี่ยวพันถึงการยอมรับเทคโนโลยีของเกษตรกรด้วย จากการศึกษาของ บริดา เสียงใหญ่ และคณะ (2550: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการป้องกัน กำจัดแมลงศัตรูพืช การศึกษาที่จังหวัดน่าน กล่าวถึงเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาขึ้นโดยนักวิจัยและการถ่ายทอดให้กับเกษตรกร มีการยอมรับไม่มากเท่าที่ควร ปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับอาจจะประกอบด้วย เกษตรกรไม่ได้รับข่าวสาร หรือได้รับแล้วแต่ไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ สาเหตุอาจมา

จากเทคโนโลยีนั้นๆ ไม่เหมาะสมกับสภาพของเกษตรกร ขาดความรู้ความเข้าใจในการปรับใช้เทคโนโลยีนั้นๆ ดังนั้นการทำความเข้าใจเกษตรกรจึงมีความสำคัญ วิธีการหนึ่งที่มีการเสนอแนะในการถ่ายทอดเทคโนโลยีคือ การให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน (Participatory approach) วิธีการดังกล่าวจะเอื้ออำนวยให้นักวิจัยได้มีโอกาสทำงานและทำความเข้าใจกับเกษตรกรในข้อจำกัดต่างๆ และช่วยแก้ปัญหาของการดำเนิน เช่นเดียวกับการป้องกันกำจัดแมลงศัตรู ซึ่งมีการศึกษาวิจัยและมีข้อเสนอแนะในการป้องกันกำจัดเผยแพร่แก่เกษตรกร แต่เกษตรกรไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้

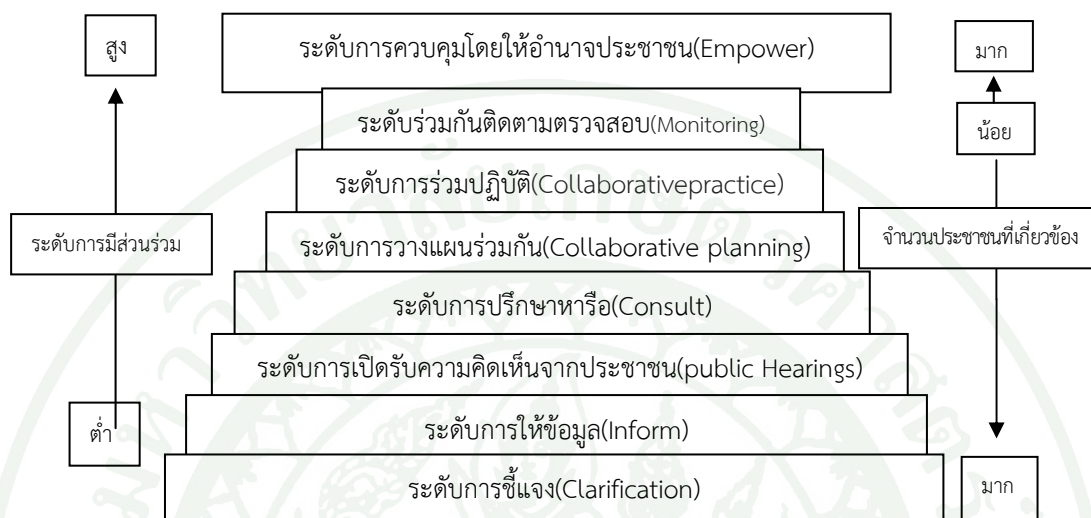
5. ระดับการมีส่วนร่วม

ในด้านระดับของการมีส่วนร่วมนั้น ถวิลวดี บุรีกุล (2552: 28) สนธยา พลศรี (2550: 162-163) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2552) นำกรอบความคิดของ International Association for Public Participation (IAP2) มาพัฒนาองค์กรได้แสดงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ดังนี้

1. ระดับชี้แจง เป็นการประกาศให้ทราบจากเจ้าหน้าที่ราชการหรือผู้นำ โดยที่ประชาชนไม่มีส่วนร่วมและไม่มีอำนาจใดๆ
2. ระดับการให้ข้อมูลเป็นวิธีการที่ง่าย ของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชนเพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการตัดสินใจของผู้วางแผนโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น หรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ เช่น การแถลงข่าวการแจกข่าว การแสดงนิทรรศการแบบโปสเตอร์ การทำหนังสือพิมพ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรม
3. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน ผู้วางแผนโครงการเชิญชวนให้แสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อมูลมากขึ้น เพื่อให้ประเด็นในการประเมินผลชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น การสำรวจการบรรยายให้ประชาชนฟังถึงกิจกรรม แล้วบับข้อคิดเห็น
4. ระดับการปรึกษาหารือ การเจรจากันอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชนเพื่อประเมินความก้าวหน้า หรือระบุประเด็นหรือข้อสงสัยต่างๆ เช่นการจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การเปิดกว้างรับข้อคิดเห็น
5. ระดับการวางแผนร่วมกัน มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนและผลที่เกิดขึ้น ใช้สำหรับประเด็นที่ซับซ้อน และมีข้อโต้แย้งมาก เช่น มีกลุ่มปรึกษา มีคณะวางแผน
6. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน
7. ร่วมกันติดตามตรวจสอบ คณะกรรมการตรวจสอบ ตรวจสอบ

8. ระดับการควบคุมโดยประชาชนเป็นระดับสูงของการมีส่วนร่วม การแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ การพัฒนาให้ดีกว่าเดิม เช่น การลงประชามติ

ภาพที่ 1 แสดงระดับการมีส่วนร่วมและจำนวนประชากรที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม
ที่มา: ปรับปรุงจาก ถวิลวดี บุรีกุล (2552: 28) และสนธยา พลศรี (2550: 163)

บทสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึงการที่ประชาชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่รวมกันมาช่วยกันคิดเพื่อแก้ปัญหา เพื่อพัฒนา และรับผิดชอบเกี่ยวกับการทำมาหากินและชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน โดยประชาชนนั้นต้องมีส่วนได้ส่วนเสีย มีอิสระ มีอำนาจการตัดสินใจ ในการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล ตลอดจนถึงการรับประโยชน์ร่วมกันภายใต้บริบทของชุมชนนั้นๆ โดยมีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ประกอบด้วยเทคนิคการมีส่วนร่วมที่หลากหลายในการเข้ามามีส่วนร่วมนี้ประชาชนต้องเป็นการเข้าร่วมอย่างแท้จริง ได้รับข่าวสารที่ถูกต้อง มีการสื่อสารสองทาง สามารถตรวจสอบได้ และอยู่บนพื้นฐานความเสมอภาคผลที่ได้รับทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น

6. การพัฒนาอาชีพในชุมชน

อาชีพเป็นกิจกรรมที่สำคัญของมวลมนุษยย์เพื่อการดำรงอยู่ ในการทำอาชีพเป็นระบบเป็นขั้นตอนที่ประกอบด้วยทั้งกระบวนการคิดและผลิตที่เกิดขึ้นและมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง กระบวนการที่สั่งสมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนาน ก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ เกิดเป็นความชำนาญของอาชีพที่ก่อให้เกิดรายได้ผลผลิตที่ได้ถูกแลกเปลี่ยนเป็นเงินและไม่มี

รายได้ตอบแทนผลผลิตที่ได้เพื่อการบริโภค ขึ้นอยู่กับชนิดของงานที่ทำซึ่งในแต่ละชุมชนมีชนิดอาชีพที่แตกต่างกันมากมาย

การพิจารณาแยกความหมายของการพัฒนาอาชีพในชุมชน เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของการพัฒนาอาชีพ จึงขยายความของคำว่า“การพัฒนา”ตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงให้ความหมายของการพัฒนากับคณะเยาวชนชนจังหวัดปทุมธานีเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคมพ.ศ. 2513 ว่า “...พัฒนาหมายถึงทำให้มั่นคงทำให้ก้าวหน้าการพัฒนาประเทศก็ทำให้บ้านเมืองมั่นคงมีความเจริญความหมายของการพัฒนาประเทศนี้ก็เท่ากับตั้งใจที่จะทำให้ชีวิตของแต่ละคนมีความปลอดภัยมีความเจริญมีความสุข...” และได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัสหลักปรัชญา “เศรษฐกิจพอเพียง” ครั้งแรกในงานพระราชทานปริญญาบัตร ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 ไว้ความตอนหนึ่งว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตาม ลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนเป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานมั่นคงพร้อมพอควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกฐานะทางเศรษฐกิจขั้นได้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ และของประชาชน โดยสอดคล้องด้วย จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่างๆได้ ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวในที่สุด...” ในวันถัดมาวันพฤหัสบดีที่ 19 กรกฎาคม 2517 ในการพระราชทานปริญญาบัตร ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระบรมราโชวาทซ้ำว่าด้วยแนวทางการพัฒนาอย่างพอเพียงความตอนหนึ่งว่า “...ในการพัฒนาประเทศ นั้นจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น เริ่มด้วยการสร้างพื้นฐาน คือความมีกินมีใช้ของประชาชนก่อน ด้วยวิธีการที่ประหยัดระมัดระวัง แต่ถูกต้องตามหลักวิชา เมื่อพื้นฐานเกิดขึ้นมั่นคงพอควรแล้ว จึงค่อยสร้างความเจริญขั้นที่สูงขึ้นไปตามลำดับ...การถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญให้ค่อยเป็นไปตามลำดับด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกันความผิดพลาดล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...” (ศูนย์เรียนรู้พระกรณียกิจและการขยายผลพระราชดำริ ในสถานศึกษา, 2556) พระราชดำรัสดังกล่าวพระองค์ทรงเน้นการสร้าง ความเข้มแข็งความมั่นคงด้วยการพึ่งพาตนเองในระดับพื้นฐานให้ประชาชนให้มีอาชีพ พอมีพอกิน จึงค่อยพัฒนาความเจริญในอาชีพและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น

นอกจากนี้ยังมีความหมายของคำว่า พัฒนา จากพจนานุกรมไทยของราชบัณฑิตยสถานที่ได้ให้ความหมายว่า ทำให้เจริญ และการให้ความหมายของ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2547: 4) เน้นที่กระบวนการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมที่ประกอบด้วยคนและกลุ่มคนในชุมชน ให้เจริญขึ้น โดยมีการวางแผนและโครงการที่ร่วมกันของชุมชน ส่วนจินตนา สุจิตานนท์ (2554: 120) กล่าวว่า เป็นกระบวนการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชน โดยเน้นการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วม และ สนธยา พลศรี (2550: 95) กล่าวถึงพัฒนาคนให้มีศักยภาพและผนึกกำลังกันปรับปรุงคุณภาพชีวิต ดังนั้นจึงสรุปเป็นความหมายคำว่า การพัฒนาชุมชน คือ กระบวนการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมที่ประกอบด้วยคนและกลุ่มคนในชุมชน ให้เจริญขึ้น โดยมีการวางแผนและโครงการที่

ร่วมกันของชุมชน โดยเน้นการพึ่งตนเองและการมีส่วนร่วม ด้วยการใช้ศักยภาพของชุมชนอย่างเต็มที่ที่มีความเป็นธรรม โครงสร้างสังคม ประกอบด้วยคน ระเบียบสังคม รวมถึงวัตถุประสงค์ของด้วย และต้องได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกันในทุกชนชั้น และต้องได้รับสนับสนุนจากภายนอกชุมชนเมื่อศักยภาพของชุมชนไม่เพียงพอ ในส่วนคำว่า อาชีพ (อาชีพอาชีวะ) พจนานุกรมไทยของราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายว่า เป็นการเลี้ยงชีวิตการทำงานที่ทำเป็นประจำเพื่อเลี้ยงชีพในอีกความหมายหนึ่งของ สนธยา พลศรี (2550: 66) ได้กล่าวถึง ชุมชน ไว้ว่า เป็นกลุ่มทางสังคมที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง มีจิตสำนึกร่วมกัน มีกิจกรรมร่วมกันในอาณาบริเวณเดียวกัน เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร มีการเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเอื้ออาทรกัน ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะเป็นเครือข่ายภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน มีวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน ดังนั้นหากจะนิยามถึง อาชีพชุมชน จึงให้ความหมายได้ว่า กิจกรรมที่ทำได้เลี้ยงชีวิตของกลุ่มของประชาชนที่มีความเป็นปึกแผ่นมั่นคง อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเอื้ออาทร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะเป็นเครือข่ายภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์เป้าหมายร่วมกัน และจิตสำนึกร่วมกัน โดยที่ โกวิทย์ พวงงาม (2553: 132) ได้อธิบายถึงการพัฒนาชุมชนไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของชุมชน ให้อยู่ในสภาพที่พึงปรารถนาอย่างมีแบบแผนเป็นขั้นตอนด้วยเป้าหมายที่แน่นอน ในเรื่องเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต การเรียนรู้ รวมทั้งการดำรงทุนทางสังคมไว้

ดังนั้น การพัฒนาอาชีพของชุมชน จึงหมายถึง กระบวนการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรม ให้เหมาะสมสอดคล้องกับกาลเวลาที่เปลี่ยนไป เพื่อเลี้ยงชีวิตของกลุ่มของประชาชนอย่างมีแบบแผน เป็นขั้นตอน มีความเป็นปึกแผ่นพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงในขอบเขตของชุมชนที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเอื้ออาทร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะเป็นเครือข่ายภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์เป้าหมาย และจิตสำนึกร่วมกัน สอดคล้องกับการศึกษาปัจจัยเกื้อหนุนต่อความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพตาม โครงการส่งเสริมเครือข่ายผู้ที่ได้รับการพัฒนาศักยภาพด้านอาชีพจังหวัดบุรีรัมย์ของ วิรัช วิเศษรัมย์ (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ: ศึกษากรณีศูนย์พัฒนาสังคมหน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ พบว่า เหตุผลที่สมาชิกเข้าร่วมกลุ่มอาชีพส่วนใหญ่ คือเพื่อต้องการสร้างรายได้ การศึกษาถึงปัจจัยเกื้อหนุนต่อความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ 7 ด้าน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ ได้แก่ ภาวะผู้นำ การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม การบริหารจัดการกลุ่ม บทบาทของชุมชนต่อการรวมกลุ่ม การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และการตลาดของชุมชน สมาชิกเห็นว่า กลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพอยู่ในระดับปานกลาง เข้มแข็งมากที่สุด ด้านการกำหนดกฎระเบียบกติกาของกลุ่ม รองลงมาคือด้านการมีกรรมการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ การบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มและด้านมีกิจกรรมของกลุ่มต่อเนื่อง มีกองทุนกลุ่มตามลำดับ

สำหรับปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ เรียงตามลำดับความสำคัญ คือ การไม่มีตลาดหรือช่องทางในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์เพิ่มมากขึ้น ส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม

น้อย ขาดเงินหมุนเวียนในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม การประสานงานกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานไม่ต่อเนื่อง และได้รับการสนับสนุนวิทยากรด้านอาชีพน้อย ผู้นำมีภาวะความเป็นผู้นำต่ำ และสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มต่ำ ซึ่งสมาชิกกลุ่มเห็นว่า สามารถแก้ไขได้โดย ปรับคุณภาพผลิตภัณฑ์ เพิ่มทักษะการจำหน่ายสินค้า มีการนัดประชุมอย่างสม่ำเสมอ สร้างความสามัคคีให้กลับกลุ่ม ขอรับเงินสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และการออมเงินของสมาชิกเข้ากองทุนเพื่อใช้ในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม หน่วยงานของรัฐให้ความสำคัญในการช่วยขับเคลื่อนกลุ่มให้ดำรงอยู่ได้ ข้อเสนอแนะว่า ผู้นำกลุ่มอาชีพควรมีความรู้ทักษะด้านอาชีพและสามารถนำความรู้ทักษะด้านอาชีพมาสนับสนุนช่วยให้กลุ่มเกิดรายได้ สมาชิกกลุ่มอาชีพควรให้โอกาสในการแสดงความคิดเห็นในด้านต่างๆ กลุ่มอาชีพที่มีความเข้มแข็งน้อยควรพัฒนาในเรื่องของการประชาสัมพันธ์สินค้า/ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้เป็นที่รู้จัก

7. ความสำคัญของการพัฒนาอาชีพ

การพัฒนาประเทศสิ่งสำคัญต้องทำให้ประชาชนมีความมั่นคง มีความอยู่ดีกินดี คือ การมีสุขภาพอนามัยที่ดีมีร่างกายและจิตใจที่แข็งแรง ครอบครัวที่มีความสุขแล้วมีอาชีพที่มั่นคงที่ทำมีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีวิต การช่วยเหลือสนับสนุนให้ประชาชนมีการประกอบอาชีพจนกระทั่งตั้งตัวได้ มีความพอกินพอใช้เป็นพื้นฐานเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เมื่อมีฐานะเพียงพอจนพึ่งตนเองได้ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับสังคมและประเทศชาติต่อไป ซึ่ง Bloom, D. E., P. H. Craig and P. N. Malaney (2001: 26-28, 47) ได้กล่าวถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและมนุษย์มีสิ่งที่เป็นข้อบ่งชี้ในการนำมาวิเคราะห์ต้นทุนมาตรฐานในสิ่งที่มีผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต ได้แก่ การมีรายได้ การศึกษา การมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วม คุณภาพของสิ่งแวดล้อม และโครงสร้างพื้นฐาน ส่วนที่มีผลกระทบทางอ้อมได้แก่ นโยบายและกฎหมาย เพศ สภาพทางเศรษฐกิจ และประเพณีและวัฒนธรรม และรวมทั้งการได้รับข้อมูลข่าวสารด้วย

7.1 การมีอาชีพมีความสำคัญต่อสังคม

การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 พ.ศ. 2555-2559 มีจุดมุ่งหมายสร้างภูมิคุ้มกันให้ประชาชนในมิติต่างๆ ได้แก่ ปังเจกครอบครัวชุมชนสังคม และประเทศโดยใช้แนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศสู่ความยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงการมีงานทำ ความเข้มแข็งของชุมชนและความอบอุ่นของครอบครัว นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขและเป็นธรรม อธิบายได้ในแต่ละระดับดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2554)

1. ในระดับปัจเจก หรือระดับบุคคลเป็นการประกอบอาชีพเพื่อให้มีรายได้เพื่อกำหนดชีวิตเพื่อความมั่นคงในอนาคต และการมีครอบครัว

2. ในระดับครอบครัวถือได้ว่าเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม การมีอาชีพเป็นการให้เกิดความสุขหรือความมั่นคงในชีวิตของแต่ละคนในครอบครัว นอกจากจะเป็นการสร้างฐานะแล้ว รายได้มาเลี้ยงดูตนเองพ่อแม่และทุกคนในครอบครัวให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียนจนสำเร็จการศึกษาเพื่อการมีอาชีพที่มั่นคงในอนาคต

3. ในระดับชุมชนและสังคมหากแต่ละชุมชนมีอาชีพที่มั่นคงรายได้ดี ความเจริญชุมชนจะมีมากขึ้นทำให้ชุมชนเข้มแข็งเศรษฐกิจของชุมชนเจริญรุ่งเรืองจนสามารถพึ่งพาตนเองได้

4. ในระดับประเทศ เมื่อประชาชนมีการประกอบอาชีพมีรายได้มาเลี้ยงตนเองและครอบครัวทำให้อัตราการว่างงานลดน้อยลงย่อมเป็นการแก้ไขปัญหาสังคมให้กับรัฐบาลสภาพสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดีมีการใช้ทรัพยากรภายในชุมชนอย่างคุ้มค่ามีรายได้เกิดการหมุนเวียนทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก้าวหน้าการมีอาชีพของประชาชนจึงเป็นการช่วยพัฒนาประเทศ

7.2 การมีอาชีพมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจ

มานิตย์ ผิวขาว (2552) ได้กล่าวถึงการมีงานทำเป็นที่มาของปัจจัยต่างๆ ที่จำเป็นสำหรับชีวิต ทำให้เกิดการผลิตและการบริโภคส่งผลให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ดังนี้

1. การมีงานทำ มีอาชีพที่มั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม และลดปัญหาสังคม
2. การมีอาชีพก่อให้เกิดรายได้ มีผลต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
3. การมีอาชีพก่อให้เกิดอำนาจการผลิตเนื่องจากอุปสงค์เพิ่มขึ้น ประชาชนมีอำนาจซื้อ
มากขึ้น
4. ผู้มีรายได้จะรองรับผลผลิต ทำให้ผลผลิตมีผู้บริโภคอย่างต่อเนื่อง
5. เมื่อประชาชนมีอำนาจซื้อ มีผลต่อการลงทุนเพิ่มขึ้นในการผลิตสินค้า
6. การมีอาชีพเกิดรายได้ส่งผลต่อธุรกิจบริการ

8. แนวคิดการพัฒนาอาชีพชุมชน

แนวคิดในการพัฒนาชุมชนโดยอาศัยแนวของ สนธยา พลศรี (2550: 97-98) และ วรุฒิ โรมรัตนพันธ์ (2551: 144) จำแนกได้ดังนี้

1. มนุษยชาติคือศูนย์กลางและหัวใจของการพัฒนาทุกคนต้องมีอาชีพ และต้องช่วยเหลือกลุ่มคนที่ยากจนที่สุดก่อน
2. อยู่บนหลักที่ว่าด้วยการส่งเสริมการริเริ่มด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน
3. เป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ ที่มีความสมดุล การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
4. ควรเป็นการพัฒนาภายใต้สภาพทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนที่มีอยู่อย่างจำกัดไม่ก่อให้เกิดความเสียหายทางด้านสิ่งแวดล้อม
5. ต้องได้รับความร่วมมือของชุมชนกับรัฐ และขีดความสามารถของชุมชนกับรัฐ
6. อยู่บนหลักการว่าด้วยสุขภาพอนามัยที่ดี มีอาหารเพียงพอแก่การบริโภคของประชาชน
7. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการผลิต ตามภูมิปัญญาและทุนในชุมชน

9. การพัฒนาทางเลือก

ในการพัฒนาอาชีพชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเพียงประการเดียวนั้นไม่สามารถจะทำให้กระบวนการพัฒนานั้นบรรลุเป้าหมายได้ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นผู้นำการพัฒนาอาชีพด้วย จึงเป็นกระบวนการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งในการพัฒนาอาชีพในชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็น “การพัฒนาทางเลือก” ที่ชุมชนสามารถร่วมกันสร้างและใช้ประโยชน์จากผู้ที่รู้จักและเข้าใจในท้องถิ่นตนเอง ใช้ความรู้ของคนในท้องถิ่น สร้างความเข้าใจและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เอง ภายใต้การชี้แนะของผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยไม่หวังการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐ ด้วยความเชื่อดังกล่าว จึงนำมาสู่การคิดเพื่อหาแนวทางสร้างความยั่งยืนของชุมชนที่ตรงจุด เป็นการ พัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนเองมาจัดการแก้ไขโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นการพัฒนาที่ตรงจุดและทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในที่สุด สอดคล้องกับปรัชญาพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชน ต้องทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ (self – reliance) หรือช่วยตนเองได้ (self – help) ในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเอง และส่วนรวม (ปรีชา อุยตระกูล และนฤมล ปิยวิทย์, 2535; ประเวศ วะสี, 2536; สามารถ จันทร์สุรีย์, 2536)

องค์ประกอบสำคัญของการพัฒนาที่ดีในการพัฒนาทางเลือกตามแนวทางการพัฒนาของ ชัชรี นฤทุม (2551: 2-3) เมื่อนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพของชุมชนด้วยบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต้องมีลักษณะ ดังนี้

- 1) ต้องเปลี่ยนแปลงทั้งปริมาณและคุณภาพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2) เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างมีขั้นตอน
- 3) เป็นพลวัตร คือเปลี่ยนจากสถานการณ์เดิมไปสู่สถานการณ์ใหม่ อย่างต่อเนื่องไม่หยุดยั้ง
- 4) การพัฒนาต้องมีแผนและโครงการ ที่เตรียมไว้ล่วงหน้าสิ่งที่ต้องการเปลี่ยนแปลง ด้านต้องการเปลี่ยนแปลง วิธีการ งบประมาณ และกำหนดผู้รับผิดชอบ
- 5) การวางแผนพัฒนาต้องกำหนดขอบเขต คน สิ่งของ พื้นที่ และมีการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาเพื่อคือผลที่เกิดขึ้น
- 6) เป็นการลงมือปฏิบัติทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ด้วยกระบวนการต่างๆ
- 7) เป็นการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติลงมือปฏิบัติโดยคน เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่คน
- 8) มีตัวชีวิตที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

การพัฒนาชุมชนต้องมีแผนในการพัฒนาที่เป็นขั้นตอน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำเป็นต้องเรียนรู้ขั้นตอนต่างๆ เหล่านั้นด้วยการให้คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่รัฐ ที่มีความรู้ในการวางแผนพัฒนาชุมชนเป็นอย่างไรก็ตามการพัฒนาจะดำเนินต่อไปจนบรรลุเป้าหมายด้วยแนวทางการพัฒนาทางเลือก ต้องประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ดังนี้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการยอมรับ ประชาชนในชุมชนมีความเข้าใจในการพัฒนา ผู้นำชุมชนทำหน้าที่ของผู้อำนาจเต็มความสามารถ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ช่วยเหลือประสานงานให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนเงินทุนและความรู้

10. การวางแผนพัฒนาอาชีพในชุมชน

การวางแผนพัฒนาอาชีพชุมชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนให้มีอาชีพแต่แผนที่ดีที่นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนเกิดขึ้นจากคนในชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2548: 83) สรุปโดยภาพรวมการจัดแผนแม่บทในการพัฒนาชุมชนควรเป็นแผนที่เกิดจากการจัดการและการจัดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนโดยสมาชิกร่วมกันคิดร่วมกันค้นหาเรียนรู้ร่วมกันกำหนดกิจกรรมพร้อมทั้งดำเนินการตามแผนที่คนในชุมชนช่วยกันคิดขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาและการ

แก้ไขปัญหของชุมชน หน่วยงานของรัฐหรือเอกชนควรกระทำเพียงคอยสนับสนุนด้านความรู้ ทรัพยากรกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตามหลักการ “ร่วมคิดร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์”

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2548: 83-90) พัทธี ศรีสังข์ (2554:130) สนธยา พลศรี (2548: 117-124) และ Phillips, R. and R. H. Pittman (2009: 62-66) ได้กล่าวถึงแผนพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกัน เมื่อพิจารณานำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาอาชีพจึงจำแนกได้ 7 ขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาชุมชน
2. สร้างกลุ่ม จำแนกผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
3. การวิเคราะห์ปัญหา
4. การจัดเรียงความสำคัญของปัญหาและความต้องการ
5. การวางแผนโครงการเพื่อพัฒนาอาชีพ
6. การดำเนินงานตามแผนและโครงการเพื่อพัฒนาอาชีพ
7. การประเมินผลงาน
8. การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรค

สมพันธ์ เตชะอธิก (2554:33) ได้เสนอยุทธศาสตร์ทางเลือกต่อบทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและเครือข่ายทางสังคมในการแก้ปัญหาความยากจนเพื่อให้สามารถเข้าไปดำเนินงานได้ควรเริ่มด้วยการประสานงานกับนักวิชาการ นักพัฒนา เพื่อจัดกระบวนการทำงานร่วมกัน ดังนี้

1. ค้นหาผู้นำที่สนใจทำงานกับคนยากจน
2. กำหนดตัวชี้วัดคนยากจนเชิงปัจเจกบุคคลและเชิงโครงสร้าง
3. เวทีหรือการประชุมคัดเลือกคนยากจนและปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้าง
4. เวทีหรือการประชุมคัดเลือกคนยากจนและปัญหาความยากจน
5. สำรวจหาปัญหาสาเหตุความยากจน
6. จัดทำวิสัยทัศน์ ปรับกระบวนการทัศน์ สร้างภารกิจ และยุทธศาสตร์
7. จัดทำแผนพัฒนาการ เสนอประชาคม เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลนำไป

ปฏิบัติ

8. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียน

เมื่อพิจารณาจากกระบวนการพัฒนาอาชีพของชุมชนจึงควรมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหา จัดทำเวทีวิเคราะห์ บริบท ปัญหา คัดเลือกปัญหาและแนวทางการแก้ปัญหาหลังจากนั้นจึงจัดเรียงความสำคัญของปัญหาและความต้องการพัฒนาอาชีพชุมชน
2. การวางแผนโครงการเพื่อพัฒนาอาชีพชุมชน จัดทำวิสัยทัศน์ ปรับกระบวนการทัศน์ สร้างภารกิจ และยุทธศาสตร์
3. การดำเนินงานตามแผนและโครงการเพื่อพัฒนาอาชีพชุมชน จัดทำแผนพัฒนาการ เสนอประชาคม เทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบลนำไปปฏิบัติ
4. การประเมินผลงาน การทบทวนเพื่อแก้ไขปัญหและอุปสรรคในการพัฒนาอาชีพ และคืนข้อมูลทั้งหมดสู่ชุมชน

กระบวนการพัฒนาอาชีพข้างต้นสอดคล้องกับการศึกษาของ รามิล พัฒนมงคลเชฐ (2545: บทคัดย่อ) การศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี: องค์การบริหารส่วนตำบลปากแพรก อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล 2) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล 3) ศึกษาถึงปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาการวิจัยเชิงสำรวจ และนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 386 คน ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลปากแพรก อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษพบว่า 1. ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลปากแพรก อยู่ในระดับปานกลาง 2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลปากแพรก ได้แก่ อาชีพ ระดับการศึกษา ระยะเวลาที่อาศัย รายได้ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การรับรู้ข่าวสาร และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล 3. ปัญหาอุปสรรคที่พบ คือ ประชาชนยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่อง การจัดลำดับความสำคัญของปัญหาโดยคิดว่าปัญหาที่ต้องแก้ไขโดยใช้งบประมาณมาก ถือว่าเป็นปัญหาเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการก่อน 4. ข้อเสนอแนะที่สำคัญ ควรมีการฝึกอบรม สัมมนาเชิงปฏิบัติการ ให้กับประชาชนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง เป็นประจำทุกปี

11. องค์ประกอบในการพัฒนาอาชีพ

11.1 องค์ประกอบทางด้านปัจจัย

สนธยา พลศรี (2548: 77-79) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนาอาชีพชุมชน ประกอบด้วย

1. คนในชุมชนถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญ ที่แต่ละชุมชนจะรู้ปัญหาของตนดีกว่าคนอื่น
2. ทุนที่เป็นรูปของตัวเงิน และอยู่ในรูปทรัพยากรธรรมชาติ แม้ว่าการพัฒนาชุมชนไม่จำเป็นต้องใช้ทุนในรูปของตัวเงินมากมาย แต่ก็ยังจำเป็นหากชุมชนนั้นยังไม่เข้มแข็งพอ การมีทุนเบื้องต้นจะเป็นจุดเริ่มของการพัฒนาในส่วนทุนที่อยู่ในรูปทรัพยากรธรรมชาติ จำเป็นอย่างยิ่งต้องศึกษา รักษาไว้เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพได้ เช่น สมุนไพร ผักพื้นบ้าน เป็นต้น
3. วัสดุอุปกรณ์ที่สนับสนุนให้การพัฒนาอาชีพไปสู่ความสำเร็จเช่น วัสดุอุปกรณ์ในการทำนา ทำไร่ ทำสวน เป็นต้น
4. วิธีการหรือยุทธศาสตร์ในการพัฒนานักพัฒนาชุมชนต้องร่วมมือกับชุมชนกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาด้วยชุมชนเอง
5. มีแผนงานที่เป็นกระบวนการหรือขั้นตอนความร่วมมือเป็นหัวใจสำคัญ การวางแผนพัฒนาชุมชนต้องมาจากความพร้อมของคนในชุมชนเอง เป็นไปตามวิถีที่ปฏิบัติ
6. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน เป็นการสนับสนุนในด้านต่าง ได้แก่ ทุน ความรู้ จากความต้องการของชุมชน
7. การบริหารจัดการกลุ่มกิจกรรมที่เกิดขึ้นเกิดจากการร่วมมือกันและร่วมกันปฏิบัติการไปตามหน้าที่
8. นักพัฒนาชุมชนและผู้นำชุมชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาโดยเป็นผู้จุดประกายกระตุ้นให้เกิดการพัฒนา
9. การประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทุกภาคมีหน้าที่ร่วมกันในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะหน่วยงานของรัฐจึงจำเป็นต้องมีการประสานงานอย่างสอดคล้องตามบทบาทหน้าที่
10. ผลการพัฒนาผลการพัฒนาเป็นของชุมชนทั้งหมด

11.2 องค์ประกอบของการวางแผนพัฒนาอาชีพ

ครุฑ ฤทธิ (2554: 83) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการวางแผนพัฒนาอาชีพไว้ดังนี้

1. การกำหนดจุดหมายปลายทาง (Ends) ที่ต้องการบรรลุซึ่งมีหลายระดับคือ

1.1 จุดมุ่งหมายหรือเป้าประสงค์ (Goals) เป็นการแสดงถึงความคาดหวังที่ต้องการให้เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาข้างหน้าซึ่งมักจะมองในรูปของผลลัพธ์ (Outcomes) ในอนาคตอย่างกว้างๆ

1.2 วัตถุประสงค์ (Objective) เป็นองค์ประกอบที่เป็นผลมาจากการแปลงจุดหมาย (Goal) ให้เป็นรูปธรรมมากขึ้นเพื่อใช้ในการนำไปปฏิบัติวัตถุประสงค์จึงเป็นการกำหนดผลผลิต (Output) ที่คาดหวังให้เกิดขึ้นอย่างกว้างๆแต่ชัดเจนและสามารถปฏิบัติได้

1.3 การวางแผนเป้าหมาย (Targets) เป็นองค์ประกอบที่เป็นผลมาจากการแปลงวัตถุประสงค์ให้เป็นรูปธรรมในการปฏิบัติมากขึ้นเป้าหมายจึงเป็นการกำหนดผลลัพธ์สุดท้ายที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติตามแผนโดยจะกำหนดเป็นหน่วยนับที่วัดผลได้เชิงปริมาณและกำหนดระยะเวลาที่จะบรรลุผลสำเร็จนั้นด้วย

2. วิธีการและกระบวนการ (Means and Process) เป็นองค์ประกอบที่เกิดจากการนำข้อมูลต่างๆมาวิเคราะห์และกำหนดเป็นทางเลือก (Alternative) สำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติหรือกลวิธี (Strategy) ให้บรรลุจุดหมายที่กำหนดไว้จากนั้นจะถ่ายทอดออกมาเป็นแผนงาน (Programs) และโครงการ (Projects) ที่เชื่อมโยงกันโดยทั่วไปประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลักคือ

2.1 วิธีการปฏิบัติหรือมาตรการ (Strategy) เป็นการกำหนดแนวทางปฏิบัติให้บรรลุจุดหมาย (Ends) ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2 แผนงาน (Programs) และโครงการ (Projects) เป็นการกำหนดแนวทางการกระทำที่เป็นรูปธรรมในการปฏิบัติมากขึ้นซึ่งโดยทั่วไปจะมีประเด็นในการเขียนที่ชัดเจนครอบคลุมและเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

3. ทรัพยากร (Resources) และค่าใช้จ่าย (Cost) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่งในการวางแผนและการนำไปปฏิบัติซึ่งได้แก่คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ซึ่งผู้วางแผนจะต้องระบุให้ชัดเจนและมีความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ “มิใช่เขียนแผนแบบวาดวิมานในอากาศ” หรือ “เขียนแผนแบบเพ้อฝัน”

4. การนำแผนไปปฏิบัติ (Implementation) เป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงกรรมวิธีในการตัดสินใจเลือกแผนงานและโครงการไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จตามจุดหมายปลายทางที่กำหนดไว้ ซึ่งขั้นตอนนี้จะต้องอาศัยกลยุทธ์หลายอย่างทั้งกลยุทธ์ภายในองค์กรและกลยุทธ์ภายนอกองค์กร

5. การประเมินผลแผน (Evaluation) เป็นองค์ประกอบที่แสดงถึงการตรวจสอบการควบคุมและการวัดผลการปฏิบัติตามแผนเพื่อให้ทราบถึงความก้าวหน้าหรือข้อบกพร่องหรือข้อจำกัดของแผนนั้นๆเพื่อจะได้ปรับปรุงแผนให้สามารถนำไปปฏิบัติได้บรรลุตามเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

12. การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม

จากการศึกษาการพัฒนาอาชีพชุมชน สรุปได้ว่า เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชนที่อยู่อาณาบริเวณเดียวกันมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการติดต่อสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผู้กินเอื้ออาทร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะเป็นเครือข่ายภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน มีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจิตสำนึกร่วมกันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมที่ทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีพของประชาชน ให้มีความเป็นปึกแผ่นพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง เป็นกระบวนการที่เกิดอย่างต่อเนื่อง (Continuing process) มีความเป็นลำดับ/ขั้นตอน (Stages) และมีความเชื่อมโยงกับองค์ประกอบต่างๆหลายด้าน (Relation or Linkage)

จากการศึกษาการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม จึงประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนการค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน
2. ขั้นตอนการวางแผนการพัฒนาอาชีพ
3. ขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาอาชีพ
4. ขั้นตอนการประเมินผล

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

1. ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

บรรพบุรุษไทย มีภูมิปัญญาที่ฉลาดล้ำลึก ในการประดิษฐ์คิดค้นสร้างสรรค์ โดยใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมจากสิ่งแวดล้อม ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นเพื่อการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพได้แก่ความสามารถ ในการแสวงหาอาหาร การปลูกสร้างที่อยู่อาศัย การคิดค้นประดิษฐ์สิ่งทอ เพื่อการนุ่งห่ม และความรู้ในการบำบัดรักษา โรคภัยไข้เจ็บซึ่งช่วยให้สังคมไทย นับแต่อดีตดำรงอยู่ได้อย่างสุขสงบ จนถึงปัจจุบันภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยก

เป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติ ศาสนา พิธีกรรมและประเพณีความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ระหว่าง คนกับคน คนกับสังคม และคนกับสิ่งแวดล้อมความสัมพันธ์ที่ดี มีความสมดุล ที่เคารพกัน และกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และลงโทษหากมีการ ละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติรอบตัว เคารพผู้ใหญ่ ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว ภูมิปัญญาจึง เป็นความรู้ที่มีคุณธรรม เป็นความรู้ที่มีเอกภาพของทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นความรู้ว่า ทุกสิ่งทุกอย่าง สัมพันธ์กันอย่างมีความสมดุล (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ: มปป.)

เมื่อพิจารณาถึงนิยามความหมายของภูมิปัญญาจากผู้รู้หลายท่าน สรุปเป็นความหมายของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่เป็นผลขององค์ความรู้ได้สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ สัมพันธ์เป็นความรอบรู้ ประสบการณ์ ที่ตั้งอยู่บนฐานคุณธรรม จนเกิดเป็นองค์ความรู้ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน เกิดการปลูกฝังวิถีชีวิตวิถีปฏิบัติ การประดิษฐ์คิดค้นได้สืบทอดต่อไปยังลูกหลานในรูปแบบต่างๆ ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่น จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป (กนกพร ฉิมพลี, 2555: บทคัดย่อ, กลุ่มงานภูมิปัญญาท้องถิ่น, 2556; จักรพงษ์ พวงงามชื่น, 2553: 93; ณรงค์ สมพงษ์ และคณะ, 2555; พชรินทร์ สิริสุนทร, 2550: 5-6)

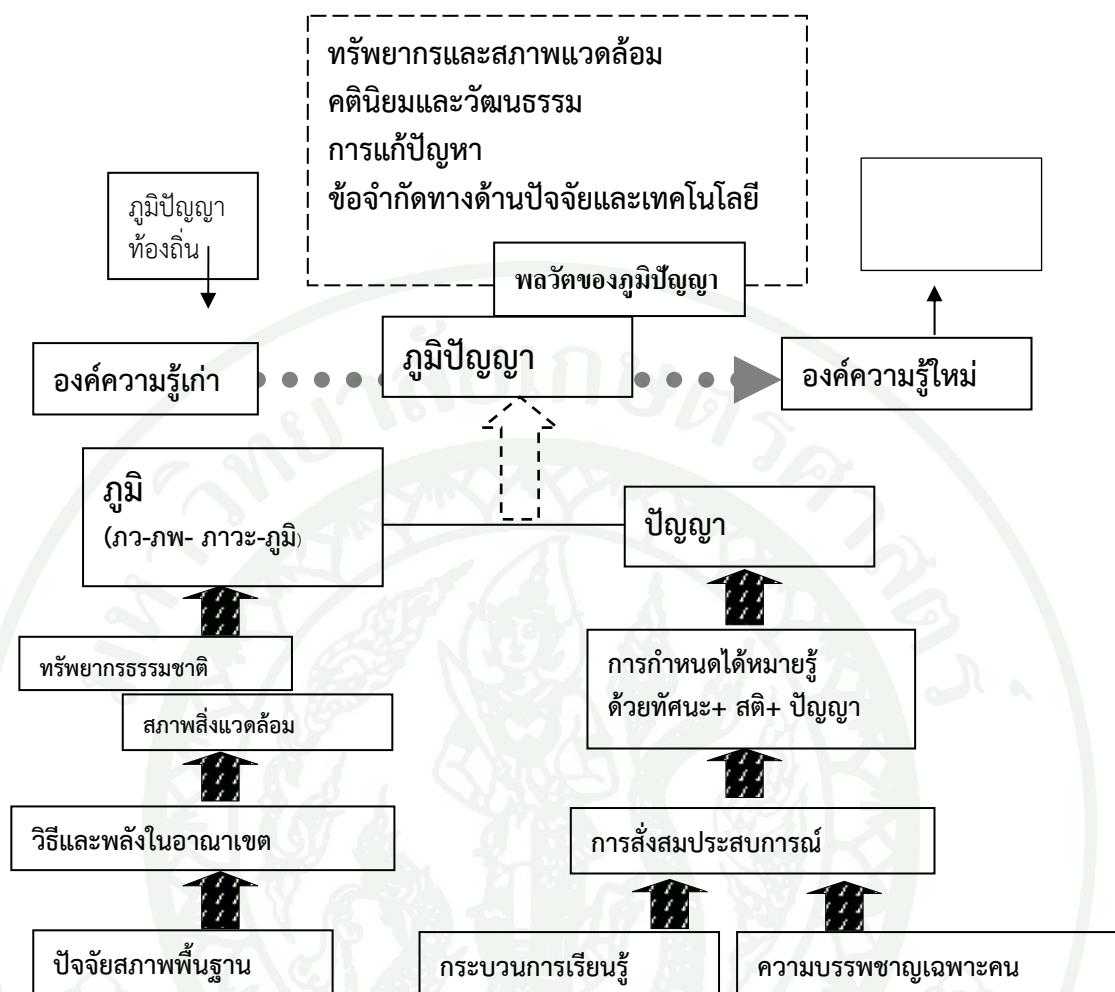
นอกจากนี้ พชรินทร์ สิริสุนทร (2550: 18-19) ได้จำแนกภูมิปัญญาเป็น 2 ประการ ประการแรกภูมิปัญญาที่เป็นนามธรรม ได้แก่ การคิด ค่านิยม ความเชื่อ คุณค่า ความหมายของสิ่งทั้งหมด รวมถึงปรัชญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน ในส่วนภูมิปัญญาที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ผลผลิตของความรู้ของคนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้แก่ งานหัตถกรรม งานเกษตรกรรม งานบริหารจัดการ การแพทย์แผนไทย เป็นต้น ทั้งนี้ในองคัพพตต่างๆที่เกิดขึ้นล้วนแต่ต้องมีกระบวนการที่เป็นขั้นตอนในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ มีความต่อเนื่อง เช่น การเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหา เพื่อการพัฒนา เป็นการผสมผสานวิธีการเรียนรู้ และความรู้ที่หลากหลายนำมาผสมผสานกันและมีการกระทำอย่างต่อเนื่องจึงเรียกว่าเป็นความรู้ที่ตั้งอยู่บนวิถีชีวิต (Situated Knowledge) นั่นคือต้องเป็นสถานการณ์ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม การกระทำทางสังคม การคิดเชิงระบบ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ต่อเนื่องและต้องมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเองเข้าใจสิ่งที่อยู่ภายนอกและมีความสามารถในการปรับตัวพร้อมๆ กับมีจุดยืนที่หนักแน่นมั่นคงในทางที่ถูกต้องและดีงาม ได้จำแนกคุณสมบัติที่สำคัญของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

- 1) เป็นองค์รวม (Holistic) คือมีบูรณาการกับองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือบุคคล สังคมและธรรมชาติ
- 2) ให้ความสำคัญกับคุณภาพและเอกภาพและเอกภาพขององค์ประกอบต่างๆที่เกี่ยวข้อง

- 3) มีความเชื่อมโยงกับระบบต่างๆของสังคมทั้งระบบ
- 4) มีความหลากหลาย (Diversity)
- 5) มีพลวัต (Dynamic) คือมีการเปลี่ยนแปลงและมีความยืดหยุ่นตามสภาพสังคม วัฒนธรรมที่ปรับเปลี่ยนตลอดเวลา
- 6) มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม
- 7) ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของ ชาวบ้าน (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน ฯ, ม.ป.ป.)

2. กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาไม่เหมือนกับความรู้และองค์ความรู้ทั่วไป แต่เป็นกระบวนการและผู้ก่อให้เกิด โดยมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก และสภาพแวดล้อมเป็นองค์ประกอบ ในวิธีการเพื่อความเป็นอยู่ใน อาณาเขต หรือแหล่งนั้นๆ ซึ่งการเกิดภูมิปัญญาย่อมแตกต่างกันการเก็บการสั่งสมประสบการณ์ ในแต่ละบุคคลอันไปตามการดำรงอยู่ของชีวิตด้วยความชาญฉลาด ด้วยการกำหนดได้หมายรู้ ดังนั้นการเกิด ภูมิปัญญาไทยมีกระบวนการการเกิดที่เกิดจากการสืบทอดถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชน ท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรและปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะและความชำนาญที่ สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยแล้วเกิดองค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุดเช่นภาษาไทยแพทย์แผนไทยเป็นต้น (สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547)

ภาพที่ 2 แผนภาพ แสดงการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่น
ที่มา: ปรับปรุงจาก สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547

3. การเรียนรู้ในรูปแบบของชาวบ้านไทย

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2545: 60-64) ได้ให้แนวทางเกี่ยวกับวิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทยไว้หลายทาง ดังนี้

1. การลองผิดลองถูกเมื่อเจ็บไข้ไม่สบาย เห็นแมวกินหญ้า เห็นสุนัขกินตะไคร้แล้วหายเมื่อนกเจ็บป่วยกินผลไม้
2. การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง
3. การสาธิตและการบอกเล่า

4. สร้างองค์ความรู้ไว้เป็นลายลักษณ์
5. เรียนรู้โดยพิธีกรรม
6. ใช้คำสอนศาสนาปฏิบัติมาเป็นตัวหลักให้คนปฏิบัติ
7. การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์กันระหว่างคนในสังคมต่างวัฒนธรรม
8. การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม
9. ครูพักลักจำ
10. เลียนแบบแล้วเอามาดัดแปลง

จะเห็นได้ว่าแม้ว่าเกษตรกรไทยจะไม่ได้เข้ารับการเรียนในโรงเรียนก็ตาม การเรียนรู้ของเกษตรกรไทยก็ยังเกิดขึ้นมาได้หลายทางที่ผสมผสานกัน จนเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละคน เสรี พงศ์พิศ (2549: 89-97) ได้พบว่า ชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือ เป็นสังคมที่สร้างบนฐานความรู้ สร้างวัฒนธรรมความรู้ แทนวัฒนธรรมอุปถัมภ์ มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง สามารถคิดและตัดสินใจได้ จัดการกับชีวิตของตนเองได้ พึ่งพาตนเองได้ โดยการเรียนรู้ต้องพัฒนาเป็นขั้นตอนคือ

1. เรียนรู้สภาพที่แท้จริงของทุกขในปัจจุบันมองจากปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาหนี้สินเรียนรู้ให้ได้ว่าปัญหาหนี้สินคืออะไร แก่ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยความมั่นคง เข้มแข็งและยั่งยืนเป็นชุมชนเข้มแข็งที่พัฒนาชุมชนของตนเองให้พ้นทุกข์ ไร้โรค ให้อยู่อย่างมั่นคงยั่งยืน อย่างอยู่ดีมีสุขเป็นขั้นตอนของการสร้างภูมิคุ้มกัน
2. เรียนรู้ให้ได้หลักคิดและเทคนิควิธี เมื่อแสวงหาความรู้ที่เป็นเทคนิควิธี เกิดทักษะเป็นข้อมูล เมื่อได้สรุปรวมเป็นองค์ความรู้ สังเคราะห์ให้แตกผลึกเป็นองค์ความรู้ใหม่ สรุปให้เป็นแนวคิดแนวทางปฏิบัติ จึงนำไปสู่ปัญญา
3. เรียนรู้การจัดการทรัพยากรชุมชนชนบทใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อดำรงชีวิตการเรียนรู้เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการป่าไม้ การจัดการดิน การจัดการน้ำ ผลผลิตต่างๆ มีการสั่งสม สืบทอดกันมา ประยุกต์เข้ากับเทคโนโลยีสมัยใหม่ให้เหมาะสมกับสถานการณ์
4. เรียนรู้สังคมโลกเป็นการเรียนรู้โลกภายนอกที่สลับซับซ้อน เพื่อความอยู่รอดในสังคม ผลผลิตที่มีสารเคมีที่มีพิษตกค้างผลมาจากการขาดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวมในการผลิตที่ต้องการแข่งขัน

และความโลภ ขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดการมีส่วนร่วม ที่มีผลต่อสุขภาพของคนในชุมชน การปรับเปลี่ยนวิถีเป็นเกษตรอินทรีย์ ผลผลิตที่บริโภคไม่เป็นอันตราย ไม่มีสารเคมีตกค้างในสภาพแวดล้อม สุขภาพของชุมชนดีขึ้น

5. การสร้างเครือข่าย ชุมชนในอดีตรอดมาได้ด้วยเครือข่าย ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ผลิตภัณฑ์เหลือจากบริโภคได้ออกไปแลกกับสิ่งขาดในครอบครัว เป็นการแลกเปลี่ยนสินค้ามากกว่าซื้อขาย แบ่งกันกินแบ่งกันใช้ เครือข่ายเป็นองค์กรหรือกระบวนการประชชน ที่สมาชิกมีความสัมพันธ์กันแบบหลวมๆ ไม่ขึ้นตรงต่อกัน มีการเรียนรู้ มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน หากมองด้านการผลิตการกระจายผลผลิตผ่านเครือข่ายจะช่วยลดค่าใช้จ่ายได้

ข้อผูก ขัยวิเศษวิทยา (2551) ได้ทำการศึกษากระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์: กรณีศึกษาครัวเรือนเกษตรกรตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยศึกษากลุ่มตัวอย่าง 4 กลุ่ม รวมทั้งหมด 30 คน ผลการวิจัยพบว่า เกิดจากเกษตรกรที่ประสบปัญหาการประกอบอาชีพทางการเกษตร ได้รวมตัวกันเพื่อช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางระกำ ให้จัดตั้งกลุ่มส่งเสริมอาชีพบางระกำเพื่อการเกษตรขึ้นในปี พ.ศ. 2548 โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกษตรกรลดต้นทุนการผลิต แก้ไขปัญหาความยากจน มุ่งเน้นการผลิต และใช้ปุ๋ยอินทรีย์เพื่อการปรับปรุงบำรุงดิน รักษาสิ่งแวดล้อม ทำให้เกษตรกรและผู้บริโภคปลอดภัยจากสารพิษ ปัจจัยขับเคลื่อนให้ประสบผลสำเร็จเกิดจากคณะกรรมการกลุ่มมี ความเข้มแข็ง อดทน เสียสละ และอุทิศเวลาช่วยเหลือเกษตรกร จึงทำให้เกษตรกรเกิดความศรัทธาเชื่อถือ และหันมาร่วมกลุ่มเพื่อช่วยกันผลิตปุ๋ยอินทรีย์ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงผสมผสานกับภูมิปัญญาชาวบ้าน เห็นคุณค่าของวัตถุดิบ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างประหยัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด

4. ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

สำนักพัฒนาเกษตรกร (2556) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. เป็นเรื่องของการใช้ความรู้ทักษะความเชื่อและพฤติกรรม
2. แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนคนกับธรรมชาติคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ
3. เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต
4. เป็นเรื่องของแก้ไขปัญหาการจัดการการปรับตัวการเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชนและสังคม

5. เป็นแกนหลักหรือกระบวนทัศน์ในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่าง ๆ
6. มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง
7. มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา
8. มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
9. มีการบูรณาการสูง

10. มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
11. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สามารถ จันท์สุรย์ (2549: 27-29) ได้จำแนกสาขาภูมิปัญญาไทยเป็น 10 สาขาได้แก่

1. สาขาเกษตรกรรมเช่นการเกษตรแบบผสมผสานการรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเป็นต้น
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม
3. สาขาการแพทย์แผนไทยเช่นความสามารถในการพึ่งพาตนเองด้านสุขภาพและอนามัย
4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชนเช่นความสามารถด้านการบริหารจัดการ
6. สาขาสวัสดิการเช่นสวัสดิการด้านการประกันคุณภาพชีวิต
7. สาขาศิลปกรรม
8. สาขาการบริหารจัดการองค์กรในชุมชนเช่นกลุ่มแม่บ้าน
9. สาขาศาสนาความเชื่อประเพณีเช่นการประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีเข้า
10. สาขาการศึกษาเรียนรู้เช่นความสามารถในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

5. การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการถ่ายทอดภูมิปัญญานั้น อธิราช เสนีวงศ์ ณ อยุธยา (ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึง ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญา คือผู้สูงอายุ ที่ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์สั่งสมสิ่งที่มีคุณค่ามาเป็นเวลานานจนรอบรู้ ความเชี่ยวชาญเลือกใช้สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและสังคม ถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาจำแนกได้ดังต่อไปนี้

1. **การใช้คำพูด** เป็นวิธีการที่ผู้ถ่ายทอดเป็นฝ่ายบอกเล่า อธิบายหรือถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์สั่งสมของตนให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดในรูปของคำพูดโดยผู้ถ่ายทอดจะต้องเป็นฝ่ายเตรียมเนื้อหาที่จะพูดผู้ถ่ายทอดมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ส่วนผู้รับการถ่ายทอด ได้รับฟังและจดจำ บันทึก ความรู้ในสาระสำคัญ

2. **การสาธิต** เป็นวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ผู้ถ่ายทอดแสดงวิธีการพร้อมกับอธิบายเพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดได้ประสบการณ์ตรงเป็นขั้นตอนและสามารถปฏิบัติได้ผู้รับการถ่ายทอดปฏิบัติตามหรือไม่ขึ้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์การถ่ายทอด

3. **การปฏิบัติจริง** เป็นวิธีการถ่ายทอดที่ผู้รับการถ่ายทอดลงมือกระทำจริงในสถานการณ์ที่เป็นอยู่จริงโดยผู้ถ่ายทอดเป็นผู้คอยแนะนำตรวจสอบและแก้ไข เพื่อให้กระบวนการปฏิบัติถูกต้องตามขั้นตอนและได้ผลงานตามที่ต้องการ วิธีการนี้ผู้รับการถ่ายทอดจะได้เรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์ที่เป็นขั้นตอนโดยละเอียดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเองนับเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เน้นฝึกทักษะกระบวนการและต้องการผลงานที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ

4. **วิธีถ่ายทอดโดยจัดในรูปของแหล่งเรียนรู้** เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่ถูกจัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในลักษณะต่าง ๆ โดยจัดเป็นแหล่งสำหรับการเรียนรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาที่เปิดกว้างสำหรับทุกคนเข้าไปศึกษาหาความรู้ได้ทุกเวลาเช่น แหล่งเรียนรู้โครงการพระราชดำรินิคมภาคต่างๆ เป็นต้น

5. **วิธีถ่ายทอดโดยใช้การแสดงพื้นบ้าน** เป็นสื่อเป็นวิธีที่ใช้การแสดง เช่น เพลงฉ่อย หมอรำ เพลงโคราช ลิเก เป็นต้น ที่ชาวบ้านนิยมชมชอบเป็นสื่อในการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาโดยที่ผู้รับการถ่ายทอดจะได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อม ๆ กับการเรียนรู้

6. **วิธีถ่ายทอดด้วยการบันทึกองค์ความรู้** องค์ความรู้ต่างๆถูกบันทึกไว้ในรูปแบบต่างๆ เช่น ตำราวีซีดี ดีวีดี เทปเสียง หรือแผ่นซีดีเสียงรวมถึงเว็บไซต์ เพื่อให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้และสืบสานภูมิปัญญาต่อไป

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมีผู้ศึกษาไว้ดังนี้คือ ภาสกร โทณะวนิก (2553: บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงการประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขจักสานของจังหวัดเชียงใหม่จากกลุ่มผู้ประกอบการได้พบว่าผู้ประกอบการ การมีจุดเด่นในการดำเนินธุรกิจคือได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากรุ่นปู่ย่าตายายหรือบรรพบุรุษมีช่อง ทางในการจัดจำหน่ายโดยมีตลาดที่แน่นอนคือผ่านทางร้านค้าของผู้ประกอบการและตัวแทนจำหน่ายไม่มีวิธีการถ่ายทอดใดเป็นวิธีที่ดีที่สุด หากอยู่ที่การเลือกใช้วิธีการถ่ายทอดให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่จะถ่ายทอด กลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอดและรวมถึงความพร้อมของผู้ถ่ายทอดเองซึ่งอาจต้องใช้หลายวิธีผสมผสานกันไปจึงจะช่วยให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในส่วนของ กนกพร ฉิมพลี (2555: บทคัดย่อ) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมาการศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนจังหวัดนครราชสีมาวิธีดำเนินการวิจัยโดยการศึกษจากเอกสารอ้างอิงและการศึกษาภาคสนามในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป้าหมาย 4 กลุ่มได้แก่ 1) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสานหมวกใบตาลบ้านคล้ายอำเภอพิมาย 2) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มจักสานผักตบชวาอำเภอจักราช 3) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบึงมิตรภาพอำเภอโนนสูงและ 4) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์จากใบตาลบ้านยายพาอำเภอชุมพวงการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมไม่ต่ำกว่า 3 ครั้ง การสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยแบ่งรูปแบบการจัดสนทนากลุ่มเป็น 2 ลักษณะ คือลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการกลุ่มละประมาณ 3 ครั้งๆ ละ 4-9 คนผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญรวมทั้ง 52 คน จากการศึกษาแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการจัดการความรู้และเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการความรู้ผลการศึกษาพบว่า 1) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝังวิถีคิดการดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลานเพื่อปฏิบัติสืบทอดกันมา 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ (1) การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่มจากนั้นจึงนำไปสู่ (2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอกเพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่มและนำไปสู่ (3) การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มเพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้นและเป็นที่มาของ (4) การจัดเก็บ (5) ความรู้ในตัวบุคคลและ (6) การถ่ายทอดความรู้มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้วสามารถย้อนกลับไปกำหนดความรู้ในรูปแบบอื่นๆ ได้อย่างต่อเนื่องและ 3) เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประสบความสำเร็จ มี 4 เงื่อนไขที่สำคัญได้แก่ (1) ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (2) วัฒนธรรมองค์กร (3) ภาวะผู้นำ และ (4) โครงสร้างพื้นฐานรวมไปถึงข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัยคือ “การพึ่งตนเอง” ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสานซึ่งจากองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ประการนั้นนำไปสู่การพึ่งตนเอง

ผู้ประกอบการทำข้าวหลาม จำนวน 10 คน ผู้รับจ้างขายข้าวหลาม จำนวน 1 คน ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและส่งเสริมอาชีพในเทศบาลเมืองแสนสุข จำนวน 1 คน และผู้บริโภคข้าวหลามหนองมน จำนวน 3 คน รวมทั้งหมด 15 คน โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) พบว่า 1. กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทำข้าวหลามหนองมน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย องค์ประกอบในการสืบทอดภูมิปัญญาการทำข้าวหลามหนองมน และกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทำข้าวหลามหนองมน 2. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาการทำข้าวหลามหนองมน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี ได้แก่ 2.1 ปัจจัยเชิงบวก ประกอบด้วย ความต้องการในการดำรงชีวิตความต้องการของตลาด ความสนใจส่วนตัว และการส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ 2.2 ปัจจัยเชิงลบ ประกอบด้วย การขาดแคลนผู้สืบทอด การไม่มีเวลาสืบทอด การไม่มีผู้รับการสืบทอด การขาดแคลนวัตถุดิบ และฤดูกาลมีผลกระทบต่อการผลิตข้าวหลาม 3. คุณค่าของการสืบทอดภูมิปัญญาการทำข้าวหลามหนองมน เทศบาลเมืองแสนสุข จังหวัดชลบุรี ได้แก่ การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและท้องถิ่น การสร้างเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจให้กับท้องถิ่น การช่วยคนในท้องถิ่นมีความสามารถดำรงชีวิตด้วยตนเอง การช่วยให้คนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ และการช่วยให้คนรุ่นหลังมีแบบอย่างที่ดี มีความมานะอดทนและความพยายาม

6. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานกับการพัฒนาอาชีพของชุมชน

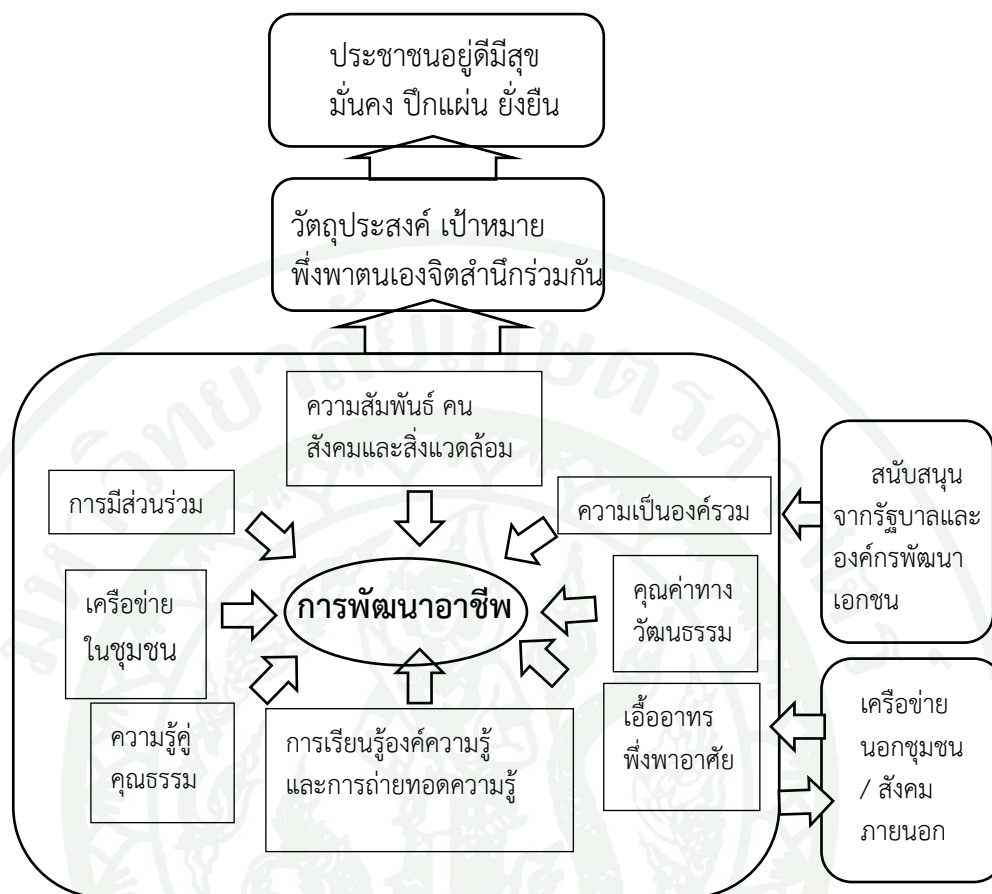
ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน หมายถึง

คำนิยามข้างต้นของคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน คือ เป็นผู้มีบทบาทในการนำองค์ความรู้ในตน ที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษสั่งสมเป็นความรอบรู้ ประสบการณ์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน เกิดการปลูกฝังวิถีชีวิตปฏิบัติการใช้ประเพณีค่านิยมได้สืบทอดต่อไปยังลูกหลาน ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงในท้องถิ่น จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปถือได้ว่าเป็นฐานรองรับการพัฒนาชุมชน ผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลง การบูรณาการในการใช้ทรัพยากรในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด

คำว่า ชุมชนเป็นฐาน อธิบายได้ดังนี้ คำว่า ชุมชน มีความหมายที่กว้างมาก หากสรุปรวมให้แคบลง หมายถึง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน มีประเพณีเดียวกัน มีความรู้สึกในสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน มีจิตสำนึกในการปกป้องร่วมกัน พร้อมรักษาผลประโยชน์ของชุมชน (โกวิท พวงงาม, 2553: 26-27; จินตนา สุขจันทน์, 2554: 117) ส่วนคำว่า ฐาน ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน แปลว่า ที่ตั้ง ที่รองรับ ดังนั้นคำว่า ชุมชนเป็นฐาน จึงมีความหมายว่า ความพร้อมตั้งรับกับสิ่งที่ขึ้นกับชุมชนด้วยกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์กัน มีประเพณีเดียวกัน มีความรู้สึกในสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน มีจิตสำนึกในการปกป้องร่วมกัน พร้อมที่จะรักษาผลประโยชน์ของชุมชน

เมื่อเปรียบเทียบกับคำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน มีความหมายแตกต่างกันไปว่า เป็นความพร้อม
 ตั้งรับกับสิ่งที่ขึ้นกับชุมชน ด้วยองค์ความรู้ ทั้งวิถีคิดและวิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันต่อมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพของชุมชน ทำให้ชุมชนใช้ภูมิปัญญาของ
 ตนเองมาใช้ร่วมกับการพัฒนาชุมชนทำให้กระบวนการที่ต้องการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมที่ทำเพื่อ
 เลี้ยงชีวิตของกลุ่มของประชาชนมีความเป็นปึกแผ่นพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง เพราะภูมิปัญญา
 ทั้งหมดเกิดในชุมชนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกันมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีการ
 ติดต่อสื่อสาร มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเอื้ออาทร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะ
 เป็นเครือข่ายภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และจิตสำนึก
 ร่วมกัน สอดคล้องกับการวิจัยของ ดวงเนตร เพ็ชรกิจ (2551: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่มีผล
 ต่อการเปลี่ยนแปลงอาชีพของเกษตรกรบ้านหัวถนน หมู่ที่ 6 ตำบลหนองหมู อำเภอ วิหารแดง
 จังหวัดสระบุรี พบว่าในการสำรวจข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ชุมชนบ้านหัวถนน เป็นชุมชนที่มีผู้อาศัย
 จำนวน 89 ครัวเรือน เดิมมีชื่อว่า บ้านคลองสามสิบสาม เป็นคลองที่แยกมาจากคลองระพีพัฒน์ ซึ่ง
 ขุดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.6) อาชีพดั้งเดิม คือการทำนา เริ่มแรกทำ
 เพื่อบริโภคภายในครัวเรือน ต่อมาทำนาเพื่อบริโภคและเพื่อการค้า จึงต้องเพิ่มต้นทุนในการผลิต
 ผลลัพธ์คือ ชาวบ้านขาดทุน ก่อให้เกิดหนี้สินตามมาเป็นจำนวนมาก ชาวนาแบกรับภาระหนี้สินไม่ไหว
 ดังนั้นจึงหันไปประกอบอาชีพอื่น ๆ ทดแทน เช่น ทำสวนส้มเขียวหวาน รับจ้างทั่วไป แต่ยังไม่ประสบ
 ปัญหา เช่นเดิมอีก จึงทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเพาะเห็ดฟางและรับจ้างเพาะเห็ดฟาง
 แทน ซึ่งอาชีพดังกล่าวทำให้ชาวบ้านมีรายได้สูง เนื่องจากต้นทุนต่ำ ใช้พื้นที่ประกอบการน้อย มีตลาด
 ที่มั่นคงรองรับ ราคาเห็ดไม่ผันผวนลงมากนัก วัตถุดิบและอุปกรณ์ที่นำมาเพาะเห็ดหาได้จากท้องถิ่น
 อาชีพเพาะเห็ดฟางและรับจ้างเพาะเห็ดฟางก่อให้เกิดผลดีต่าง ๆ มากมายเช่น ชาวบ้านมีรายได้
 แร่นอน ลงทุนต่ำ ไม่ต้องอพยพแรงงานไปทำงานต่างพื้นที่ แต่อาชีพนี้ก่อให้เกิดผลลบเช่นกัน อาทิ
 ปัญหาสุขภาพอนามัย โรคทางเดินหายใจ มลภาวะทางอากาศ การเข้าถึงทรัพยากรบางอย่างยากขึ้น
 ภาครัฐควรสนับสนุนให้เกษตรกรจัดตั้งกลุ่มอาชีพ หรือสหกรณ์เพื่อร่วมมือสร้างอำนาจต่อรองกับ
 หน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนทั้งขอทุนสนับสนุนในการพัฒนาอาชีพ ร่วมคิดแก้ไขปัญหาต่างๆ ประการที่
 สอง คือ ควรมีการแปรรูปเห็ดฟางเพื่อเพิ่มมูลค่าด้านการตลาด ประการสุดท้าย ควรมีการสร้าง
 เครือข่ายสำหรับผู้เพาะเห็ดฟาง เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ซึ่งกันและกัน

ภาพที่ 4 แสดง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาอาชีพของชุมชน

จากภาพที่ 4 ภูมิปัญญาท้องถิ่น นอกจากจะเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนแล้ว การขับเคลื่อนภารกิจในการพัฒนาชุมชนไปสู่เป้าหมายแล้ว ยังจำเป็นต้องมีคุณลักษณะเฉพาะ ได้แก่การเรียนรู้มีองค์ความรู้และการถ่ายทอดความรู้ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างคนสังคมและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมของชุมชน สร้างเครือข่ายชุมชน มีความเอื้ออาทรพึ่งพาอาศัยกันได้ ความเป็นองค์กรรวม จนเกิดคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวข้างต้น ทั้งนี้การสนับสนุนจากรัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชนยังจำเป็นต่อเมื่อชุมชนนั้นยังไม่เข้มแข็งพอ หรือต้องการพัฒนาด้านอื่นต่อไป และ การสร้างเครือข่ายนอกชุมชน การติดกับสังคมภายนอกเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รับรู้การเปลี่ยนแปลง และจำหน่ายผลผลิตเมื่อนำ การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่วางไว้ด้วยแนวทางพึ่งพาตนเองด้วยจิตสำนึกร่วมกันนำไปสู่การอยู่ดีมีสุขของประชาชนอย่างมั่นคงมีความเป็นปึกแผ่นที่พึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

7. ภูมิปัญญาประยุกต์

คำว่า ภูมิปัญญาตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า ภูมิปัญญา (น.) พื้นความรู้ความสามารถ ซึ่ง ปรีชา อุปโยคิน (2547: 61) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่า การแสวงหาทางเลือกที่ถูกต้องที่สุดจากทางเลือกหลายๆ ทาง เพื่อให้ถึงจุดหมายได้อย่างเหมาะสม เมื่อนำสองคำมารวมกันว่า ภูมิปัญญา จึงหมายถึง การนำพื้นความรู้ความสามารถมาเลือกปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ เพื่อให้ถึงบรรลุเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม ส่วนคำว่า ประยุกต์ ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า นำความรู้ในวิทยาการต่าง ๆ มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ (ว.) ที่นำความรู้มาปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ เช่น วิทยาศาสตร์ประยุกต์จิตวิทยาประยุกต์

ในที่นี้กล่าวถึงบุคคลที่มีความรู้มีความสามารถ มีบทบาทสำคัญเกี่ยวข้องกับชุมชน ได้แก่ผู้นำชุมชน มีบทบาทสำคัญในการใช้องค์ความรู้มาใช้ในการสร้างความเข้าใจ ประสานสัมพันธ์ระหว่างประชาชนในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อนำพาให้บรรลุภารกิจตามจุดมุ่งหมาย ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้รู้ในชุมชนที่มีความสามารถโดดเด่นเป็นที่ยอมรับในชุมชน มีบทบาทสำคัญในการให้คำแนะนำช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เป็นผู้รู้ภายนอกที่มีบทบาทในการสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนในทุกด้าน ทั้งบุคคลทั้งสามกลุ่มร่วมกันนำความรู้ความสามารถมาเลือกปรับใช้ให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชน เพื่อให้ถึงบรรลุเป้าหมายได้อย่างเหมาะสม จึงเรียกว่า ภูมิปัญญาประยุกต์

จากการตรวจสอบเอกสารที่เกี่ยวข้องที่ผ่านมาดังกล่าวข้างต้น โดยภายใต้แนวคิดการที่ประชาชนในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งที่รวมกันมาช่วยกันคิดเพื่อแก้ปัญหา เพื่อพัฒนา และรับผิดชอบกิจกรรมเกี่ยวกับการทำมาหากินเพื่อเลี้ยงชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชนโดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษที่สั่งสมเป็นความรอบรู้ ประสบการณ์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันโดยที่ประชาชนนั้นต้องมีส่วนได้ส่วนเสีย มีอิสระ มีอำนาจการตัดสินใจ ในการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล ตลอดจนถึงการรับประโยชน์ร่วมกันภายใต้บริบทของชุมชนนั้นๆ การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมดำเนินการโดยมีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ประกอบด้วยเทคนิคการมีส่วนร่วมที่หลากหลายใช้ภูมิปัญญาเข้ามาแก้ปัญหาหรือพัฒนาในการพัฒนาอาชีพตามต้องการในการเข้ามามีส่วนร่วมนี้ประชาชนต้องเป็นการเข้าร่วมอย่างแท้จริง ได้รับข่าวสารที่ถูกต้อง มีการสื่อสารสองทาง สามารถตรวจสอบได้ และอยู่บนพื้นฐานความเสมอภาคผลที่ได้รับทำให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดนิยามของ การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ว่า คือ ขั้นตอนในการพัฒนาอาชีพซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) เป็นการค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน 2) เป็นการวางแผนการพัฒนาอาชีพ 3) เป็นการดำเนินการพัฒนาอาชีพ 4) การประเมินผลเป็นการพัฒนาทางเลือกที่โดยที่คนในชุมชนใช้ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น สมาชิกชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ (เรียกว่า ภูมิปัญญาประยุกต์) ร่วมกันพัฒนาขั้นตอนการพัฒนาอาชีพร่วมกัน

ชุมชนตำบลบึงบอน

1. ประวัติความเป็นมาของอำเภอหนองเสือ

อำเภอหนองเสืออยู่สุดเขตทางทิศตะวันออกของจังหวัดปทุมธานีสภาพเดิมเป็นป่าดงไม่มีผู้คนอยู่อาศัยเป็นที่ลาดต่ำมาจากภูเขาใหญ่ของเขตจังหวัดสระบุรีและจังหวัดนครนายก เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด เช่น เสือ ควายป่า ช้างแก้ง และสัตว์ป่าอีกมากมายมีป่าห้วยคาและต้นไม้เบญจพรรณเป็นจำนวนมากถือเป็นถิ่นกันดารมากไม่มีแม่น้ำลำคลองไหลผ่าน มีแต่หนองบึงน้ำตามธรรมชาติเท่านั้นมีสัตว์ร้ายนานาชนิดอาศัยอยู่ชุกชุมมากในปีพุทธศักราช 2433 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้ทรงพัฒนาทุ่งหลวงรังสิตโดยให้บริษัทขุดคลองและคุนาศยามดำเนินการขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์และขุดคลองซอยเล็กๆขวางคลองรังสิตประยูรศักดิ์ทั้งฝั่งเหนือและฝั่งใต้เพื่อส่งน้ำเข้าไปเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์คลองซอยที่ขุดนี้มีความยาวจากคลองรังสิตไปทางทิศเหนือจดคลองระพีพัฒน์ประมาณ 20 กิโลเมตรคนงานที่ใช้ขุดคลองซอยส่วนมากเป็นคนจีนที่อพยพเข้ามาคลองซอยเหล่านั้นแต่ก่อนเรียกว่า “คลองเจ๊ก” แต่ถ้าเรียกให้ถูกต้องตามทางราชการจะเรียกว่า “คลองที่ 1 คลองที่ 2 ตามลำดับจนไปถึงคลอง 17”

เมื่อทำการขุดคลองเสร็จพื้นที่เหล่านี้นักมีน้ำใช้อาบกินทำการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ไม่กันดารเหมือนแต่ก่อนประชาชนเริ่มทยอยกันมาจับจองที่ดินแผ้วถางป่าเพื่อทำไร่นา ทำสวน ต่อไปเมื่อความเจริญในท้องถิ่นก็เริ่มเข้ามาในพื้นที่มากขึ้นประชาชนหนาแน่นขึ้นความเป็นป่า และสัตว์ป่าก็ค่อยๆหายไป เมื่อทางการเห็นว่าประชาชนมาอยู่อาศัยมากขึ้นอำเภอหนองเสือถูกขึ้นที่ปลายคลองซอยที่ 10 ฝั่งคลองระพีพัฒน์ในตำบลหนองโรง อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี ในปีพุทธศักราช 2456 และขึ้นตรงกับจังหวัดธัญบุรีให้ขุนบำรุงรักษาเป็นนายอำเภอครั้งต่อมาในปีพุทธศักราช 2460 เจ้าพระยายมราช (ปั้น สุขุม) ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้มีคำสั่งให้ย้ายที่ว่าการอำเภอหนองเสือมาตั้งระหว่างกลางคลอง 10 นับจากคลองรังสิตประยูรศักดิ์ไปทางทิศเหนืออีก 1 กิโลเมตร และ ให้ขุนรพพัฒน์พิศาลดำรงตำแหน่งนายอำเภอ

อำเภอหนองเสือมีประวัติตามข้อสันนิษฐานแต่เดิมเรียกว่า “อำเภอตาเสือ” เนื่องจากที่ว่าการอำเภอสร้างติดริมหนองน้ำติดกับที่ดินของนายเสื่อมีอายุมากจึงเรียกว่า “ตา” จึงเรียกว่า “ตาเสือ” หลังจากนั้นได้เปลี่ยนเป็น “หนองเสือ” และข้อสันนิษฐานอื่นอีกคือ พื้นที่แถบนี้เป็นป่าดงมีเสือดุร้ายลงมาจากภูเขาจังหวัดสระบุรีถึงจังหวัดนครนายกมาอาศัยกินน้ำในหนองเป็นที่หวาดกลัวของคนทั่วไปหนองน้ำแห่งนี้ และข้อสันนิษฐานที่กล่าวมาแล้วว่าในท้องที่แถบนี้เป็นป่า เป็นที่ซ่อนสมของพวกโจรร้ายออกจี้ปล้นชาวบ้านเข้ามาอาศัยหลบซ่อนอยู่ในที่นี้จึงได้นำมาว่า “อำเภอหนองเสือ” (สุมานิการ์ จันท์บรรเจิด และคณะ, 2552: 153-193)

สภาพทั่วไปและลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะที่ตั้งที่ตั้งว่าการอำเภอหนองเสือ ตั้งอยู่กิโลเมตรที่ 9 บนถนนเลียบคลองสิบฝั่ง ตะวันออก อยู่ห่างจากตัวจังหวัดปทุมธานีประมาณ 50 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 412.73 ตาราง กิโลเมตร หรือ 257.900 ไร่

สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบเหมาะแก่การทำนา ทำสวน ทำไร่มีคลองส่งน้ำและคลองระบาย น้ำเชื่อมติดต่อกันระหว่างคลองรังสิตประยูรศักดิ์และคลองระพีพัฒน์รวม 8 คลอง ตั้งแต่คลองระบาย น้ำที่ 7 ถึง คลอง 14 โดยมีระยะห่างระหว่างคลอง 2.4 กิโลเมตร ในท้องที่อำเภอหนองเสือไม่มีภูเขา หรือเนินสูงๆและไม่มีแม่น้ำไหลผ่าน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอหนองแคและอำเภовิหาร แดง จังหวัดสระบุรี

ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี

ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอองครักษ์ อำเภอบ้านนา จังหวัดนครนายก

ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

สภาพภูมิอากาศ ลักษณะทางภูมิอากาศเป็นแบบมรสุมมี 3 ฤดู คือ

1. ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน มีนาคมของทุกปี
2. ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือน มิถุนายน
3. ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน

ประชากรอำเภอหนองเสือ

มีประชากรทั้งสิ้น 42,872 คน ชาย 20,365 คน และ หญิง 22,507 คน

การปกครอง

อำเภอหนองเสือแบ่งการปกครองตามพ.ร.บ.ลักษณะการปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ออกเป็น 7 ตำบล 69 หมู่บ้าน และมีเทศบาลตำบลจำนวน 1 แห่ง คือเทศบาลตำบลหนองเสือตั้งอยู่บนที่ว่าการ อำเภอหนองเสือมีเขตการปกครองครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ 5 หมู่ที่ 6 ตำบลบึงบา อำเภอหนองเสือ

เป็นเทศบาลชั้น 7 ได้รับการยกฐานะจากสุขาภิบาลหนองเสือเป็นเทศบาลหนองเสือเมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 จนถึงปัจจุบัน

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนประชากร 7 อำเภอ จังหวัดปทุมธานี

ลำดับ	ตำบล	ชาย (คน)	หญิง (คน)	รวม (คน)
1	บึงบา	3,642	3,081	6,723
2	บึงบอน	3,491	3,731	7,222
3	บึงกาสาม	4,164	3,474	7,638
4	บึงชำอ้อ	2,260	4,472	6,732
5	ศาลาครุ	2,241	2,729	4,970
6	นพรัตน์	2,254	2,437	4,691
7	หนองสามวัง	2,313	2,583	4,896

2. ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานสำคัญของท้องถิ่น(องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน. ม.ป.ป.)

1 สภาพทั่วไป

1.1 ที่ตั้ง

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน ตั้งอยู่ห่างจากอำเภอหนองเสือ ประมาณ 10 กิโลเมตร แบ่งเขตการปกครองเป็น 9 หมู่บ้าน

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตตำบลบึงชำอ้อ อำเภอหนองเสือ
ทิศใต้	ติดต่อกับเขตตำบลลำผักกูด อำเภอธัญบุรี
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับเขตตำบลบึงบา อำเภอหนองเสือ
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับเขตตำบลคลองเจ็ด อำเภอคลองหลวง

1.2 เนื้อที่

ตำบลบึงบอน มีเนื้อที่ทั้งหมด 51.9 ตารางกิโลเมตร หรือ 32,437 ไร่

1.3 ภูมิประเทศ

ตำบลบึงบอนลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มมีคลองส่งน้ำที่ 7, 8, 9 ผ่านทั้งพื้นที่ทั้ง 9 หมู่บ้าน สภาพพื้นที่เหมาะแก่การประกอบอาชีพเกษตรกรรม สภาพอากาศมี 3 ฤดู ในฤดูร้อนอากาศค่อนข้างร้อนอบอ้าว เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม - กันยายน อุณหภูมิเฉลี่ยต่อปีประมาณ 34 องศาเซลเซียส

1.4 จำนวนหมู่บ้าน

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน ประกอบด้วยหมู่บ้าน 9 หมู่บ้าน มีพื้นที่อยู่ในองค์การบริหารส่วนตำบล เต็มทั้ง 9 หมู่บ้าน ดังนี้

หมู่ที่ 1	บ้านคลองแก้ว
หมู่ที่ 2	บ้านบึงบอนพัฒนา
หมู่ที่ 3	บ้านบึงบอนใต้
หมู่ที่ 4	บ้านบึงบอนสอง
หมู่ที่ 5	บ้านพวงแก้ว
หมู่ที่ 6	บ้านพรสวรรค์
หมู่ที่ 7	บ้าน สปก.
หมู่ที่ 8	บ้านศรีสโมสร
หมู่ที่ 9	บ้านบึงบอนฝั่งตะวันตก

1.5 จำนวนประชากร

ตารางที่ 2 จำนวนประชากรของตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ที่	หมู่บ้าน	จำนวนประชากร(คน)			จำนวนประชากร (หลังคาเรือน)
		ชาย	หญิง	รวม	
1	บ้านคลองแก้ว	244	267	511	140
2	บ้านบึงบอนพัฒนา	651	620	1,271	303
3	บ้านบึงบอนใต้	264	245	509	188
4	บ้านบึงบอนสอง	199	226	425	138
5	บ้านพวงแก้ว	605	626	1,231	357
6	บ้านพรสวรรค์	285	344	629	155
7	บ้าน สปก.	470	480	950	206
8	บ้านศรีสโมสร	1,087	1,138	2,225	1,181
9	บ้านบึงบอนฝั่งตะวันตก	263	291	554	202
รวม		4,068	4,237	8,305	2,870

1.6 สภาพทางเศรษฐกิจ

การประกอบอาชีพ ประชาชนส่วนใหญ่ มีอาชีพทำนา รองลงคือการปลูกผักอาชีพอื่นๆ คือการรับจ้างทั่วไป

1.7 ภาคเอกชนที่ประกอบการในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนได้แก่

- ปิ๊มน้ำมัน และก๊าซ	3	แห่ง
- โรงงานอุตสาหกรรม	20	แห่ง
- ร้านค้าเบ็ดเตล็ด	51	แห่ง
- หมู่บ้านจัดสรร	3	แห่ง
- ฟาร์มเลี้ยงไก่	1	แห่ง
- โรงเรียนเอกชน	1	แห่ง
- อู่ซ่อมรถยนต์	2	แห่ง
- บ้านเช่า	2	แห่ง

1.8 ข้อมูลด้านสถานศึกษาและศาสนา

- ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 4 แห่ง
- โรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 3 แห่ง
- โรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 1 แห่ง

1.9 ข้อมูลด้านสถาบันทางศาสนา มีวัด จำนวน 4 แห่ง

- วัดศรีสโมสร ที่ตั้ง หมู่ 8
- วัดพวงแก้ว ที่ตั้ง หมู่ 5
- วัดบึงบอน ที่ตั้ง หมู่ 4
- วัดคลองเก่า ที่ตั้ง หมู่ 1

1.10 ข้อมูลด้านสาธารณสุข

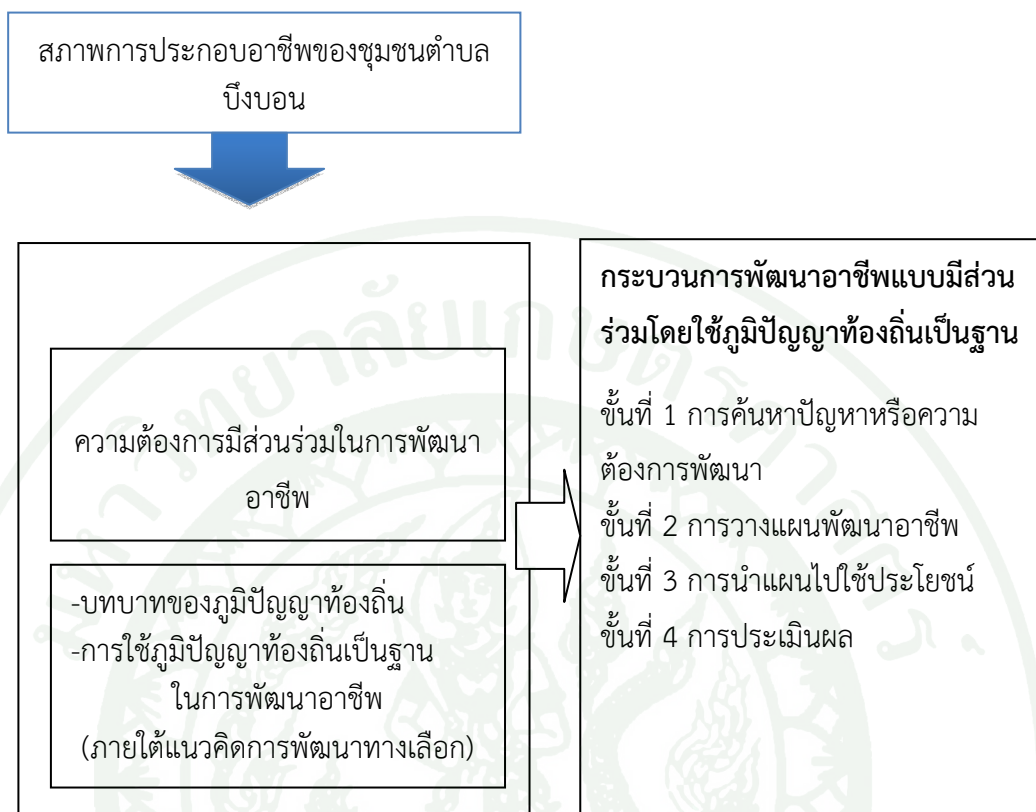
- โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล จำนวน 1 แห่ง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดในการพัฒนาอาชีพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานเป็นแนวคิดที่มีฐานคิดจาก การพัฒนาโดยชุมชนเป็นฐาน ปรีชาติ วลัยเสถียร (2552:48- 49) ได้กล่าวถึง ชุมชนว่า ชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญกับอาณาบริเวณ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ และลักษณะชุมชนที่ควรจะเป็น ชุมชนในอุดมคติหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในในห้วงเวลาหนึ่งที่มีกิจกรรมร่วมกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่ง ปรีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2546: 206) และ ธนากร สังเขป (2555: 44-55) ได้ลำดับขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ เริ่มต้น โครงการ การวางแผน การดำเนินการ การประเมินผล และการรับผลประโยชน์ แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมของ จิรนนท์ รัตนดารานันท์ (2548) และ จุฑารัตน์ ชมพันธุ์ (2555: 136-137) สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการอธิบายการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ดังนี้

การที่สมาชิกในชุมชนรวมกันช่วยกันคิดเพื่อแก้ปัญหา เพื่อพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ในชุมชน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในแต่ละท้องถิ่นที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษที่สั่งสมเป็นความรอบรู้ ประสบการณ์ จนเกิดเป็นองค์ความรู้ ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวัน ในการเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มต้นค้นหาปัญหาหรือแนวทางการพัฒนา การวางแผน การปฏิบัติ และการประเมินผล ตลอดจนถึงการรับประโยชน์ร่วมกันภายใต้บริบทของชุมชนนั้นๆ การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมดำเนินการโดยมีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ประกอบด้วยเทคนิคการมีส่วนร่วมที่หลากหลายใช้ภูมิปัญญาเข้ามาแก้ปัญหาหรือพัฒนาอาชีพตามต้องการ

นอกจากนี้ การพัฒนาอาชีพในชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็น “การพัฒนาทางเลือก” ซึ่งเป็นแนวคิดที่ ปรีชา อุตระกุล และนฤมล ปิยวิทย์ (2535) ประเวศ วะสี (2536) และ สามารถ จันทร์สุรย์ (2536) ระบุสอดคล้องกันว่า หมายถึง ชุมชนสามารถร่วมกันสร้างและใช้ประโยชน์จากผู้รู้จักและเข้าใจในท้องถิ่นของเอง ใช้ความรู้ของคนในท้องถิ่น สร้างความเข้าใจและร่วมกันแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เอง ภายใต้การชี้นำของผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยไม่หวังการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐ ด้วยความเชื่อดังกล่าว จึงนำมาสู่การคิดเพื่อหาแนวทางสร้างความยั่งยืนของชุมชนที่ตรงจุด เป็นการ พัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนเอง มาจัดการแก้ไขโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นการพัฒนาที่ตรงจุดและทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ ในที่สุด สอดคล้องกับปรัชญาพัฒนาชุมชน ว่า การพัฒนาชุมชน ต้องทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ (Self –Reliance) หรือช่วยตนเองได้ (Self – Help) ในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวม ผู้วิจัยจึงนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ด้วย ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน กรณีศึกษา ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ และ ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี และ 3) ตรวจสอบ กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ดังนั้นเพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ในการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการดำเนินการออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพการประกอบอาชีพการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

การวิจัยในระยะที่ 1 นี้ ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญในชุมชน ขั้นตอนในการดำเนินการแสดงได้ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้วิจัยยึดหลักการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก เป็นการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบไม่มีโครงสร้างที่เคร่งครัดขั้นตอนและวิธีการดำเนินการไม่ซับซ้อน (ชาย โพธิ์สีดา, 2547: 125) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในระยะที่1 แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 คือ ผู้นำชุมชน จำนวน 9 คน จาก 9 หมู่บ้าน ประกอบด้วย กำนันหรือผู้ใหญ่บ้าน หมู่บ้านละ 1 คน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 รายชื่อผู้นำชุมชน ตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จ.ปทุมธานี

ชื่อผู้นำชุมชน	หมู่ที่ / ชื่อหมู่บ้าน	ตำแหน่ง
1. นายทวี อ่อนแย้ม	1.คลองเก่า	ผู้ใหญ่บ้าน
2.นายเทียน คล้ายนุช	2.บึงบอนพัฒนา	ผู้ใหญ่บ้าน
3. นายประชุมพร ยิ้มใหญ่	3.บึงบอนใต้	ผู้ใหญ่บ้าน
4. นายจาง อ่อนแย้ม	4. บึงบอนสอง	ผู้ใหญ่บ้าน
5. นายสมพร สัจจะธรรมสกุล	5. พวงแก้ว	กำนันและผู้ใหญ่บ้าน
6.นายประเสริฐ กิตทอง	6.พรสวรรค์	ผู้ใหญ่บ้าน
7.นายบุญเรือง หมื่นเทพ	7.สปก.	ผู้ใหญ่บ้าน
8.นายเวียง เทพธัญญะ	8. ศรีสโมสร	ผู้ใหญ่บ้าน
9.นายประสาน หอมเกษร	9.บึงบอนฝั่งตก	ผู้ใหญ่บ้าน

กลุ่มที่ 2 คือ สมาชิกชุมชน จำนวน 80 คน จาก 9 หมู่บ้าน ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลสำคัญในกลุ่มที่2 ประกอบด้วย

1. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาและมีอาชีพอยู่ในตำบลบึงบอนไม่น้อยกว่า 10 ปี
2. เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนทุกครั้ง
3. เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ในอาชีพการเกษตร ด้านอาชีพอื่นๆ
4. เป็นผู้ที่ยินยอมและเต็มใจในการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนผู้ให้ข้อมูลที่เป็นสมาชิกชุมชนจำแนกทั้ง 9 หมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวน(คน)
1	คลองเก่า	9
2	บึงบอนพัฒนา	12
3	บึงบอนใต้	7
4	บ้านบึงบอน	7
5	พวงแก้ว	12
6	พรสวรรค์	9
7	สปก.	7
8	ศรีสโมสร	10
9	บึงบอนตะวันตก	7

กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวน 6 คน ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ในตำแหน่งนักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ชำนาญการนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ ครู คศ. 2 และหัวหน้าสำนักงานปลัดอบต.บึงบอน

ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติในการเลือกผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. เป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ในชุมชนตำบลบึงบอนไม่ต่ำกว่า 5 ปี
2. เป็นผู้ทุ่มเททั้งความรู้ แรงกายและจิตใจในการพัฒนาอาชีพให้กับชุมชนตำบลบึงบอน และเป็นที่รู้จัก ได้รับการยอมรับจากชุมชนบึงบอนทั้ง 9 หมู่บ้าน
3. เป็นผู้ประสานงานระหว่างรัฐกับชุมชนตำบลบึงบอนในการให้ข้อมูลข่าวสาร และแหล่งเงินทุนในการพัฒนาอาชีพให้กับชุมชนตำบลบึงบอนดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 แสดงรายชื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 3

รายชื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐ	ตำแหน่ง	สถานที่ทำงาน
1.นางสาวกฤติยา วิสูตรโยธิน	นักวิชาการพัฒนาชุมชน ชำนาญการ	สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
2. นายประกอบ จรเจริญ	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตรชำนาญการ	สำนักงานเกษตรอำเภอหนองเสือ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
3. นายสำเนียง บุญนะ	นายกองค์การบริหารส่วน ตำบลบึงบอน	องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
4. น.ส.สิริกาญจน์ โภคทรัพย์	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตรชำนาญการ	สำนักงานเกษตรอำเภอหนองเสือ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
5. น.ส.นวลจันทร์ สิงห์รา	ครู คศ.2	โรงเรียนวัดพวงแก้ว ตำบลบึงบอน
6. นางมานิสา พูนเพ็ง	หัวหน้าสำนักงานปลัด อบต.บึงบอน.	อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง จำนวน 3 ฉบับ รายละเอียดปรากฏดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเรื่อง สภาพการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน การมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาอาชีพของชุมชน ในอำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี แบ่งออกเป็น 3 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล มีจำนวน 3 ข้อ ประกอบด้วย เพศ อายุ รายได้

ตอนที่ 2 สภาพการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

- อาชีพเดิมของชุมชน
- สภาพการถือครองที่ดิน
- ความรู้ในการประกอบอาชีพ
- อาชีพหลัก/อาชีพรอง
- ผลผลิตและรายได้
- ปัญหาจากการประกอบอาชีพ
- การได้รับการสนับสนุนจากรัฐ
- วิธีการพัฒนาอาชีพของครัวเรือน

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

- ลักษณะของการมีส่วนร่วม
- ความต้องการในการพัฒนาอาชีพของตนเองและชุมชน

2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล มีจำนวน 3 ข้อ ประกอบด้วย ชื่อภูมิปัญญา อายุ อาชีพ

ตอนที่ 2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้

- ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญา
- บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน
- วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา
- การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ

3. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเกี่ยวกับสภาพปัญหาและการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพในชุมชน ประกอบด้วย 2 ตอน โดยมีประเด็นคำถามดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยชื่ออายุอาชีพ

ตอนที่ 2 สภาพปัญหาการพัฒนาอาชีพในชุมชน

- สภาพการทำงานร่วมกับชุมชน
- ปัญหาในการทำงานร่วมกับชุมชน
- การส่งเสริมอาชีพในชุมชน

การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม การพัฒนาอาชีพ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการพัฒนาทางเลือก เพื่อนำมากำหนดประเด็นในการสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยออกแบบข้อคำถามเป็นประเด็นหลักๆ ในแต่ละประเด็นหลักกำหนดหัวข้อย่อยเป็นข้อๆ (ชัชรี นฤทุม, 2551: 80)

2. ผู้วิจัย จัดทำร่างแบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง ทั้ง 3 ฉบับ ขึ้น ตามวัตถุประสงค์การวิจัยใน ระยะที่ 1 จากนั้น นำไปให้คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความตรงเฉพาะหน้า (face validity) โดยไม่มีการแก้ไข จากนั้นได้นำเครื่องมือที่สร้างขึ้น ไปตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือในการวิจัย

ชื่อ-สกุล	สถานที่	ความเชี่ยวชาญ
รศ.ดร.กุลชนิษฐ์ ราชนบุญยวัฒน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	การวิจัยชุมชน วิจัยพัฒนาอาชีพทางการเกษตร
รศ.ดร.ณรงค์ หุตานวัตร	คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	การวิจัยชุมชน วิจัยพัฒนาอาชีพทางการเกษตร
รศ. บำเพ็ญ เชี่ยวหวาน	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์	การวิจัยชุมชน วิจัยพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร
รศ. กษิตศ อ้อเชี่ยวชาญกิจ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ศูนย์รังสิต	การวิจัยชุมชน การถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร
ผศ.ดร.สันติ ศรีสวนแดง	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	การวิจัยชุมชน วิจัยพัฒนาอาชีพทางการเกษตร

ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความรู้และทำงานเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนมาเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 10 ปี
2. เป็นผู้เข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาอาชีพ
3. เป็นผู้เข้าใจเกี่ยวกับแผนและโครงการในการพัฒนาอาชีพ

ผลจากการตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 ท่าน พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดมีความเห็นสอดคล้องกันว่าประเด็นข้อคำถามมีความเหมาะสมกับสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

3. ภายหลังจากการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่จัดทำไว้ไปทดลองสัมภาษณ์ (Pilot Test the Interviews) กับตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนตำบลบึงบอน ตัวแทนกลุ่มประชาชนในตำบลบึงบอน และตัวแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบในตำบลบึงบอน เป็นการหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation Technique) นั่นคือการได้ข้อมูลจากวิธีต่างแหล่งข้อมูล (Triangulation of Source) (Bailey, 2007: 76-78) ผลการทดลองใช้แบบสัมภาษณ์ทั้ง 3 ฉบับ พบว่าประเด็นข้อคำถามในแบบสัมภาษณ์ทั้งสามฉบับ ผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม มีความเข้าใจข้อคำถามที่ตรงกัน สามารถตอบคำถามสัมภาษณ์ในประเด็นต่างๆ ได้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยทำหนังสือจาก ภาควิชาอาชีวศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. ผู้วิจัยใช้การกำหนดเวลานัดสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลโดยทำการนัดในช่วงเวลาเย็น จากการเข้าไปสอบถามในช่วงระยะเวลาที่ว่างจากงานโดย ผู้ยินยอมให้สัมภาษณ์เป็นผู้นัดเวลาตามความพร้อม ของแต่ละคน ผู้วิจัยใช้วิธีการจดบันทึก การนัดสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะนัดในช่วงเวลาเย็น สำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้การนัดสัมภาษณ์ในเวลาปฏิบัติราชการที่สำนักงานของแต่ละคน ลักษณะของการสัมภาษณ์จะสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยผู้วิจัยได้นำ ผู้ช่วยวิจัยเข้าไปสัมภาษณ์ทุกครั้งโดยใช้เครื่องบันทึกเทปและสมุดบันทึกผู้วิจัยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดในระหว่างวันที่ 1 กุมภาพันธ์ ถึง 30 เมษายน 2553

ทั้งนี้ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเรื่องสภาพการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน การมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาอาชีพของชุมชนใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 และ 2

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานีใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1, 2 และ 3

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเกี่ยวกับสภาพปัญหาและการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพในชุมชนใช้สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 3

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ 1) สภาพการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน การมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาอาชีพของชุมชน 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานีและ 3) สภาพปัญหาและการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพในชุมชนโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดย ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดกลุ่มข้อมูลได้จัดเรียงข้อมูลตามประเด็นที่ตั้งไว้ ในแบบสัมภาษณ์พร้อมทั้งแหล่งที่มาของข้อมูลนั้นๆ (ชาย โพธิ์สีตา, 2547: 329) และใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า เพื่อตรวจสอบและยืนยันข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากระยะที่ 1 ผู้วิจัยนำมาประมวลและรวบรวม สรุปประเด็นสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพการใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ และความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยใช้การวิเคราะห์จัดหมวดหมู่เพื่อนำไปใช้ประกอบการ

พิจารณาศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ในระยะที่ 2 ต่อไป

ระยะที่ 2 การศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

การวิจัยในระยะที่ 2 นี้ผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control) ซึ่งเป็นเทคนิคและกระบวนการนำมาใช้ทำแผนชุมชน วางแผนครอบครัวเพื่อพัฒนาประชากรและคุณภาพชีวิต (ธนากร สังเขป, 2555: 130 -139) ในการวิจัยระยะที่ 2 นี้แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 2 ขั้นตอนย่อย ดังนี้

ขั้นตอนย่อยที่ 1 การนำเสนอสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพการใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ผู้วิจัยใช้การจัดเวทีชาวบ้านเพื่อนำเสนอผลการศึกษาจากระยะที่ 1 คือ การสภาพการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ และ ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพให้กับตัวแทนชุมชนทั้ง 9 หมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องร่วมรับฟังและให้ข้อเสนอแนะ นำเสนอผลการศึกษาและขอฉันทามติเพื่อการดำเนินการในขั้นต่อไป ดังนี้

ผู้เข้าร่วมรับฟังการนำเสนอผลการวิจัย

ผู้เข้าร่วมประชุม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน ดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 รายชื่อตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ให้ข้อมูลระยะที่ 2

ชื่อผู้ให้ข้อมูล	หมู่ที่	บทบาทในชุมชน
นายเทียน คล้ายนุช	2	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2
นายประเสริฐ กดีทอง	6	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6
นายเวียง เทพธัญญะ	8	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8
นายประสาน หอมเกษร	9	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9

กลุ่มที่ 2 สมาชิกผู้ให้ข้อมูล 20 คน ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติของ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในกลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย

1. เป็นผู้ที่มีภูมิสำเนาและมีอาชีพอยู่ในตำบลบึงบอนไม่น้อยกว่า 10 ปี
2. เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนทุกครั้ง
3. เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ในอาชีพการเกษตร ด้านอาชีพอื่นๆ
4. เป็นผู้ที่ยินยอมและเต็มใจในการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ตารางที่ 8 รายชื่อตัวแทนสมาชิกชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผู้ให้ข้อมูลระยะที่ 2

ชื่อผู้ให้ข้อมูล	หมู่ที่	บทบาทในชุมชน
กลุ่มปลูกข้าว		
1. นายวิชาญ แก่นภิรมย์	5	เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการปลูกข้าว
2. นางพรทิพย์ สร้อยสะอั้ง	7	เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการปลูกข้าวและการทำขวัญข้าว การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในนาข้าว
3. นายไพบุลย์ สระบัว	6	เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการปลูกข้าว
4. นายเวียง เทพธัญญะ	8	ผู้ใหญบ้านหมู่ 8 อาชีพทำนาโดยใช้น้ำหมักชีวภาพ ย่อยสลายฟางข้าวก่อนทำเทือก
5. นายทม มีศิลป์	3	เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการปลูกข้าว
6. นายวินัย พักเชือก	9	อดีตสมาชิกสภา อบต.บึงบอน หมู่ 9 เป็นผู้นำชุมชน ในด้านการใช้น้ำหมักในการย่อยสลายฟางข้าวก่อน ทำเทือก
7. นายประเสริฐ กะดีทอง	6	ผู้ใหญบ้านหมู่ ก่อตั้งกลุ่มผู้รับจ้างในภาคเกษตร
8. นายณัฐพล สาครเย็น	1	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
9. นายถาวร พูลแก้ว	6	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
10. นายวิมล ดุษฎี	5	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
11. นายประจัน เนตรนต	9	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
12. นายสมชวน โพธิ์ประสิทธิ์	9	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
13. นายจิตติมาศ อินทร์คำ หมู่ 5	5	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
กลุ่มปลูกผัก		
14. นายปลิว มหาเวก	2	ประธานวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
15. นายณรงค์ ธนิกุล	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
16. นายจำเนียร ทองคำ	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
17. นายอนันต์ พิทักษ์กุล	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
18. นายบรรจง เคนอรัน	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
19. นายสายหยุด แจ่มจำรัส	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
20. นายบำเพ็ญ ลุมพล	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย

กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 3 คน กำหนดเลือกคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่ชุมชนตำบลบึงบอนไม่ต่ำกว่า 5 ปี
2. เป็นผู้ทุ่มเททั้งความรู้ แรงกายและจิตใจให้ในการพัฒนาอาชีพให้กับชุมชนตำบลบึงบอน และเป็นที่รู้จัก ได้รับการยอมรับจากชุมชนบึงบอนทั้ง 9 หมู่บ้าน
3. เป็นผู้ประสานงานระหว่างรัฐกับชุมชนตำบลบึงบอนในการให้ข้อมูลข่าวสาร และแหล่งเงินทุนในการพัฒนาอาชีพให้กับชุมชนตำบลบึงบอน

ตารางที่ 9 รายชื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นผู้ให้ข้อมูลระยะที่ 2

เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ให้ข้อมูล	บทบาทในชุมชน
นายประกอบ จรเจริญ	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
นางสาวกฤติยา วิสูตรโยธิน	นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ
นายวิรัตน์ แสงเทศ	เจ้าหน้าที่ อบต ตำบลบึงบอน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1. เอกสารสรุปสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนา อาชีพแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี
2. แบบบันทึกการประชุมกลุ่มชาวบ้าน ลักษณะเป็นแบบปลายเปิด

ผู้วิจัยบันทึกประเด็นเกี่ยวกับการยอมรับหรือเห็นด้วยในเอกสารสรุปสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนา อาชีพแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ตามขั้นตอนการประชุม (Nadler, 1981) ได้แก่

- 1) สะท้อนปัญหากลับสู่ชุมชนและสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชน
- 2) วิเคราะห์เพื่อนำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหา

3) สรุปเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือ โดยจัดทำ (ร่าง) เอกสารเอกสารสรุปสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนา อาชีพแบบมีส่วนร่วม ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี และแบบบันทึกการประชุมกลุ่มชาวบ้าน ในประเด็นการยอมรับหรือเห็นด้วยในเอกสารสรุปสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนให้คณะกรรมการที่ปรึกษาพิจารณาความตรงเฉพาะหน้า (Face Validity) จากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย

ตารางที่ 10 รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือในระยะที่ 2

ชื่อ-สกุล	ตำแหน่ง	สถานที่	ความเชี่ยวชาญ
รศ.ดร.นันทิยา หุตานุวัตร		คณะเกษตรศาสตร์	วิจัยชุมชน การพัฒนา
นายเดชา ศิริภัทร		มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี	อาชีพทางการเกษตร
		ประธานมูลนิธิข้าวขวัญ	เครือข่ายชุมชนข้าว
		อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุพรรณบุรี	อินทรีย์ การพัฒนา
		กรรมการเลขานุการ มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน(ประเทศไทย)	อาชีพทางการเกษตร
ดร.สัมพันธ์ เตชะอริก		มหาวิทยาลัยขอนแก่น	วิจัยชุมชนแก้ไขความ
		จังหวัดขอนแก่น	ยากจน การพัฒนา
รศ.ดร.ดนัย วรรณวนิช		คณะเทคโนโลยีการเกษตร	อาชีพทางการเกษตร
		มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิร	ปุ๋ยหมัก น้ำหมัก
		ธัญบุรี	ชีวภาพ การปลูกพืชไร้ดิน(ไฮโดรโปนิกส์)
ดร.พุทธรักษา ติชุนสาคร		มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	วิจัยชุมชน การพัฒนา
			อาชีพทางการเกษตร

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา พบว่า ผู้เชี่ยวชาญให้ความคิดเห็นตรงกันว่ามีความเป็นไปได้ในนำไปใช้ เครื่องมือทั้งสอง 2 ชุด คือ

1. เอกสารสรุปสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนา อาชีพแบบมีส่วนร่วม ของชุมชน ตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

2. แบบบันทึกการประชุมกลุ่มชาวบ้านลักษณะเป็นแบบปลายเปิด

หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดเวทีชาวบ้านโดยทำหนังสือถึงผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ กำหนดวันจัดเวทีชาวบ้านในวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2555 นำเสนอผลการศึกษาในระยะที่ 1 โดยผู้วิจัยเป็นผู้นำการวิธีการจัดเวทีชาวบ้านใช้เครื่องอัดเสียง และการบันทึกภาพถ่ายประกอบการจัดประชุม และขอฉันทามติจากที่ประชุม เพื่อให้ชุมชนเกิดความตระหนักข้อเท็จจริงจากการวิจัยในระยะที่ 1 โดยดำเนินการตามขั้นตอนการประชุมดังนี้

ขั้นที่ 1 การสะท้อนปัญหากลับสู่ชุมชนและสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชน

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์นำเสนอวิธีการแก้ไขปัญา

ขั้นที่ 3 การสรุปเลือกแนวทางการแก้ไขปัญาของชุมชน (Nadler, 1981)

ผ่านการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน เมื่อวันที่วันที่15 มกราคม พ.ศ. 2555

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ในการสรุปอธิบายประเด็นจัดกลุ่มคำจากการจัดประชุมเวทีชาวบ้านจากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม สรุปตามประเด็นทั้ง 3 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ได้แก่ 1) การสะท้อนปัญหากลับสู่ชุมชนและสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชน 2) การวิเคราะห์นำเสนอวิธีการแก้ไขปัญา และ 3) การสรุปเลือกแนวทางการแก้ไขปัญาของชุมชน

ขั้นตอนย่อยที่ 2 การศึกษา (ร่าง) กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ในขั้นตอนย่อยที่ 2 นี้ ผู้วิจัย มีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อจัดทำ (ร่าง) กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูลเข้าร่วมประชุม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน ได้แก่

ตารางที่ 11 รายชื่อผู้นำชุมชนให้ข้อมูลในระยะที่ 2 ในขั้นตอนย่อยที่ 2

ชื่อผู้ให้ข้อมูล	หมู่ที่	บทบาทในชุมชน
นายเทียน คล้ายนุช	2	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2
นายประเสริฐ กดีทอง	6	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6
นายเวียง เทพธัญญะ	8	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 อาชีพทำนาโดยใช้น้ำหมักชีวภาพ ย่อยสลายฟางข้าวก่อนทำเหือก
นายประสาน หอมเกษร	9	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9

กลุ่มที่ 2 สมาชิกผู้ให้ข้อมูล 20 คน กำหนดเลือกคุณสมบัติดังนี้

ผู้วิจัยกำหนดคุณสมบัติของ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในกลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย

1. เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาและมีอาชีพอยู่ในตำบลบึงบอนมาไม่น้อยกว่า 10 ปี
2. เป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนทุกครั้ง
3. เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ในอาชีพการเกษตร ด้านอาชีพอื่นๆ
4. เป็นผู้ที่ยินยอมและเต็มใจในการให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

ตารางที่ 12 รายชื่อตัวแทนผู้ให้ข้อมูลในระยะที่ 2 ในขั้นตอนย่อยที่ 2

ชื่อผู้ให้ข้อมูล	หมู่ที่	บทบาทในชุมชน
กลุ่มปลูกข้าว		
1. นายวิชาญ แก่นภิรมย์	5	เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการปลูกข้าว
2. นางพรทิพย์ สร้อยสะอั้ง	7	เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการปลูกข้าวและการทำขวัญข้าว การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในนาข้าว
3. นายไพบุลย์ สระบัว	6	เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการปลูกข้าว
4. นายเวียง เทพธัญญะ	8	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 8 อาชีพทำนาโดยใช้น้ำหมักชีวภาพ ย่อยสลายฟางข้าวก่อนทำเทือก
5. นายทม มีศิลป์	3	เป็นผู้ที่มีภูมิปัญญาการปลูกข้าว
6. นายวินัย พักเชือก	9	อดีตสมาชิกสภา อบต.บึงบอน หมู่ 9 เป็นผู้นำชุมชน ในด้านการใช้น้ำหมักในการย่อยสลายฟางข้าวก่อน ทำเทือก
7. นายประเสริฐ กะดีทอง	6	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ก่อตั้งกลุ่มผู้รับจ้างในภาคเกษตร
8. นายณัฐพล สาครเย็น	1	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
9. นายถาวร พูลแก้ว	6	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
10. นายวิมล ดุษฎี	5	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
11. นายประจัน เนตรนต	9	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
12. นายสมชวน โพธิ์ประสิทธิ์	9	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
13. นายจิตติมาศ อินทร์คำ หมู่ 5	5	ภูมิปัญญาการปลูกข้าว
กลุ่มปลูกผัก		
14. นายปลิว มหาเวก	2	ประธานวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
15. นายณรงค์ ธนิกุล	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
16. นายจำเนียร ทองคำ	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
17. นายอนันต์ พิทักษ์กุล	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
18. นายบรรจง เคนอรัน	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
19. นายสายหยุด แจ่มจำรัส	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย
20. นายบำเพ็ญ ลุมพล	2	สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักปลอดภัย

กลุ่มที่ 3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ จำนวน 3 คน กำหนดเลือกคุณสมบัติดังนี้

1. เป็นผู้ปฏิบัติงานที่ในชุมชนตำบลบึงบอนไม่ต่ำกว่า 5 ปี

2. เป็นผู้ทุ่มเททั้งความรู้ แรงกายและจิตใจให้ในการพัฒนาอาชีพให้กับชุมชนตำบลบึงบอน และเป็นที่รู้จัก ได้รับการยอมรับจากชุมชนบึงบอนทั้ง 9 หมู่บ้าน

3. เป็นผู้ประสานงานระหว่างรัฐกับชุมชนตำบลบึงบอนในการให้ข้อมูลข่าวสาร และแหล่งเงินทุนในการพัฒนาอาชีพให้กับชุมชนตำบลบึงบอน

ตารางที่ 13 รายชื่อเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้ให้ข้อมูลในระยะที่ 2 ในขั้นตอนย่อยที่ 2

เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ให้ข้อมูล	บทบาทในชุมชน
1.นายประกอบ จรเจริญ	นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการ
2.นางสาวกฤติยา วิสูตรโยธิน	นักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ
3.นายวิรัตน์ แสงเทศ	เจ้าหน้าที่ อบต.บึงบอน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการประชุมเวทีชาวบ้านในประเด็นต่อไปนี้

- 1) สิ่งที่คาดหวังจะเกิดขึ้นในชุมชน
- 2) สิ่งที่ควรดำเนินการ
- 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ
- 4) ขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือ โดยจัดทำแบบบันทึกการประชุมเวทีชาวบ้าน ในประเด็น1) สิ่งที่คาดหวังจะเกิดขึ้นในชุมชน 2) สิ่งที่ควรดำเนินการ 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ และ 4) ขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน โดยให้คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตรวจสอบความตรงเฉพาะหน้า (Face Validity) จากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย

ตารางที่ 14 รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือในระยะที่ 2 ในขั้นตอนย่อยที่ 2

ชื่อ-สกุล	สถานที่	ความเชี่ยวชาญ
รศ.ดร.ปราณี โพธิสุข	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์	วิจัยทางการศึกษา และ ชุมชน
รศ.สายสมร ศรีสุขประเสริฐ	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์	วิจัยทางการศึกษา การ พัฒนาอาชีพทาง การเกษตร
ผศ.ดร.วิรัตน์ คำศรีจันทร์	มหาวิทยาลัยมหิดล	วิจัยชุมชน การพัฒนา อาชีพทางการเกษตร
รศ.ดร.दनัย วรรณวนิช	คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏ ฉะบุรี	ปุยหมัก น้ำหมักชีวภาพ การปลูกพืชไร่นา(ไฮโดร โปนิค)
รศ. กษิตศ อ้อเชี่ยวชาญกิจ	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต	การวิจัยชุมชน การ ถ่ายทอดเทคโนโลยี ทางการเกษตร

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 5 คน พบว่าแบบบันทึกเวทีชาวบ้าน มีผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นตรงกันในเชิงเนื้อหาทั้ง 4 ประเด็น ได้แก่ 1) สิ่งที่เกิดหว้งจะให้เกิดขึ้นในชุมชน 2) สิ่งที่ต้องดำเนินการ 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ และ 4) ขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยทำหนังสือถึงผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ กำหนดวันจัดเวทีชาวบ้าน ในวันที่ 2 มีนาคม 2555 เป็นผู้กระตุ้นร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานในชุมชน ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัย ผู้วิจัยกำหนดประเด็นหรือโจทย์ให้ชุมชนร่วมคิด วิเคราะห์ โดยและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาพร้อมกัน และสรุปวิธีการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมสำหรับชุมชน (Nadler, 1981) ดังนี้ 1) สิ่งที่เกิดหว้งจะให้เกิดขึ้นในชุมชน 2) สิ่งที่ต้องดำเนินการ 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ 4) และขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน โดยผ่านการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้าน เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2555 ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้การบันทึกเทป และการถ่ายภาพประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาช่วยในการสรุปและวิเคราะห์ประเด็นที่สำคัญเพิ่มเติมจากการจดบันทึกการประชุม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) อธิบายประเด็นการจัดกลุ่มคำ จากการจัดประชุมเวทีชาวบ้านจากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดนำมาประมวลเพื่อสรุปให้ได้คำตอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

ระยะที่ 3 การตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

การวิจัยในระยะที่ 3 นี้ ใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 15 คน โดยผู้วิจัยนำผลการวิจัยจากระยะที่ 2 มาให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ในประเด็นความสอดคล้องและความเป็นไปได้ในการนำการตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานีไปใช้ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปรากฏดังนี้

ผู้ให้ข้อมูล

ตารางที่ 15 รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในระยะที่ 3

ชื่อ	ตำแหน่ง	ที่ทำงาน	
1. ผศดร. สุทธิพร บุญส่ง.	คณบดีคณะครุศาสตร์ อุตสาหกรรม	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี	อาจารย์ นักวิจัย ทางการศึกษาและ ชุมชน
2. น.ส.นวลจันทร์ สิงห์รา	ครูชำนาญการ	โรงเรียนวัดพวงแก้ว ตำบลบึงบอน อำเภอหนอง เสือ จังหวัดปทุมธานี	ที่ปรึกษากลุ่มยุทธ ศาสตร์
3. น.ส.กฤตยา วิสูตรโยธิน	นักวิชาการพัฒนา ชุมชนชำนาญการ	สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอหนองเสือ จังหวัด ปทุมธานี	กองทุนหมู่บ้าน กลุ่ม อาชีพ
4. นางนันทนา อุ่นหนาผาคั่ง	นักวิชาการพัฒนา ชุมชนชำนาญการ	สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอคลองหลวง จังหวัด ปทุมธานี	กองทุนหมู่บ้าน กลุ่ม อาชีพ
5. นายอภิรักษ์ แวงเมือง	นักวิชาการพัฒนา ชุมชนชำนาญการ	สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอคลองหลวง จังหวัด ปทุมธานี	

ตารางที่ 15 (ต่อ)

ชื่อ	ตำแหน่ง	ที่ทำงาน	
6.นายสำเนียง บุญนะ	นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลบึงบอน	องค์การบริหารส่วนตำบล บึงบอนอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี	กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มอาชีพ
7.นายประกอบ จรเจริญ	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตรชำนาญการ	สำนักงานเกษตรอำเภอ หนองเสือ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี	นายกองค์การบริหาร ส่วนตำบลบึงบอน
8.นางสาวสิริกาญจน์ โภคทรัพย์	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตรชำนาญ การ	สำนักงานเกษตรอำเภอ หนองเสือ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตร
9.นางเรณู ปาละศิริ เกษตร หลวง	เกษตรอำเภอคลอง หลวง	สำนักงานเกษตร อำเภอ คลองหลวง จังหวัด ปทุมธานี	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตร
10.นางนุทการ พิศาภักย์	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตรชำนาญการ	สำนักงานเกษตรอำเภอ คลองหลวง จังหวัดปทุมธานี	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตร
11.นายธีรพัชร คุ้มกล้า	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตรชำนาญการ	สำนักงานเกษตรจังหวัด ปทุมธานี อำเภอเมืองฯ จังหวัดปทุมธานี	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตร
12.นายสมเดช คงกระพันธุ์	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตรชำนาญการ	สำนักงานเกษตรจังหวัด ปทุมธานี อำเภอเมืองฯ จังหวัดปทุมธานี	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตร
13. นายประสาน หอมเกษร	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9 ผู้นำ กลุ่มออมทรัพย์และ กลุ่มข้าว ตำบลบึงบอน	ตำบลบึงบอน อำเภอ หนองเสือ จังหวัดปทุมธานี	นักวิชาการส่งเสริม การเกษตร
14. นายปลิว มหาเวก	ประธานวิสาหกิจ ชุมชนผู้ผลิตผัก ปลอดภัย หมู่ที่ 2	ตำบลบึงบอน อำเภอหนอง เสือ จังหวัดปทุมธานี	ผู้นำกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มข้าว
15. นายปรานี ภูมมา	ผู้นำกลุ่มเกษตร อินทรีย์ หมู่ที่ 7	ตำบลบึงบอน อำเภอ หนองเสือ จังหวัดปทุมธานี	ประธานวิสาหกิจชุมชน ผู้ผลิตผักปลอดภัย
16. นายดำรง รื่นเพชร	หมู่ที่ 2 ตัวแทนชุมชน จำหน่ายผลผลิตผัก ปลอดภัย ในตลาดสีเขียว รพธรรมศาสตร์ . มพระเกียรติเฉลิม	ตำบลบึงบอน อำเภอหนอง เสือ จังหวัดปทุมธานี	ผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ แปลงสาธิตข้าวผัก/ อินทรีย์ กรรมการวิสาหกิจ ชุมชนผู้ผลิตผัก ปลอดภัย

การกำหนดเลือกคุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี ประกอบด้วย

1. เป็นนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา ด้านหลักสูตรและสอน การสร้างหลักสูตรชุมชน
2. เป็นผู้ที่มามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนมาเป็นระยะเวลานานได้แก่ พัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตร
3. เป็นผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่เป็นผู้นำด้านเกษตรอินทรีย์
4. เป็นปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญโดยเฉพาะด้านเกษตรกรรมหรือด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรกรรม

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. เอกสารสรุป “กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี” ซึ่งเป็นผลจากการวิจัยในระยะที่ 2
2. แบบบันทึกการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็นความเหมาะสมหรือความสอดคล้องของขั้นตอนและกิจกรรมในแต่ละขั้นของการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี ได้แก่

ขั้นที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม
2. การวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา
3. การเรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ

ขั้นที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย

1. กำหนดเป้าหมาย
2. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง
3. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน

ขั้นที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์ เป็นการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนหรือชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทหรือลักษณะของปัญหาใกล้เคียงกันกับตำบลบึงบอน ด้วยการทำเวทีชาวบ้าน

ขั้นที่ 4 การประเมินผล เป็นการแสดงรายละเอียดผลของการจัดทำแผนซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนข้างต้น การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน การวางแผนการพัฒนาอาชีพ การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์

3. แบบประเมินความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการ พัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีไปใช้ ลักษณะเป็นแบบประเมินค่า 5ระดับ ได้แก่ ความเป็นไปได้มากที่สุด เป็นไปได้มาก ไม่แน่ใจเป็นไปได้น้อยมาก เป็นไปได้น้อยที่สุด

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการจัดทำ ร่าง 1) แบบบันทึกการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ในประเด็นความเหมาะสมหรือความสอดคล้องของขั้นตอนและกิจกรรมในแต่ละขั้นของการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีและ 2) แบบประเมินความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการ พัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานีไปใช้ โดยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาความตรงเฉพาะหน้า (Face Validity) และจากนั้นนำไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน พิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ซึ่งผู้เชี่ยวชาญพิจารณาเครื่องมือวิจัย

ตารางที่ 16 รายชื่อผู้เชี่ยวชาญในการตรวจเครื่องมือในระยะที่ 3

ชื่อ-สกุล	สถานที่	ความเชี่ยวชาญ
1. รศ.ดร.ดนัย วรรณนิช	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ การปลูกพืชไร่นา(ไฮโดรโปนิก)
2. รศ.สายสมร ศรีสุข	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช	วิจัยทางการศึกษา การพัฒนาอาชีพทางการเกษตร
3. ผศ.ดร.สันติ ศรีสวนแดง	วิทยาเขตกำแพงแสน	การวิจัยชุมชน วิจัยพัฒนาอาชีพทางการเกษตร
4. รศ. บำเพ็ญ เขียวหวาน	สหกรณ์	การวิจัยชุมชน วิจัยพัฒนาอาชีพทางการเกษตร
5. ดร.พุทธชาติ ชุมสาคร	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	การวิจัยชุมชน พัฒนาอาชีพทางการเกษตร

ผลการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา พบว่าแบบบันทึกเวทีชาวบ้านมีผู้เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นตรงกันในเชิงเนื้อหาการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ทั้ง 4 ชั้นหลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยใช้วิธีการจัดเวทีชาวบ้านโดยทำหนังสือถึงผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ กำหนดวันจัดเวทีชาวบ้านโดยจัดประชุมกลุ่มผู้เกี่ยวข้องภายในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2556 ดำเนินการจัดประชุม โดยผู้วิจัยได้นำเสนอเอกสารสรุป “กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี” ซึ่งเป็นผลจากการวิจัยในระยะที่ 2 และรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มผู้เกี่ยวข้องโดยใช้แบบบันทึกการประชุมกลุ่มที่จัดขึ้น สรุปตามประเด็นทั้ง 4 ขั้นตอน

2. การศึกษาความเป็นไปได้ในการนำ “กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี” ไปใช้ ผู้วิจัยใช้แบบประเมินความเป็นไปได้

ในการนำกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานไปใช้โดยดำเนินการหลังจากที่ประชุมให้ข้อมูลเกี่ยวกับความสอดคล้องของกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ในการสรุป อธิบายประเด็นการจัดกลุ่มคำ จากการจัดประชุมกลุ่มผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดนำมาประมวลเพื่อสรุปให้ได้คำตอบความเหมาะสมของกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

2. วิเคราะห์ระดับความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานไปใช้ โดยใช้คำมัยฐานและส่วนเบี่ยงเบนควอไทล์ โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนและการแปลความหมาย ดังนี้

การให้คะแนน

มีความเป็นไปได้มากที่สุด	5	คะแนน
มีความเป็นไปได้มาก	4	คะแนน

ไม่แน่ใจ	3	คะแนน
มีความเป็นไปได้น้อยมาก	2	คะแนน
มีความเป็นไปได้น้อยที่สุด	1	คะแนน

เกณฑ์การแปลค่ามัธยฐานและความหมาย (จุมพล พูลภัทรชีวิน, 2546: 14)

ค่ามัธยฐานอยู่ในช่วง	1.00 – 1.49	หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารายการนั้นมีความเป็นไปได้น้อยที่สุดในการนำไปใช้
ค่ามัธยฐานอยู่ในช่วง	1.50 – 2.49	หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารายการนั้นมีความเป็นไปได้น้อย
ค่ามัธยฐานอยู่ในช่วง	2.50 – 3.49	หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารายการนั้นมีความเป็นไปได้ปานกลางในการนำไปใช้
ค่ามัธยฐานอยู่ในช่วง	3.50 – 4.49	หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารายการนั้นมีความเป็นไปได้มากในการนำไปใช้
ค่ามัธยฐานอยู่ในช่วง	4.50 – 5.00	หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่ารายการนั้นมีความเป็นไปได้มากที่สุดในการนำไปใช้

ผู้วิจัยคัดเลือกรายการที่ผู้เชี่ยวชาญให้ความเห็นว่า ประเด็นนั้นมีความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ โดยกำหนดเลือกจากค่ามัธยฐานที่ 3.50 ขึ้นไป และค่าส่วนเบี่ยงเบนควอไทล์ มีค่าน้อยกว่าหรือเท่ากับ 1.00 ถือว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นสอดคล้องกัน (Consensus) ซึ่งเกณฑ์นี้ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลแล้ว

ภาพที่ 6 กรอบวิธีการวิจัย

บทที่ 4

ผลการวิจัยและข้อวิจารณ์

ผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ทั้ง 3 ระยะชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ และ ความต้องการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ตอนที่ 2 ผลศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ตอนที่ 3 ผลการตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ตอนที่ 1 ผลศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ และความต้องการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ในการวิจัยในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยสัมภาษณ์สภาพการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ และ ความต้องการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของสมาชิกชุมชนตำบลบึงบอน จากผู้ให้ข้อมูลทั้ง 3 กลุ่ม ดังนี้

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบด้วยผู้นำชุมชน และสมาชิกชุมชน

1. สภาพการประกอบอาชีพ ประกอบด้วย อาชีพเดิมของชุมชน สภาพการถือครองที่ดิน ทำกิน อาชีพหลัก/อาชีพรอง ผลผลิต รายได้ ปัญหาจากการประกอบอาชีพ การได้รับการสนับสนุนจากรัฐ วิธีการพัฒนาอาชีพของครัวเรือนที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 และ กลุ่มที่ 2 ผู้วิจัยขอเสนอเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1.1 อาชีพเดิมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 90 (ทั้งกลุ่มที่ 1 และ 2) ให้ข้อมูลที่สอดคล้องกันว่าก่อนปี พ.ศ. 2511 ชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี มีอาชีพทำนาเป็นหลัก และส่วนใหญ่ได้เปลี่ยนอาชีพทำส้มเขียวหวาน โดยชาวสวนส้มบางมด นำส้มเขียวหวานมาปลูกบริเวณทุ่งรังสิต ในปี พ.ศ. 2533 ซึ่งเผยแพร่การปลูกส้มมายังตำบลบึงบอนด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ข้อมูลตรงกันอีกว่า ในช่วงเริ่มต้นในการทำส้มเขียวหวานนั้น ประชาชนผู้สนใจทำส้มเขียวหวานต้องใช้เงินลงทุนอย่างมาก ต่อมาในปี พ.ศ. 2545 เกิดผลกระทบจากสภาพการเปลี่ยนแปลงฤดูกาล คือ การได้รับผลกระทบจากพายุฤดูร้อน ในยุคนั้น ทำให้สวนส้มได้รับความเสียหายมาก และขาดทุนจากการทำสวนส้มหลายจังหวัดทั่วประเทศ การทำสวนส้มบริเวณปริมณฑล รวมถึงจังหวัดปทุมธานี จึงต้องยุติการเพาะปลูก ชุมชนจึงกลับมาประกอบอาชีพทำนาเช่นเดิม

1.2 สภาพการถือครองที่ดิน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลตรงกันว่า สภาพการถือครองที่ดินของประชาชนตำบลบึงบอนนั้นส่วนใหญ่มีพื้นที่อยู่ในเขตสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (สปก.) ซึ่งแต่ละครอบครัวจะได้เนื้อที่ครอบครองละ ประมาณ 25 ไร่ ซึ่งไม่สามารถจำหน่ายเหมือนที่ดินปกติได้ ทำได้แต่เพียงยกให้เป็นมรดกตกทอดแก่ลูกหลานเท่านั้น ดังนั้นเมื่อมีลูกหลานพื้นที่จะถูกแบ่งออกไปเหลือคนเพียงคนละไม่กี่ไร่เท่านั้น แม้ว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนตำบลบึงบอนถูกกำกับดูแลโดย สปก. แต่พื้นที่บางส่วนของตำบลไม่ได้ถูกจัดสรรในรูปแบบ สปก. ทั้งหมด ทำให้ประชาชนบางครอบครัวมีที่มากกว่า 25 ไร่ และบางครอบครัวมีพื้นที่น้อยกว่า 25 ไร่ ในครอบครัวที่มีพื้นที่น้อยจึงยึดอาชีพปลูกผัก อยู่ในระหว่าง 3- 5 ไร่ บางครอบครัวที่มีทุนมากเข้าพื้นที่ผู้อื่นนอกตำบลบึงบอนเพื่อทำการเกษตร เช่น ทำนา และปลูกปาล์มน้ำมัน เป็นต้น

ภาพที่ 7 สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมู่ที่ 2 ตำบลบึงบอน

1.3 ความรู้ในการประกอบอาชีพ

ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลถึงความรู้การประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนมีอาชีพหลักชุมชนตำบลบึงบอนทั้ง 9 หมู่บ้าน คือ ใช้ความรู้เดิมจากการครอบครัวถ่ายทอดกันเองภายในครอบครัว มีการใช้ความรู้จากตัวภูมิปัญญาในท้องถิ่นบ้าง ความรู้ที่ครอบครัวได้รับ ได้แก่ การทำนาหว่าน และการปลูกผัก ความรู้ของชุมชนเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ด้วยการส่งสมภูมิปัญญาเหล่านี้ลูกหลานในยุคปัจจุบันจึงได้เลียนแบบทำกันสืบต่อกันมา การเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบเกษตรแผนใหม่ สายพันธุ์ลูกผสม วิธีการปลูกเลี้ยงที่ต่างไปจากเดิม นอกนี้ ความรู้ในการประกอบอาชีพของชุมชนบึงบอนยังมาจากภาครัฐ โดยการสนับสนุนโครงการฝึกอบรมในด้านต่างๆ จากเจ้าหน้าที่รัฐ อย่างไรก็ตาม รัฐเข้ามาจัดโครงการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ แต่ก็ได้รับความสนใจเพียงบางกลุ่ม เท่านั้น

ภาพที่ 8 นาข้าวที่ปลูกในตำบลบึงบอน

ผู้ให้ข้อมูลได้ยกตัวอย่างของชุมชนหมู่ที่ 7 มีนายปรานี ภูมิมา เป็นประธานกลุ่มผู้ผลิตน้ำหมักชีวภาพใช้ในนาข้าว ได้เป็นเกษตรกรตัวอย่างในการใช้ผลมะกรูดผ่าซีกใส่ในนาข้าว เพื่อป้องกันแมลงศัตรูพืช ผู้ให้ข้อมูลได้ยกตัวอย่างถึงกลุ่มผู้ปลูกผักซึ่งมี นายปลิว มหาเวก เป็นประธานกลุ่มเป็นผู้จัดการระบบการผลิตผักของชุมชนตำบลบึงบอนว่า ผู้ปลูกผักจะมีพื้นที่อยู่น้อย อยู่ในหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 2 ของตำบลบึงบอน การปลูกผักของชุมชนนี้จะมีด้วยกัน 2 รูปแบบ รูปแบบแรกคือการปลูกผักโดยใช้สารเคมี การใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช รูปแบบที่สองเป็นลักษณะของการปลูกผักอินทรีย์ ซึ่งเป็นผักที่บำรุงด้วยปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ การใช้น้ำหมักสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช และชีวภัณฑ์ ส่วนใหญ่กลุ่มผู้ปลูกผักทุกรายได้ใช้แรงงานในครอบครัวในการผลิตผัก ในบางฤดูกาลที่ผลผลิตออกมาปริมาณมากจึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานในการเก็บเกี่ยว หรือการใช้แรงงานร่วมกันในหมู่เครือญาติการศึกษาเรียนรู้ถึงความต้องการของตลาดด้วยว่าขณะนี้ตลาดต้องการอะไร พืชชนิดใดและนอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับฤดูกาลด้วย เนื่องจากผักแต่ละชนิดชอบ

ฤดูกาลที่ต่างกัน ต้องการวิธีการบำรุงดินให้สมบูรณ์อย่างถูกต้อง ต้องการป้องกันการกำจัดศัตรูพืช และการจัดการที่ดีในการลดต้นทุนการผลิต

1.4 อาชีพหลักและอาชีพรอง

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลว่า ประชาชนตำบล บึงบอนมีอาชีพหลักคือการทำนา แม้ว่าหลายคนมีประสบการณ์การทำนาปีมาก่อน

ภาพที่ 9 การเตรียมพื้นที่ก่อนหว่าน

สำหรับอาชีพรองของชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลร้อยละ 95 ได้ให้ข้อมูลว่า ในตำบลบึงบอนอาชีพรองที่มีความสำคัญ คือ การปลูกผักสวนครัว ได้แก่ ถั่วฝักยาว ตะไคร้ กวางตุ้ง กะเพรา โหระพา มะระจีน ข้าว โดยมีผู้ปลูกผักสวนครัวกระจายอยู่ทั่วไป

การปลูกผักที่ตำบลบึงบอนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ประเภทแรก เป็นผู้ปลูกผักโดยใช้สารเคมี ถือได้ว่าเป็นผู้ปลูกผักทั่วไปในตำบลบึงบอน ใช้สารเคมีเป็นหลักในการผลิตผักได้แก่ปุ๋ยวิทยาศาสตร์ และสารเคมีที่ป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ส่วนในกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัย โดยยึดหลักการเกษตรอินทรีย์ กลุ่มนี้ดำเนินกิจกรรมการผลิตผักในรูปแบบ กลุ่มจุดประสงค์เพื่อลดสารเคมีที่เป็นอันตรายทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคยังเป็นการลดต้นทุนการผลิตด้วย ผู้ปลูกผักช่วยกันผลิตปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ ในการบำรุงดินพืช และทำน้ำหมักสมุนไพรใช้ฉีดพ่นในการป้องกันศัตรูผัก ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายหลักของจังหวัดปทุมธานีที่ต้องการให้เกษตรกรลดสารเคมีในการทำเกษตรกรรม กลุ่มนี้จึงได้รับการสนับสนุนทั้งที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ และการได้รับการอบรมความรู้ใหม่ๆ

ภาพที่ 10 การปลูกผักบนร่องสวนส้ม

1.5 ผลผลิตและรายได้

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลว่าผลผลิตจากการทำนาของชุมชนตำบลบึงบอนผู้ปลูกข้าวในตำบลบึงบอนมีผลผลิตจากข้าวโดยเฉลี่ยได้ไร่ละ 750 - 850 ถัง/ไร่ ในระหว่างที่รัฐบาลให้มีการรับจำนำข้าว ชาวนาขายข้าวได้กำไรเกวียนละ ไม่ต่ำกว่า 4,000-5,000 บาท ต่อไร่ ต่อ 1 ฤดูปลูก ในการทำนานั้นจะมี ผู้ใหญ่ประสาน หอมเกษตร ได้ให้รายละเอียดเพิ่มเติมถึงวงจรการปลูกข้าวที่น่าสนใจ คือ ในการทำนา 3 ครั้งในพื้นที่เดิมต่อเนื่องไป จะได้กำไรเต็มที่ 1 ฤดูปลูก จะเสมอตัว 1 ฤดูปลูก ส่วนอีก 1 ฤดูปลูก จะขาดทุน ซึ่งชาวนาทุกคนทราบดีว่า ในฤดูที่เสียหายจนเกิดการขาดทุนเกิดจากการระบาดของแมลงส่วนผู้ผลิตผักนั้นจะเลือกปลูกพืชผักตามฤดูกาล ผลิตจะมากในช่วงฤดูฝน เพราะผักหลายๆชนิดได้มากแต่ราคาจะต่ำ เพราะมีผู้ปลูกจำนวนมาก จากการสัมภาษณ์นายปลิว มหาเวก พบว่าการปลูกผักในฤดูหนาวจะมีราคาสูงเพราะมีคนปลูกน้อย มีการระบาดของโรคแมลงมาก ราคาของผลผลิตจึงสูงมาก ผักที่เก็บเกี่ยวได้จะมีพ่อค้าแม่ค้ามารับซื้อถึงที่ผลิต ผลผลิตผักที่ผลิตได้จะไปรวมกันไปจำหน่ายที่ตลาดไทย และส่วนหนึ่งผู้รับซื้อนำไปขายปลีก

1.6 ปัญหาจากการประกอบอาชีพ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลว่า ปัญหาสำคัญในการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน สรุปเป็นประเด็นได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการประกอบอาชีพ คุณลักษณะความสามารถของผู้นำชุมชน และการมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการประกอบอาชีพหรือพัฒนาอาชีพในชุมชนมีค่อนข้างน้อย การมีส่วนร่วมที่ชุมชนให้ความสนใจค่อนข้างมากด้านงานบุญประเพณี แม้ว่าจะได้รับการกระตุ้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มในการการพัฒนาอาชีพ มีเงินทุนสนับสนุนก็ตาม ผู้ให้ข้อมูลตอบสอดคล้องกันว่าอาชีพของชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา คู่กันเคยกับการทำนาลักษณะต่างคนต่างทำและทำรูปแบบเดิมๆ มานาน ทำให้ไม่สนใจในการเข้ามามี

ส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ แต่การร่วมมือกันจะเกิดขึ้นเมื่อมีจำเป็น เช่น เกิดการระบาดของโรคและแมลง การรณรงค์การไม่เผาฟาง เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด เกี่ยวกับคุณลักษณะและความสามารถของผู้นำชุมชน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80) ระบุสอดคล้องกันว่า ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าเป็นผู้นำในการพัฒนา แต่ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะนำพาชุมชนไปได้โดยเพียงลำพัง อีกทั้งยังขาดความรู้ความชำนาญในการทำให้ชุมชนเห็นศักยภาพของชุมชนเอง ผู้นำชุมชนควรได้รับความรู้เรื่องกระบวนการกลุ่ม ในการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์ พบว่า ชุมชนตำบลบึงบอนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่มากมาย หลายคนเป็นผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการในการประกอบอาชีพ แต่ประชาชนส่วนหนึ่งมีความคิดก้าวหน้าได้หาความรู้เพิ่มเติมในการพัฒนาอาชีพ มีความรู้จัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆ ได้ แต่ไม่มีความสามารถในการบริหารระบบกลุ่มได้ ทำให้ไม่เข้มแข็ง ไม่มีความยั่งยืน และยังพึ่งตนเองไม่ได้ เพราะประชาชนที่รวมกันนั้นยังไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

1.7 การได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนจากรัฐว่าการสนับสนุนได้ผ่านเจ้าหน้าที่รัฐที่พยายามจัดรูปแบบบริหารการพัฒนาอาชีพชุมชน ในระบบกลุ่มที่ทุกคนควรเข้ามามีส่วนร่วม เมื่อกลุ่มต้องการพัฒนาด้านใดเรื่องใด ได้ดำเนินการผ่านเจ้าหน้าที่รัฐ ทั้งเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และความรู้อื่นๆ ในการพัฒนาอาชีพ ดังตัวอย่างที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในรูปของกลุ่ม ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวถึงกลุ่มที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในด้านของการพัฒนาอาชีพ ดังนี้

1) การสนับสนุนด้านการเลือกร้านค้าขายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ปราศจากจากเมล็ดข้าวดีด ซึ่งร้านค้าขายเมล็ดพันธุ์ข้าวที่เมล็ดข้าวดีดเจือปนอยู่น้อย ค่อนข้างหายาก เจ้าหน้าที่ผู้ให้ข้อมูลได้กล่าวว่า การเลือกร้านค้าเมล็ดข้าวที่ปราศจากข้าวดีดนั้นหายาก เพราะพ่อค้าได้ซื้อเมล็ดพันธุ์มาจากแหล่งอื่นทำให้ไม่สามารถรับรองได้ว่าร้านใดมีความน่าเชื่อถือในเรื่องของเมล็ดพันธุ์ที่เจือปนเมล็ดข้าวดีด

2) การทำปุ๋ยหมัก เจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาให้คำแนะนำในการนำวัสดุเหลือใช้จากการเกษตร ได้แก่ ฟาง ชังข้าวโพด ใบไม้แห้ง ผักตบชวาหมัก เป็นต้น

ภาพที่ 11 ปุ๋ยหมักและปุ๋ยคอกที่เตรียมใส่แปลงผัก

3) การทำน้ำหมักชีวภาพ น้ำหมักสมุนไพรป้องกันแมลง โดยประสานงานไปยัง จังหวัดของงบประมาณในการซื้อวัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ถังหมักพลาสติกที่มีฝาปิด ขนาดบรรจุ 200 ลิตร กากน้ำตาล หัวเชื้อจุลินทรีย์ ใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาเป็นวัสดุหลัก ได้แก่ เศษผักผลไม้ที่ยังไม่เน่า หอยเชอรี่ แต่ละคนแต่ละกลุ่มจะมีสูตรในการหมักแตกต่างกันออกไป ขั้นตอนการทำอย่างง่ายที่เจ้าหน้าที่แนะนำ

ภาพที่ 12 น้ำหมักชีวภาพ

ผู้ให้ข้อมูล ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลสรุปได้ว่า ตำบลบึงบอนมีการจัดตั้งกลุ่มหลายกลุ่ม ในชุมชน โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐได้สนับสนุนการจัดตั้งกลุ่ม เพื่อการของงบประมาณสนับสนุน ซึ่งมีกลุ่มที่อยู่ในความดูแลดังนี้

- 1) การจัดตั้งกลุ่มอาชีพในชุมชน เป็นการจัดตั้งกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เพราะประชาชนทำมานานจึงไม่เห็นคุณค่าของการเกิดกลุ่ม
- 2) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผลผลิตทางการเกษตร ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

3) กลุ่มวิสาหกิจชุมชน เป็นการต่อยอดของกลุ่มอาชีพและกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร วัตถุประสงค์เพื่อการหาตลาดจำหน่ายผลผลิตที่กลุ่มได้ผลิตขึ้น

4) กลุ่มยุวเกษตรกร เป็นกลุ่มที่จัดขึ้นในโรงเรียนเป็นความร่วมมือกันระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐและโรงเรียนเพื่อปลูกฝังเยาวชนให้รู้จักคุณค่าของการเกษตรกรรม ได้แก่โรงเรียนวัดศรีสโมสร หมู่ที่ 8 โรงเรียนนิกรราษฎร์บำรุงวิทย์ (วัดบึงบอน) หมู่ที่ 4 และโรงเรียนวัดพวงแก้ว หมู่ที่ 5 เจ้าหน้าที่ของรัฐได้กล่าวถึงกลุ่มนี้ว่ามีการจัดการประกวด ได้แก่ที่ปรีชายุวเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และสมาชิกยุวเกษตรกร ซึ่งกิจกรรมเกิดขึ้นในโรงเรียนการประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้อำนวยการโรงเรียนด้วย

การสนับสนุนจากรัฐในรูปกองทุนหมู่บ้านการสนับสนุนจากรัฐในรูปของกองทุนหมู่บ้านของตำบลบึงบอน 3 ลักษณะดังนี้

1) โครงการแก้ไขปัญหาคาความยากจน (กข.คจ.) เป็นเงินกองทุนที่ช่วยเหลือหมู่บ้านยากจน โดยมีเงินประจำกองทุนละ 280,000 บาท การกู้ยืมเงินจากกองทุนนี้ถูกกำหนดด้วยคณะกรรมการกองทุนฯ

2) เป็นกองทุนหมู่บ้าน เป็นกองทุนที่มีเงินสนับสนุนหมู่บ้านละ 1,000,000 บาท เพื่อพัฒนาความยากจนแต่การกู้เงินนี้ส่วนใหญ่จะได้รายละไม่เกิน 2 หมื่นบาท ต่อปีโดยมีสัญญา โดยให้จ่ายเงินต้นพร้อมดอกเบี้ย ร้อยละ 4-6 ต่อปี

3) กองทุนพัฒนาบทบาทสตรี ซึ่งรัฐบาลสนับสนุนกลุ่มให้ สุภาพสตรีจัดตั้งกลุ่ม และมีเงินกองทุนให้กลุ่มละประมาณ 2 แสนในแต่ละกลุ่มมีสมาชิก 5 คน โดยการกู้จะต้องเขียนในรูปของโครงการต้องใช้คืน 2 ปี กำหนดดอกเบี้ย ร้อยละ 3 ต่อปี

กองทุนหมู่บ้านเป็นทุนเริ่มต้นที่ก่อให้เกิดกิจกรรมในชุมชน ต้องการให้ทุกคนที่สนใจรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ และการหลอมคนเข้าด้วยกันในรูปกิจกรรมต่าง ๆ ถือว่าเป็นบทบาทสำคัญของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เป็นตัวแทนรัฐบาลที่ต้องพิจารณาจัดสรรเงินกองทุนต่าง ๆ อย่างถูกต้องและเหมาะสมตามกฎหมายเกณฑ์ของกองทุนนั้น

สรุปงบประมาณจากการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ จากการสัมภาษณ์ พบว่าชุมชนตำบลบึงบอนได้รับงบประมาณในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน จนเกิดกลุ่มต่าง ๆ ได้ แต่ไม่สามารถทำให้กลุ่มเข้มแข็งได้เพราะการบริหารจัดการที่ขาดการร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งสมาชิกกลุ่มให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมน้อย

1.8 วิธีการพัฒนาอาชีพของครัวเรือน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูล พบว่า การพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนนั้น แม้ว่าจะมีความพยายามช่วยกันพัฒนาอาชีพระหว่างหน่วยงานของรัฐและการรวมกลุ่มของประชาชนที่ต้องการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตจากการที่ต้องพึ่งปัจจัยภายนอกได้แก่เริ่มปลูกจนถึงเก็บเกี่ยวผลผลิตซึ่งต้องเสียค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง เมื่อจำหน่ายผลผลิตแล้ว ส่วนต่างของราคาที่ได้เหลือไม่มากนัก ทุกคนต้องหันกลับมามองสิ่งที่มีอยู่รอบๆตัวในชุมชนเพื่อหาวิธีนำมาทดแทนเพื่อลดค่าใช้จ่าย ในส่วนกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผลิตผักปลอดภัย โดยมีนายปลิว มหาเวก เป็นประธานกลุ่ม และนายบำเพ็ญ ลุมพล เป็นที่ปรึกษากลุ่ม พยายามที่จะช่วยเหลือกลุ่มผู้ผลิตผักกลุ่มนี้เพื่อให้เป็นต้นแบบในการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง แต่ผู้ที่เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาอาชีพเป็นผู้สูงอายุ ส่วนเยาวชนเมื่อจบการศึกษาได้เข้าสู่ภาคบริการและใช้แรงงานในอุตสาหกรรม และเข้ามาหางานในเมืองหลวง ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญในการสืบทอดอาชีพของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่าชุมชนในตำบลบึงบอนยังรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ยังพบอยู่มาใช้ประโยชน์ได้แก่ผักพื้นบ้านที่นำมาบริโภคได้ ประชาชนตำบลบึงบอนได้รู้จักการนำผักพื้นบ้านที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหลายชนิดนำมาบริโภคได้ ได้แก่ ดอกโสน ดอกสลิด (ขจร) ต้นข้าวสาร มะระขี้นก ผักบุ้ง ผักแว่น สายบัว ผักหวานบ้าน ผักปรัง ชะอม บอนน้ำ ผักตบชวา ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จากชุมชนได้ใช้บริโภคที่เป็นผักปลอดสารพิษ หากมีตลาดผักพื้นบ้านเหล่านี้ ยังเป็นช่องทางหนึ่งในการพัฒนาผักพื้นบ้านให้เป็นอาชีพได้ นอกจากนี้ตามพื้นไร่ร้างตามไร่นายังพบพืชสมุนไพรที่มีฤทธิ์รุนแรงประชาชนนำมาใช้ในการป้องกันศัตรูพืชได้ การใช้สมุนไพรในการป้องกันโรคแมลงเป็นอย่างดี สมุนไพรที่ขึ้นเองและปลูกที่ใช้ในการทำน้ำหมักสมุนไพร ได้แก่ หางไหลแดง ว่านน้ำ ตะไคร้หอม สาบเสือ ผลสะเดา มะกรูด เป็นต้น ประชาชนที่มีความรู้ด้านน้ำหมักสมุนไพรได้นำมาพืชมุนไพรเหล่านี้มาหมักใช้ป้องกันศัตรูพืชมากขึ้น

จากภาพรวมข้างต้นแม้ประชาชนจะมีองค์ความรู้สืบทอดมาทางด้าน การประกอบอาชีพจะพบว่าชุมชนยังขาดปัจจัยสำคัญหลายประการ ที่จำเป็นต้องพึ่งพาจากหน่วยงานของรัฐมาให้คำแนะนำ ซึ่งจากผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนภาพปัญหาทั้งหมดได้ดังนี้

1. นโยบายของรัฐ ยังให้ความสำคัญภาคเกษตรน้อยมากทั้งๆ ที่ทุกคนทราบดีเกือบทุกพื้นที่ประเทศไทย เป็นแหล่งอาหารสำคัญของโลก แม้จะมีนโยบายแต่ไร้ซึ่งการขับเคลื่อนที่เป็นรูปธรรม การปล่อยให้ผู้ผลิตรายใหญ่ คือ เกษตรกรต้องเผชิญปัญหาที่ยากจะแก้ไขด้วยตัวเกษตรกรตนเองทั้งราคาผลผลิตไม่แน่นอน ราคาผลผลิตตกต่ำ ไม่มีตลาดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรปลอดสารเคมี และไม่มี การรณรงค์ให้เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน จำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐจะต้องกำหนดเป็นวาระแห่งชาติเรื่องอาหารปลอดภัยไร้สารเคมี

2. ตำบลบึงบอนอยู่ใกล้เมืองหลวง กรุงเทพมหานคร ชาวชนได้ถูกกระแสวัฒนธรรมสังคมเมืองดึงไปสู่เมือง การมีงานทำในเมืองหลวง

3. ประชาชนตำบลบึงบอนผู้มีอาชีพทางการเกษตรทั้งปลูกข้าวและปลูกผัก แม้ว่าประชาชนยังคงใช้สารเคมีได้แก่ ปุ๋ย สารป้องกันและกำจัดศัตรูพืชมาใช้ในการผลิตข้าวและผัก แต่เมื่อสารเคมีเหล่านั้นมาราคาสูงขึ้น แนวคิดการสารอินทรีย์รวมทั้งชีวภัณฑ์ มาใช้ในการผลิตเริ่มมีมากขึ้น แต่การส่งเสริมจากรัฐในภาพรวมยังมีการรณรงค์การลดการใช้สารเคมีที่นำมาใช้ในการผลิตทางการเกษตรยังไม่มากนัก

ผลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการทำงานร่วมกับชุมชน ปัญหาการทำงานร่วมกับชุมชน และการส่งเสริมอาชีพในชุมชน ดังนี้

1) สภาพการทำงานร่วมกับชุมชน

เจ้าหน้าที่ของรัฐได้แก่ พัฒนาการอำเภอ เจ้าหน้าที่เกษตร และครูโรงเรียนวัดพวงแก้ว ตำบลบึงบอน ได้อธิบายถึงผู้นำชุมชนตำบลบึงบอน ได้ให้ความร่วมมือในการเข้ามาทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งได้เห็นถึงความพยายามของผู้นำชุมชนกระตุ้นประชาชนในชุมชนของตนให้เข้ามาช่วยกันในการพัฒนาชุมชน ด้วยการกระตุ้นให้เกิดการร่วมมือ แต่ภายใต้การดูแลของผู้นำชุมชน ความน่าเชื่อถือในการให้ความร่วมมือจึงมีน้อย เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่โดยอยู่แล้วในการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เสริมแรงกับผู้นำหมู่บ้านพร้อมกับการใช้ความรู้ที่มีนำมาส่งเสริมแนะนำชุมชน ในขณะเดียวกันเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในการนำความรู้มาแนะนำส่งเสริมชุมชน หลักใหญ่สำคัญคือการพัฒนาอาชีพในชุมชน การตั้งกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็ง การจัดระบบกองทุนหมู่บ้านให้ทั่วถึง การรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของชุมชน

2) ปัญหาการทำงานร่วมกับชุมชน

เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ให้ความคิดเห็นสอดคล้องกันทั้งหมดว่า ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนในส่วนของประชาชนในตำบลบึงบอนขณะนี้คือชุมชนยังขาดความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม การประกอบอาชีพยังยึดถือวิธีการต่างคนต่างทำ ประชาชนให้ความสำคัญสำคัญในการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรและการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดมีน้อย เจ้าหน้าที่เกษตรกล่าวถึงการรณรงค์ไม่เผาฟางเพราะฟางมีธาตุอาหารอยู่มาก แต่ประชาชนขาดการตระหนักถึงทรัพยากรมีค่าที่เป็นผลพลอยได้จากการเกษตรนี้ ยังคงเผาฟางเหมือนดังที่เคยทำมา และขาดการให้ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐได้กระตุ้นการสร้างกลุ่มโดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนหลัก ในการเผยแพร่ความรู้ เช่น กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในหลายด้านโดยผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผู้นำที่ต้องการให้ชุมชนนี้เป็นต้นแบบของการไม่นำสารเคมีที่มีพิษมาใช้ในการผลิต แต่ชุมชนใกล้เคียงก็ขาดการตระหนักถึงพิษภัยในการใช้สารเคมีที่มีการทำนาและปลูกผัก

ในการประกอบอาชีพ พบว่า สมาชิกในชุมชน มีความขยันในการประกอบอาชีพ และ ขวนขวายหาความรู้เฉพาะตนเองหรือครอบครัวของตนเอง แต่ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ มีอยู่ในระดับที่ต่ำ ประชาชนในตำบลบึงยังไม่เห็นสำคัญในการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรและ การใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและขาดการให้ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับบางกลุ่มขาด การตระหนักถึงพิษภัยในการใช้สารเคมีที่มีการทำนาและปลูกผัก

3) การส่งเสริมอาชีพในชุมชน

เจ้าหน้าที่ให้ความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า หลังจากที่ชุมชนตำบลบึงบอนมี อาชีพทำส้มเขียวหวาน ตั้งแต่ราวปี พ.ศ.2512 จนถึง พ.ศ. 2547 เป็นระยะเวลาประมาณ 35 ปี เมื่อ สอนส้มทั้งทุ่งรังสิต ซึ่งรวมถึงสวนส้มในตำบลบึงบอนด้วย การที่ชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงอาชีพใหม่ ส่วนใหญ่กลับอาชีพเดิมคือทำนา และบางส่วนของอาชีพปลูกผัก ซึ่งหลังจากการมีอาชีพทำใหม่ เจ้าหน้าที่มีบทบาทสำคัญมาก ในด้านการแนะนำส่งเสริมตามที่ประชาชนต้องการ ส่วนการให้ความ ร่วมมือกับเจ้าหน้าที่นั้นพบว่าประชาชนไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ประชาชนก็ยังต้องการ ความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่เมื่อมีการระบาดของแมลงศัตรูข้าว ขั้นตอนการผลิตยังเป็นไปตามรูปแบบ เดิมจากบรรพบุรุษ แม้ว่าจะมีบางช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงอาชีพอาชีพใหม่ ดังนั้นการ พัฒนาอาชีพของเจ้าหน้าที่ต่อชุมชนตำบลบึงบอน จึงใช้วิธีการพัฒนาให้สอดคล้องไปกับวิถีของชุมชน แต่การส่งเสริมเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆเป็นไปตามความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ

ผู้วิจัยศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับลักษณะประเภทของภูมิปัญญาบทบาทของภูมิปัญญา ท้องถิ่นต่อการพัฒนาอาชีพ

จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ร้อยละ 95 ได้ให้คำอธิบายว่า รูปแบบของชุมชนมี ลักษณะเป็นชนบท ความเป็นคนเมืองได้เข้ามาครอบงำชุมชนได้บางส่วน เพราะมีอาณาเขตใกล้เคียง ใหญ่คือกรุงเทพมหานคร แต่ยังคงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้โดยเฉพาะภูมิปัญญาทางด้านอาชีพ วิถี ชุมชนยังคงรูปแบบวิถีชนบทไว้ได้ค่อนข้างมาก ได้แก่ขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ การ ช่วยเหลือกัน ความโอบอ้อมอารี นับเป็นสิ่งเริ่มต้นของสังคมและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เริ่ม จากครอบครัว แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนขณะนี้คือเยาวชนมีความสนใจในอาชีพและภูมิปัญญาต่างๆ น้อยมาก เนื่องจากการใช้ชีวิตอยู่ที่โรงเรียนโอกาสที่จะซึมซับ สนใจกับอาชีพและภูมิปัญญาเหล่านั้น จึงมีน้อย ดังนั้นภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ถูกถ่ายทอดออกไปอยู่ในกลุ่มผู้ประกอบอาชีพด้วยกัน มากกว่า

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ให้ข้อมูลว่า เจ้าหน้าที่รัฐมีส่วนสนับสนุนการพัฒนา อาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน ด้วยการให้เกิดการมีส่วนร่วมในรูปกลุ่มเพื่อร่วมกันพัฒนาอาชีพของตน

แต่ชุมชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มากเท่าควร แม้ว่ามียุคสมัยที่เป็นต้นแบบที่แสดงถึงความสำเร็จ ดังเช่นในกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ให้ความคิดเห็นว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องสร้างความเข้าใจให้กับชุมชน ที่ได้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาอาชีพด้วย

2.1 ลักษณะประเภทของภูมิปัญญา

จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นร้อยละ 95 สรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้ ผู้นำชุมชนก็เป็นบุคคลสำคัญที่นำพาในการแก้ปัญหาชุมชนได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่รัฐทั้งความรู้และการประสานงานให้ชุมชนสามารถมีความรู้ มีแนวทางในการพัฒนาอาชีพ จำแนกภูมิปัญญาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

2.1.1 ภูมิปัญญาในตำบลบึงบอน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนตำบลบึงบอน เป็นผู้มีความรู้สั่งสมกันมานาน โดยเฉพาะความรู้ในการประกอบอาชีพที่ถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่ละคนจะองค์ความรู้แตกต่างกันไปบ้างมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน ทำให้การพัฒนาอาชีพเป็นไปตามวิถีของชุมชนที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตลอด

2.1.2 ผู้นำชุมชน

ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการนำการพัฒนาอาชีพของชุมชนให้ไปสู่จุดมุ่งหมาย จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนทั้ง 9 หมู่บ้าน ให้ความคิดเห็นว่าบทบาทของผู้นำชุมชน เป็นผู้ประสานงานระหว่างประชาชนกับภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ผู้นำชุมชนเป็นผู้เข้าไปรับรู้เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของชุมชน และเรื่องอื่นในการพัฒนาชุมชนเกิดขึ้นจากอำเภอแล้วนำข้อมูลมาชี้แจงเกี่ยวกับนโยบายใหม่ๆของรัฐในการสนับสนุนคุณภาพชีวิตชุมชน อาชีพของชุมชนเป็นผู้ประสานความสามัคคีให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข คอยดูแลสอดส่องทุกข์สุขของลูกบ้าน นอกจากนี้ยังเป็นผู้นำกลุ่มโดยอาศัยอำนาจบริหารที่เป็นธรรม ตัวอย่างผู้ใหญ่ประสานหอมเกษร ได้อธิบายถึงภารกิจที่นอกเหนือจากการเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 แล้ว ยังต้องจัดการบริหารกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้านด้วย โดยการกำกับดูแลในรูปคณะกรรมการที่มีกฎระเบียบที่ชัดเจน

2.1.3 เจ้าหน้าที่ของรัฐ

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบชุมชนตำบลบึงบอน ที่ให้ข้อมูลถึงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบต่อประชนตำบลบึงบอนที่ให้ความสำคัญต่อการพัฒนา

1. การส่งเสริมในการพัฒนาอาชีพ จากการสัมภาษณ์ นายประกอบ จรเจริญ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรชำนาญการตำบลบึงบอน ปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้องกับการการเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติต่างๆในทุกด้านโดยเฉพาะข้อมูลทางด้านอาชีพการเกษตร การให้คำแนะนำอย่างยิ่ง เกี่ยวข้องการพัฒนาอาชีพ ได้อธิบายถึง ปัญหาสำคัญในชุมชนในด้านอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน คือในการทำนํ้าราคาผลผลิตที่ตกต่ำมาก แต่ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นจึงเป็นหน้าที่แนะนำการลดต้นทุน การผลิตในส่วนของกลุ่มผู้ปลูกผัก ปัญหาสำคัญคือการตลาด และการสร้างเครือข่ายเพื่อนำพากลุ่มเข้าสู่กลไกตลาด

2. การพัฒนาชุมชน ที่มี น.ส. กฤตยา วิสูตรโยธิน พัฒนาชุมชนหนองเสือ อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ใช้อำนาจหน้าที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ การให้คำปรึกษา ช่วยเหลือชุมชนในด้านวิสาหกิจชุมชน พัฒนาชุมชนได้ใช้บทบาทนี้เข้ามาพัฒนาชุมชนตำบลบึงบอนในด้านต่างๆ เน้นหนักในการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพของชุมชน

3. องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนกับการพัฒนาอาชีพชุมชน นายสำเนียง บุญนะ นายองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนได้อธิบายว่าองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน มีนโยบายสนับสนุนการพัฒนาอาชีพ แต่ยังไม่มีแผนการพัฒนาที่แน่นอน การของบประมาณจาก องค์การบริหารส่วน นั้นประชาชนต้องเขียนแผนของงบประมาณเพื่อบรรจุเข้าแผนพัฒนาตำบล นอกจากนี้แต่ละปีจะมีเงินกองทุนผ่านพัฒนาชุมชน และเจ้าพนักงานเกษตรประจำตำบลเป็นผู้ประสานงานเพื่อของบประมาณมาสนับสนุนชุมชนในรูปของการจัดอบรมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพและวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ

จากผลการวิเคราะห์เนื้อหาในด้านภูมิปัญญา ภูมิปัญญาที่เป็นประชาชน ภูมิปัญญาที่เป็นผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่มีบทบาทหน้าที่ทำให้เกิดการพัฒนาอาชีพได้อย่างเต็มความสามารถจึงเรียกการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่มีบทบาทในการพัฒนาอาชีพว่าเป็น “ภูมิปัญญาประยุกต์เพื่อการพัฒนาอาชีพ”

2.2 บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาอาชีพ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลบึงบอนได้ให้คำตอบว่า ความเข้มแข็งของชุมชนยังมีไม่มาก การพึ่งพาตนเองในระดับมากแต่เป็นลักษณะตัวใครตัวมันมากกว่ารวมกลุ่มกันเพื่อพัฒนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่าทุกคนในตำบลบึงบอนเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ถ่ายทอดสืบกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ แต่ทุกคนไม่สามารถแสดงบทบาทในการพัฒนาอาชีพได้ ดังนั้นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน เมื่อพิจารณาผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอาชีพ ที่มีความสามารถในการถ่ายทอด มีความสามารถแสดงองค์ความรู้ในการช่วยเหลือคนหมู่มากในชุมชน ด้วยองค์ความรู้เฉพาะตน มีความเสียสละ มีความเป็นผู้นำ และมีบทบาทในการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนที่ชัดเจน ดังนี้

ตารางที่ 17 ภูมิปัญญาที่เป็นประชาชนในตำบลบึงบอนที่มีบทบาทในการพัฒนาอาชีพ ชุมชนตำบลบึงบอน

ที่	ชื่อภูมิปัญญา	หมู่	ลักษณะภูมิปัญญา	บทบาทในการพัฒนาอาชีพ
1	นายบำเพ็ญ ลุมพล	2	เชี่ยวชาญในการจัดระบบการปลูกพืชทำปุ๋ยหมัก	เป็นผู้นำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์
2	นายปรานี ภูมิมา	7	เป็นผู้นำใช้มะกรูดผ่าป้องกันแมลงศัตรูพืชในนาข้าว	วิทยากรด้านเกษตรอินทรีย์ หมอดิน การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ
3	นายปลิว มหาเวก	2	ผู้จัดการระบบการปลูกผัก	ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์อินทรีย์ให้กับกลุ่ม ร่วมกับนายบำเพ็ญ ลุมพล และนายดำรง รื่นเพชร เพื่อจำหน่ายในตลาดสีเขียว
4	นายประสาน หอมเกสร	9	ปลูกข้าวโดยปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9 เป็นประธานกลุ่มกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน และเป็นผู้นำเกษตรกร ด้านข้าวอินทรีย์
5	นายดำรง รื่นเพชร	4	ใช้แมลงศัตรูธรรมชาติควบคุมปริมาณศัตรูพืช	เป็นผู้ดำเนินการจัดการจำหน่ายผักปลอดภัยกับเครือข่ายตลาดสีเขียว ทุกวันพฤหัสบดี
6	นายสายหยุด แจ่มจำรัส	2	ผู้ที่เข้าใจกลไกของพืชในด้านความต้องการธาตุอาหารและการเจริญเติบโตของพืช	ให้คำปรึกษาในการปลูกพืชผัก
7	นายวินัย สุกหอม	9	ใช้น้ำหมักชีวภาพในการย่อยสลายฟางก่อนทำเหือกทำให้เกิดการเพิ่มของชั้นดินที่มีอินทรีย์วัตถุมากขึ้น	สาธิตการทำนาโดยใช้น้ำหมักชีวภาพย่อยฟางก่อนทำเหือก (การไถกลบแล้วหมักฟางข้าว) การทำปุ๋ยหมัก
8	นายรุ่ง อินทร์น้อย	3	ผู้นำการรักษาประเพณีรวมแรงงานด้วยการลงแขก	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้ชาวนารวมกลุ่มกันเอาแรงกันทำนา เรียกว่า การลงแขก มีความสามารถชักชวนให้ชุมชนในหมู่บ้านที่มีทุนน้อยลดรายจ่ายในการจ้างแรงงาน

ตารางที่ 17 (ต่อ)

ที่	ชื่อภูมิปัญญา	หมู่	ลักษณะภูมิปัญญา	บทบาทในการพัฒนาอาชีพ
9	นางพรทิพย์ หวังชื่นชม	7	เป็นผู้รักษาประเพณีการทำพิธีรับขวัญข้าว (ช่วงข้าวตั้งท้อง)	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นสถานที่สาธิตการทำพิธีรับขวัญข้าว
10	นายบุญส่ง กิ่งก้าน	9	การทำน้ำหมักมะกรูดไล่แมลงศัตรูพืชและดับกลิ่นห้องสุขา น้ำหมักผลไม้	เป็นแหล่งเรียนรู้การทำน้ำหมักชีวภาพจากพืชสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช เผยแพร่ความรู้ให้กับชุมชนและผู้สนใจ
11	นางมณฑา คล้ายนุช	2	การปลูกผักปลอดภัย (ปลอดสารเคมี)	เป็นวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ชุมชน หมู่ที่ 2
12	นายแจะ พรหมมา	2	การทำมิดจากใบเลื่อยลั่นดาไว้ใช้ปาด สะเห่นอกล้วย การทำลั่วแทงดินจากถังแก๊สลอนน้ำมันที่เป็นโลหะ	เป็นตัวอย่างการดัดแปลงสิ่งเหลือใช้มาช่วยแก้ปัญหาการเกษตร
13	นางอนงค์ ป่าไม้	4	การทำขนมไทย ได้แก่ ทองหยอด สังขยา ฝอยทอง ขนมหั่นกะหรี่ปั๊บ สาลี่ ถั่วแปบ	เป็นวิทยากรและเผยแพร่การทำขนมไทย เพื่อเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม
14	นางอุไร อ่อนแย้ม	4	การทำขนมไทย ได้แก่ ทองหยอด สังขยา ฝอยทอง ขนมหั่นกะหรี่ปั๊บ สาลี่ถั่วแปบ	เป็นวิทยากรและเผยแพร่การทำขนมไทย เพื่อเป็นอาชีพหลักหรืออาชีพเสริม

2.3 การถ่ายทอดภูมิปัญญาของตำบลบึงบอน

ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ของภูมิปัญญาในชุมชนตำบลบึงบอนนั้นมีหลายรูปแบบจากการผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล แบ่งได้เป็น 6 รูปแบบ ดังตัวอย่างจากผู้ที่เป็ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ ดังนี้

1. แบบสาธิต จากการสัมภาษณ์ นายปราณี ภูมิมา ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตผักปลอดภัย หมู่ 7 ได้ปรับปรุงพื้นที่ของตนเองให้เป็นแปลงสาธิตสวนผักสวนที่ไม่ใช้สารเคมีผลิตผักปลอดภัยและการทำนาโดยไม่ใช้ยาฆ่าแมลง ด้วยการใช้การทำน้ำหมักชีวภาพ แทนปุ๋ยเคมี

2. ศูนย์ถ่ายทอดความรู้ จากการสัมภาษณ์ ผู้ใหญ่เหียน คล้ายนุช ได้ตั้งศูนย์ชุมชนใน หมู่ที่ 2 เป็นแหล่งเรียนรู้ให้ความรู้แก่ผู้สนใจโดยการบรรยาย และนำวิธีการปลูกผักจนถึงการเก็บเกี่ยว นายปลิว มหาเวก เป็นกลุ่มผู้ผลิตผักมีสมาชิกในกลุ่ม 20 คน ทำอาชีพผลิตผักอินทรีย์ และรับแนะนำ ถ่ายทอดภูมิปัญญาแก่สมาชิก ประชาชนในชุมชนและผู้สนใจอื่นๆ

3. การเป็นวิทยากรในตำบลบึงบอน มีนายปลิว มหาเวก ประธานกลุ่มผู้ผลิตผัก ปลอดภัย หมู่ 2 นางมณฑา คล้ายนุช วิทยากรประจำกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัย หมู่ 2 และ นายปรานี ภูมมาประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตผักปลอดภัย หมู่ 7 เป็นวิทยากรประจำกลุ่ม ที่เกิดจากการ รวมตัวเป็นกลุ่มย่อยในชุมชนเป็นกลุ่มอาชีพผลิตผักปลอดภัย โดยลดการใช้ปุ๋ยเคมี การหมักสมุนไพรรักษา ป้องกันศัตรูพืช และมีความชำนาญในการปลูกผักจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถ ถ่ายทอดให้กับชุมชนอื่นได้

4. การร่วมมือ การร่วมมือกันด้วยการลงแขก เป็นประเพณีโบราณที่คนไทยอยู่ร่วมกัน แบบพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อบ้านใดบ้านหนึ่งมีงานที่มีปริมาณมากเกินความสามารถของครอบครัวตนที่จะ ทำให้เสร็จทันเวลา หรือเร่งจะให้งานเสร็จรวดเร็วมักจะให้वानขอความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน เช่นการ เกี่ยวข้าว ชุมชนตำบลบึงบอนยังคงรักษาประเพณีการลงแขกเพื่อลดค่าใช้จ่ายแรงงานด้วยการชักชวน พี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียง ช่วยกันทำงาน ได้แก่ การทำเทือก หว่านข้าว พ่นยากำจัดศัตรูพืช การกำจัด ข้าวดีด

5. การจัดตั้งโรงเรียนเกษตรกรผัก โรงเรียนเกษตรกรผัก เป็นโรงเรียนที่เกิดจากความ ร่วมมือของชุมชนตำบลบึงบอน ด้วยการตั้งคณะกรรมการจัดโครงการเรียนรู้การปลูกผักด้วยวิธีการทดลอง ปลูกผักโดยเปรียบเทียบระหว่างการปลูกผักด้วยสารเคมีกับการปลูกผักโดยไม่ใช้สารเคมี โดยบรรยาย และแลกเปลี่ยนปฏิบัติ สำนักงานเกษตรจังหวัดให้การสนับสนุน ปราชญ์ชุมชนจึงเกิดขึ้นหลายคน ผู้ที่มีความ ชำนาญในการปลูกผักได้เป็นวิทยากรบรรยายในการปลูกผัก

6. การทำขวัญข้าว ชุมชนตำบลบึงบอนยังรักษาประเพณีการรับขวัญข้าวเมื่อข้าวตั้ง ท้อง โดยประเพณีที่สืบทอดในความเชื่อการเคารพธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวที่ถือว่าเป็นเทวดา ประจำที่มีชื่อว่า พระแม่โพสพ ที่ทำหน้าที่คุ้มครองพืชพันธุ์ธัญญาหารให้แก่มวลมนุษยชาติ โดยสังเกต จากอายุข้าวเมื่อใกล้ออกรวงจะแตกใบธงเป็นใบสุดท้ายก่อนออกรวง ชาวนาจะนำเครื่องเซ่นไหว้ ได้แก่ ขนม กล้วย อ้อย ส้ม หมากพลู เครื่องหอม หวี ใส่ชะลอมติดบนเฉลวและธงสามสี ไปทำพิธีที่กลางนา ผู้ทำพิธีต้องเป็นหญิงแต่งกายสวยงาม มีผ้าสไบเฉียงพาดไหล่ แล้วกล่าวคำขมาและคำอธิษฐานขอย่า ให้ผลผลิตเสียหาย มีผลผลิตมากมาย ไม่มีศัตรูพืชรบกวน

ภาพที่ 13 การทำขวัญข้าว

2.4 การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ

จากการสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนได้รับการพัฒนามาเป็นระยะเวลานาน แม้ว่าได้มีการเปลี่ยนอาชีพแล้วจำเป็นต้องกลับมาทำอาชีพดั้งเดิม ภูมิปัญญาต่างๆไม่ได้สูญหายไป ได้ถูกนำมาใช้กับความรู้สมัยใหม่ ทำให้การพัฒนาอาชีพของชุมชนมีองค์ความรู้ในการพัฒนาอาชีพของตนเองได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาองค์ความรู้เพิ่มเติมต่อไป ตามการเปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจและสังคม ในการทำนาและปลูกผัก ความต้องการลดต้นทุนการผลิต จากสารเคมีเป็นสารอินทรีย์ การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้ประโยชน์ แหล่งทุนการออมทรัพย์ วัฒนธรรมประเพณี และการตั้งกลุ่มและเครือข่าย ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นฐานการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน 6 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 การจัดการระบบเกษตร

การจัดการระบบการผลิตถือได้ว่าเป็นหัวใจสำคัญเพราะเป็นขั้นตอนที่เริ่มต้นปลูกจนได้ผลผลิตที่นำไปสู่ตลาดเพื่อจำหน่ายและเพื่อบริโภค ดังนี้

1. ระบบการผลิตข้าวในการปลูกข้าวเกษตรกรในชุมชนบึงบอนได้เรียนรู้กับวิธีการผลิตแผนใหม่ ได้แก่ การเลือกพันธุ์ข้าวที่เหมาะสมในแต่ละฤดูกาล การรู้จักเทคนิคการควบคุมวัชพืชที่ไม่ใช้สารเคมี เช่น การลดและเพิ่มปริมาณน้ำในแต่ละช่วงอายุของข้าวที่มีผลต่อการระบาดของแมลงศัตรูข้าวและวัชพืช การจัดการที่เหมาะสมก่อนการปลูก ได้แก่ การล่อให้ข้าวตังออกก่อนทำเทือกและไถกลบขณะที่กล้ายังเป็นต้นอ่อน

2. ระบบการผลิตผักเกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดภัยของตำบลบึงบอน มีความรู้เกี่ยวกับการเลือกปลูกผักในแต่ละฤดูได้อย่างเหมาะสม ซึ่งทั้งนี้เกี่ยวข้องกับความต้องการของตลาดในปริมาณที่ผลิตและการระบาดของโรคแมลงในผัก การใช้ชีวภัณฑ์ ได้แก่ เชื้อราบีเวอร์เรีย เชื้อราไตรโครเดอร์มา มาช่วยป้องกันกำจัดโรคและแมลงแทนสารเคมี

ด้านที่ 2 การลดต้นทุนการผลิต

การปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ชุมชนตำบลบึงบอนได้เริ่มตระหนักถึงต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นจาก ปุ๋ยเคมี สารเคมีที่ใช้ในการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ได้แก่ สารเคมีกำจัดแมลง สารเคมีกำจัดโรคพืช สารเคมีที่ใช้กำจัดโรคพืช ทั้งหมดเป็นการทำให้การเพิ่มต้นทุนมากขึ้น ดังนั้นชุมชนได้ผ่านการเรียนรู้ชุมชนเกษตรจากเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มาเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปัจจัยที่ทำให้ลดต้นทุนการผลิตและไม่เป็นอันตรายต่อผู้ผลิตและบริโภคจึงสนใจเริ่มที่จะผลิตปุ๋ยหมักน้ำหมักชีวภาพ ชีวภัณฑ์ น้ำหมักสมุนไพร ทดแทนสารเคมี

ด้านที่ 3 วัฒนธรรม

วัฒนธรรมที่เป็นสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เกี่ยวพันถึงเครือญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชน ประชาชนตำบลบึงบอนนับถือศาสนาพุทธทั้งหมด ศูนย์รวมจิตใจจึงอยู่วัดที่วัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ กิจกรรมทางศาสนาจึงถูกรวมไว้ที่วัด เป็นจุดเริ่มของการร่วมมือกันเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็มีประเพณีอื่นๆที่สืบทอดในชุมชนดังนี้

1. งานบุญ / ประเพณีชุมชนตำบลบึงบอนทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเฉลิมพระชนพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันเฉลิมพระชนพรรษาสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันพืชมงคล วันฉัตรมงคล วันสงกรานต์ วันขึ้นปีใหม่ วันปิยมหาราช วันจักรี วันรัฐธรรมนูญ

2. การลงแขก ประเพณีโบราณที่คนไทยอยู่ร่วมกันแบบพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อบ้านใดบ้านหนึ่งมีงานที่มีปริมาณมากเกินความสามารถของครอบครัวตนที่จะทำให้เสร็จทันเวลา หรือแรงจะทำงานเสร็จรวดเร็วมักจะให้वानขอความช่วยเหลือเพื่อนบ้าน เช่นการเกี่ยวข้าว ชุมชนตำบลบึงบอนยังคงรักษาประเพณีการลงแขกเพื่อลดค่าใช้จ่ายแรงงานด้วยการชักชวนพี่น้องเพื่อนบ้านใกล้เคียงช่วยกันทำงาน ได้แก่ การทำเทือก หว่านข้าว พ่นยากำจัดศัตรูพืช การกำจัดข้าวตด

3. การทำขวัญข้าวประเพณีการรับขวัญข้าวเมื่อข้าวตั้งท้อง โดยประเพณีที่สืบทอดในความเชื่อการเคารพธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าวที่ถือว่ามีความสำคัญที่มีชื่อว่า พระแม่โพสพ ที่ทำหน้าที่คุ้มครองพืชพันธุ์ธัญญาหารให้แก่มวลมนุษยชาติ โดยสังเกตจากอายุข้าวเมื่อใกล้ออกรวงจะแตกใบธงเป็นใบสุดท้ายก่อนออกรวง ชาวนาจะนำเครื่องเช่นไข่ไก่แกงหนม กล้วย อ้อย ส้ม หมากพลู

เครื่องหอม หวี ใส่ชะลอมติดบนเฉลวและธงสามสี ไปทำพิธีที่กลางนา ผู้ทำพิธีต้องเป็นหญิงแต่งกายสวยงาม มีผ้าสไบเฉียงพาดไหล่ แล้วกล่าวคำขมาและคำอธิษฐานขออย่าให้ผลผลิตเสียหาย มีผลผลิตมากมาย ไม่มีศัตรูพืชรบกวน

ด้านที่ 4 กลุ่ม/เครือข่าย

1. จิตสำนึก / คุณค่า การที่ชุมชนตระหนักถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในการให้ความสำคัญกับการจัดตั้งกลุ่มเพื่อนำมาหาข้อวิเคราะห์ วิเคราะห์ เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ทั้งนี้กลุ่มที่เกิดขึ้นเกิดจากแนวคิดของชุมชนเองกับกลุ่มที่เกิดจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มในการพัฒนาอาชีพทั้งการแก้ปัญหาและการพัฒนาอย่างเป็นระบบ การมองถึงอนาคตของลูกหลานที่ต้องสืบทอดของวิถีชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลกระทบมาจากภายนอก เช่น วิถีชุมชนเมือง แนวคิดบริโภคนิยม นอกจากนี้ในด้านจิตสำนึก ความคิดเห็นของกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัย กล่าวถึงการเข้มงวดในกลุ่มในการไม่ใช้สารเคมี แต่เมื่อมีการสุ่มตรวจยังพบบางคนที่ยังลักลอบใช้สารเคมีอยู่ ซึ่งมีผลต่อความน่าเชื่อถือของกลุ่มเป็นอย่างมาก

2. การแก้ปัญหากลุ่มและเครือข่ายชุมชนมีผลต่อการแก้ปัญหาการจำหน่ายผลผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตผักปลอดภัย จำเป็นที่จะต้องมิตลาดเฉพาะด้วยวิธีการผลิตที่แตกต่างจากผักเคมี โดยที่ผักปลอดภัยมีแหล่งจำหน่ายที่ชัดเจนและถึงมือผู้บริโภคผักปลอดภัย เมื่อชุมชนเห็นความมุ่งมั่นหน่วยงานของรัฐจึงสนับสนุนการจำหน่ายผลผลิตผักปลอดภัย ที่ โรงพยาบาลธรรมศาสตร์เฉลิมพระเกียรติ อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี

3. การมีส่วนร่วมในตำบลบึงบอนมีการรวมกลุ่มของชุมชนที่จำเป็นจะต้องใช้พลังความคิดของคนในชุมชนมาช่วยแก้ปัญหาตั้งแต่การค้นหาปัญหาร่วมกัน การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน การวางแผนแก้ปัญหาร่วมกันและปฏิบัติการแก้ปัญหาร่วมกัน รวมทั้งได้รับผลประโยชน์ร่วมกันด้วยเกิดขึ้นในกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัยในตำบลบึงบอน หมู่ที่ 2 มีการรวมกลุ่มกันค่อนข้างจะชัดเจนจนเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาในชุมชน

ด้านที่ 5 ระบบเศรษฐกิจชุมชน

ระบบเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง การที่มีทุนหมุนเวียน การหาแหล่งทุน การออมทรัพย์ เพื่อให้มีแหล่งทุนให้กับเกษตรกรทุกกลุ่มในการทำการผลิตในการเกษตร ดังนี้

1. แหล่งทุนในการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนจำเป็นต้องมีแหล่งทุนที่เป็นแหล่งทุนที่เป็นทั้งเงินและอุปกรณ์ชุมชนได้ใช้ สหกรณ์คลองเจ็ดโดยที่มีการสมัครเป็นสมาชิกและมีกฎระเบียบที่ชัดเจน ทำให้ชุมชนมีแหล่งทุนที่จะดำเนินการประกอบอาชีพต่อไปได้

2. กลุ่มออมทรัพย์ตำบลบึงบอน ทั้ง 9หมู่บ้านได้มีการจัดกลุ่มออมทรัพย์ขึ้น มีการจัดระบบระเบียบการปฏิบัติการออมทรัพย์ มีการฝาก การกู้ ซึ่งมีการกำหนดวงเงินที่แน่นอนทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละหมู่บ้านจะมีกติกาอย่างไร เพื่อให้ประชาชนในแต่ละหมู่บ้านของตำบลบึงบอนมีการออมทรัพย์ เพื่อมีเงินไว้สำหรับอนาคต

3. การทำบัญชีครัวเรือนในการทำบัญชีครัวเรือนเป็นการส่งเสริมจากสำนักงานพัฒนาชุมชนที่ส่งเสริมให้ประชาชนทุกครอบครัวมีการจดบันทึกบัญชีรายรับ รายจ่าย รวมทั้งเกี่ยวข้องกับการทำอาชีพของชุมชน ข้อดี จะเห็นรายจ่ายที่เกิดความจำเป็น เช่น การซื้อยาฆ่าแมลงที่ราคาสูง ปุ๋ยที่มีราคาแพง เพื่อหาทางลดต้นทุนการผลิตจากเดิมใช้สารเคมีกับมาใช้แนวทางเกษตรอินทรีย์ เช่น การทำปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก

ด้านที่ 6 การใช้ทรัพยากรท้องถิ่น

1. ผักพื้นบ้านในชุมชนตำบลบึงบอนมีผักพื้นบ้านที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหลายชนิด ประชาชนนำมาบริโภคได้ ได้แก่ ดอกโสน ดอกสลิด(ขจร) ต้นข้าวสาร มะระขึ้นก ผักบุ้ง ผักแว่น สายบัว ผักหวานบ้าน ผักปรัง ชะอม บอนน้ำ ผักตบชวา ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จากชุมชนได้ใช้บริโภคที่เป็นผักปลอดสารพิษ

2. สมุนไพรชุมชนตำบลบึงบอนมีองค์ความรู้ในการใช้สมุนไพรในการป้องกันโรคแมลงเป็นอย่างดี สมุนไพรที่ขึ้นเองและปลูกที่ใช้ในการทำน้ำหมักสมุนไพร ได้แก่ หางไหลแดง ว่านน้ำ ตะไคร้หอม สาบเสือ ผลสะเดา มะกรูด เป็นต้นประชาชนได้นำมาหมักตามวิธีการทำปุ๋ยหมักอินทรีย์

3. การผลิตอุปกรณ์การเกษตรประชาชนตำบลบึงบอนได้มีความสามารถประยุกต์นำสิ่งที่เหลือใช้ สามารถผลิตเป็นวัสดุอุปกรณ์การเกษตรได้ สามารถทำเคียวจากใบเรือยใช้สำหรับเกี่ยวรวงข้าวดีดแล้วตัดหน่อกล้วยขนาดเล็ก

ภาพที่ 14 แสดง ภูมิปัญญาท้องถิ่นการเกษตรของชุมชนตำบลบึงบอน

จากภาพที่ 14 ภูมิปัญญาทั้ง 6 กลุ่มนี้ เมื่อนำมาพิจารณานับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของ ภูมิปัญญาในตำบลบึงบอน มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม เรียกว่า การพัฒนา ทางเลือก กล่าวคือ เป็นการพัฒนาอาชีพโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมาเป็นกลไกสำคัญในการ จัดทำแผนพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน

3. ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ

ผลการศึกษาความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพผู้วิจัยได้ศึกษาในประเด็น ต่อไปนี้ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบึงบอน การเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ระดับความ ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ

3.1 การมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบึงบอน

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่รัฐ ร้อยละ 90 ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบึงบอนมีการเกิดการมีส่วนร่วมหลายหมู่บ้าน เกิดจากการที่ชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกันที่ต้องการเปลี่ยนแปลงในกิจกรรมต่างๆ ที่ทำเพื่อเลี้ยงชีพของชุมชนตำบลบึงบอน ที่ต้องการความเป็นปึกแผ่นพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง ทั้งนี้ ประชาชนในชุมชนได้ตระหนักถึงบทบาทของตนเองในการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งจำแนกเป็นรูปแบบต่างๆ ได้ดังนี้

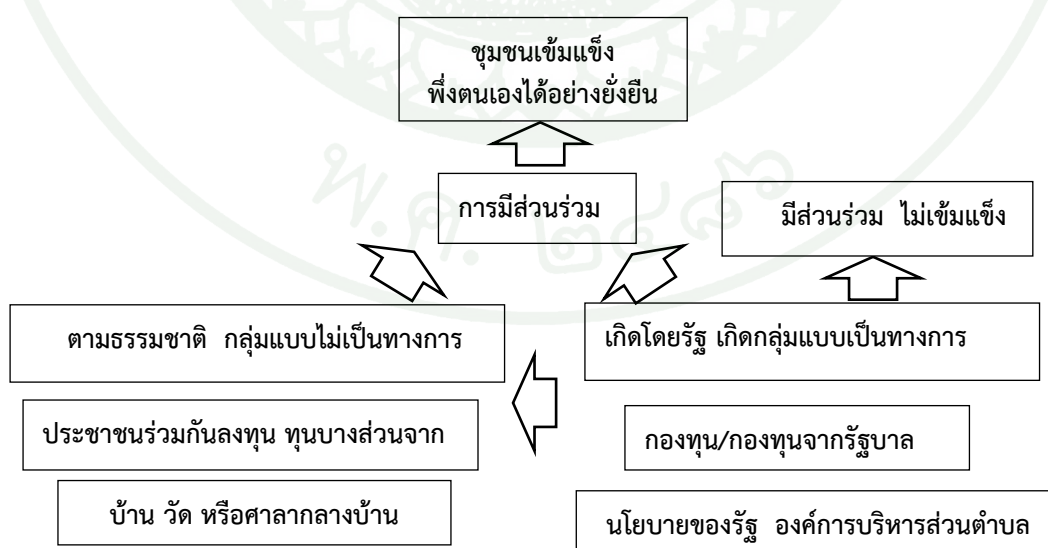
1. การมีส่วนร่วมในด้านการเสียสละเวลาเข้าช่วยเหลือกิจกรรม และเสียสละทรัพย์สินเพื่อสมทบทุนในกิจกรรมนั้นๆ การจัดงานวันเด็กของโรงเรียนวัดศรีสโมสร หมู่ที่ 7
2. การมีส่วนร่วมในด้านวัฒนธรรม ประเพณี งานบุญการกุศลต่างๆ ในชุมชน การจัดงานวันสงกรานต์งานบุญกลางบ้านพบที่กลุ่มบ้านธรรมสังข์ วัดอรัญญิการาม เป็นการงานทำบุญรวมญาติ การจัดงานรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุและผู้นำหมู่บ้านเป็นกิจกรรมที่หมู่ 2 แสดงเป็นต้นแบบของการมีส่วนร่วมในด้านวัฒนธรรม ประเพณี
3. การมีส่วนร่วมในด้านการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ ของผู้ใหญ่ประสาน หอมเกษร หมู่ที่ 8 เป็นกลุ่มออมทรัพย์ที่มีความเข้มแข็งด้วยผู้นำชุมชน เอาใจใส่ดูแลในกระบวนการต่างๆ และสมาชิกให้ความร่วมมือ มีเงินทุนหมุนเวียนในกลุ่มจำนวนมาก
4. การมีส่วนร่วมในด้านปัญหาการระบาดของแมลงศัตรูพืช ชุมชนร่วมมือกันเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา ปรึกษาหารือกันแก้ไขปัญหา หากปัญหาเกินความสามารถที่ชุมชนจะแก้ไข จึงขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐเป็นการมีส่วนร่วมที่ทุกคนที่มีอาชีพทำนาต้องเข้ามาหาความรู้ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปป้องกันศัตรูพืชได้ด้วยตนเอง
5. การมีส่วนร่วมในด้านการรับรู้ข่าวสาร การรับฟังคำสั่งจากหน่วยงานของรัฐ เช่น การจำหน่ายผลผลิต
6. การมีส่วนร่วมในการระดมแรงงานเพื่อให้งานเสร็จสิ้นในเวลาอันสั้นโดยเฉพาะ การทำนา เป็นการแก้ปัญหาแรงงานที่หายากและมีราคาค่าจ้างที่ค่อนข้างสูง จัดได้ว่าเป็นประเพณีได้ คือ การลงแขก ประชาชนตำบลบึงบอน ยังยึดถือประเพณีการระดมแรงงานด้วยการลงแขก คือผลัดกันช่วยเหลือในช่วงแรกของการเพาะปลูก ในการทำนา ไถ ทำเทือก หว่านข้าว หว่านปุ๋ย กำจัดวัชพืชทำให้แต่ละคนลดภาระค่าใช้จ่ายในเรื่องค่าจ้างแรงงานไปได้

3.2 การเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำชุมชน ร้อยละ 90 ได้ให้ข้อมูลจากการศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในตำบลบึงบอน ประชาชนมีการร่วมกันในระดับไม่สูงมากนัก แต่ยังมี การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการพัฒนาอาชีพ ในส่วนของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้สนับสนุนในการสร้างกระบวนการพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่องทั้งการให้ความรู้ ช่วยเหลือแนะนำ จากความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐในด้านการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องการให้ชุมชนเกิด ความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเอง ดังนั้นการเกิดกระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชน ขึ้นได้ 2 ลักษณะ คือ

1. การเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เป็นการเกิดการรวมกลุ่มของชุมชนที่เกิดจากงาน ประเพณีในชุมชน ได้แก่งานพิธีต่างๆที่จัดในบ้าน วัด หรือศาลากลางบ้าน อีกส่วนหนึ่งเป็นการพบปะ กันในชุมชนซึ่งในแต่ละชุมชนจะมีศาลาประชาคมหรือบ้านพักของผู้เฒ่าผู้แก่ ที่มีผลทำให้ประชาชนเกิด ความเข้มแข็งช่วยเหลือกันในงานพิธีนั้นส่งผลให้เกิดการพูดคุยปรึกษาหารือในการพัฒนาอาชีพของแต่ละคนด้วย ทั้งนี้ยังเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาในชุมชนด้วย

2. เกิดจากการกระตุ้นด้วยนโยบายของรัฐ โดยใช้กลไกการบริหารจัดการชุมชนของรัฐ ที่จัดเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆเข้ามาประจำดูแลชุมชน ได้แก่พัฒนาชุมชน และเกษตรตำบล รวมทั้งการกระจายกองทุนไปยังหมู่บ้านต่างๆที่ทำให้เกิดการจัดตั้งได้แก่ กลุ่มอาชีพ กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย อีกด้านหนึ่งเป็นการรวมกลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบลเองที่ทำประชาคม เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาในด้านต่างๆ

ภาพที่ 15 การเกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเกิดความร่วมมือของชุมชนตำบลบึงบอน ที่ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลพบว่าชุมชนได้เกิดขึ้นหลายครั้ง แต่เมื่อเงินกองทุนหมดลงกลุ่มที่ไม่เข้มแข็งก็จะสลายไป มีเพียงบางกลุ่มที่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ดังตัวอย่างกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย หมู่ที่ 2 ที่ประชาชนมีความเข้มแข็งรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งโดยมีแรงบันดาลใจที่เกิดจากใช้สารเคมีในการปลูกพืชมานานแล้วมีการตกค้างและเป็นอันตรายต่อชีวิต รวมทั้งสารเคมีเหล่านั้นมีราคาสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ทำให้การรวมกลุ่มมีความเข้มแข็งด้วยการคิดร่วมกันในการสิ่งเหลือใช้จากชุมชนมาทดแทนสารเคมีต่างๆ เหล่านั้นได้แก่การใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในชุมชน นำสมุนไพรเหล่านั้นมาหมักตามวิธีการทำน้ำหมักชีวภาพ นำมาฉีดพ่นป้องกันแมลงแทนสารเคมี รวมทั้งชุมชนได้ประยุกต์ ดัดแปลง ประดิษฐ์คิดค้นวัสดุอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพด้วยวัสดุอุปกรณ์เดิมที่มีอยู่แล้วมาใช้ทดแทนวัสดุอุปกรณ์ที่มีราคาแพง ตัวอย่างการใช้เรือดน้ำส้มมาเป็นเรือดน้ำผัก การใช้เรือแต่เดิมนั้นใช้ในการขนส่งส้มเขียวหวานนำมาใช้ขนส่งผลผลิตจากในสวนหรือในแปลงมายังที่พัสดุผลผลิต เตรียมคัดแยกคัดแยกขนาด แยกผลที่เสียหายออก รोजำหน่าย

3.3 ระดับความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชนและสมาชิกในชุมชน พบว่า ร้อยละ 90 ได้ให้ความเห็นว่า แม้วาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนไม่สูงมากนัก ชุมชนยังมีความต้องการพัฒนาอาชีพที่ค่อนข้างจะชัดเจนในการผลิตทางการเกษตร จำแนกเป็นประเด็นย่อยๆ ได้ดังนี้

1. ความต้องการมีส่วนร่วมด้านการลดต้นทุนการผลิตชุมชนตำบลบึงบอนมีความต้องการลดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการเกษตรได้แก่ ระบบการปลูกพืชเพื่อลดต้นทุนการผลิตในการทำนา และปลูกผักการจัดหาเครื่องทุนแรงเป็นส่วนกลาง โครงการนี้ นายเทียน คล้ายนุช เป็นผู้รับผิดชอบการอบรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมัก เพื่อทดแทนการลดปุ๋ยเคมีที่มีราคาสูง ประกอบด้วย 2 กลุ่ม มี นายปลิว มหาเวก นายปราณี ภูมิมา เป็นประธานกลุ่มการจัดการระดมคนลงแขกเพื่อลดค่าใช้จ่ายในด้านค่าแรงงาน ในการทำนาทุกขั้นตอนโดยมี นางประทุมพร ยิ้มใหญ่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3 เป็นผู้นำ
2. ความต้องการมีส่วนร่วมการอบรมในการป้องกันศัตรูพืช ชุมชนตำบลบึงบอนที่ประสบปัญหาที่ระบาดของโรคแมลงต้องการเปลี่ยนแปลงจากการใช้สารเคมีในการกำจัด จึงเห็นความสำคัญจากเจ้าหน้าที่มาแนะนำการใช้ชีวภัณฑ์ ได้แก่ การอบรมเชื้อเชื้อราบีวเวอร์เรีย
3. ความต้องการมีส่วนร่วมเพื่อการจำหน่ายผลผลิตในกลุ่มผู้ปลูกผักของชุมชนตำบลบึงบอนประสบปัญหาในการจำหน่ายผักปลอดภัย สิ่งที่ต้องการคือสถานที่จำหน่ายผักปลอดภัย การจัดการวางแผนการปลูกพืช ในรูปกลุ่มอาชีพผู้ผลิตผักปลอดภัย

4. ความต้องการมีส่วนร่วมเพื่อจัดหาทุนในการทำอาชีพเกษตร ได้แก่ การหาแหล่งทุนรวมทั้งการออมทรัพย์

5. ระบบการปลูกพืช ปลูกข้าว ผลิตผักเป็นขั้นตอนการผลิตพืชตั้งแต่เริ่มต้นจนได้ผลผลิตตามหลักที่ถูกต้อง ปราศจากสารพิษ ลดต้นทุนการผลิต และผลผลิตมีคุณภาพดี

6. การลดสารเคมีที่เป็นอันตรายในผลผลิตข้าวและผักแนวทางการลดสารพิษในการทำเกษตรกรรม ด้วยการหาทรัพยากรธรรมชาติใกล้ตัวมาทดแทน เช่น การทำน้ำหมักสมุนไพร ป้องกันแมลงศัตรูพืช

7. การหาแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่ปราศจากวัชพืช เช่น ข้าวที่ปราศจากเมล็ดข้าวตืด เมล็ดผักที่มีความสมบูรณ์

8. การเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ผักพื้นบ้าน สมุนไพร นำมาใช้ประโยชน์

9. การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐที่เป็นทั้งความรู้ เงินทุน แนะนำเกษตรกรตัวอย่าง

10. ผู้นำในชุมชนควรมีบทบาทในการกระตุ้นให้ชุมชนร่วมมือกันในการพัฒนาอาชีพ ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในชุมชน เมื่อผู้นำเข้มแข็งการตั้งกลุ่มอาชีพมีโอกาสเข้มแข็งตามไปด้วย

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมในมุมมองจากนักวิชาการพัฒนาชุมชนอำเภอหนองเสือ นางสาวกฤติยา วิสูตรโยธิน นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร นายประกอบ จรเจริญ รับผิดชอบโครงการอาชีพต่างๆ ที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน รวมทั้งเงินกองทุนที่ได้รับการจัดสรรจากภาครัฐลงมาสู่ชุมชน การจัดการกลุ่มจึงเกิดขึ้นโดยมีเงินกองทุนสนับสนุนในรูปกลุ่มของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งในแต่ละหมู่บ้านต้องมีการจัดตั้งกลุ่มบริหารและจัดสรรกองทุนอย่างไรก็ตามการเกิดกลุ่มของชุมชนไม่มีความเข้มแข็ง และยั่งยืนเนื่องจากชุมชนไม่เข้าใจถึงการมีส่วนร่วม ระบุถึงระดับการมีส่วนร่วมมี ของชุมชนนี้ออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1. ระดับชุมชนเป็นระดับประชาชนในตำบลบึงบอนมาร่วมกันแก้ปัญหาในชุมชนเอง การรวมกลุ่มร่วมกันทำกิจกรรมไม่เหนียวแน่น เน้นหนักการมีส่วนร่วมในด้านวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่งานบุญประเพณีทางศาสนาต่างๆ วันสำคัญของชาติ ประเพณีในชุมชน ได้แก่ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ เป็นต้น ในส่วนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพอยู่ระดับไม่สูงมากนักเป็นกลุ่มขนาดเล็ก เหตุผลสำคัญคือการเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมยังมีน้อย

2. ระดับชุมชนกับหน่วยงานของรัฐเป็นระดับที่รัฐเข้ามามีบทบาทกับกลุ่มของประชาชนตำบลบึงบอน แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการเข้ามามีบทบาทสนับสนุนกลุ่มที่เข้มแข็งอยู่แล้ว ได้แก่กลุ่มผู้ปลูกผัก กลุ่มนี้มีความเข้มแข็งในระดับหนึ่งรัฐเข้ามาสนับสนุนในส่วนที่กลุ่มต้องการตามความจำเป็นเท่านั้น ลักษณะที่สองเป็นนโยบายเฉพาะของรัฐที่ต้องการให้เกิดกลุ่มที่เข้มแข็งจึงเข้ามาจัดกลุ่มโดยมีเงินทุน ได้แก่กลุ่มร้านค้าชุมชน ที่มีเงินสนับสนุนสร้างอาคารเพื่อให้ชุมชนนำสินค้ามาขาย ไม่ประสบความสำเร็จ แต่อย่างไรก็ตาม เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติหน้าที่โดยตรงในการส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาในด้านต่างๆอย่างเต็มความสามารถ

ตอนที่ 2 ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

การศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ได้แก่ 1. เป็นวิเคราะห์ปัญหาการพัฒนาอาชีพร่วมกันของชุมชนตำบลบึงบอน 2. เป็นการจัดทำแผนการพัฒนาอาชีพ

ขั้นตอนที่ 1 ผลการนำเสนอสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพการใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ผลจากการจัดเวทีชาวบ้าน ประกอบด้วยผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งผู้วิจัยได้เป็นผู้ดำเนินการจัด ผลการนำเสนอที่ได้รับฉันทามติจากที่ประชุมดังนี้

- ขั้นที่ 1 การสะท้อนปัญหากลับสู่ชุมชนและสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชน
- ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์นำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหา
- ขั้นที่ 3 การสรุปเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ขั้นที่ 1 การสะท้อนปัญหากลับสู่ชุมชนและสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชนสภาพการประกอบอาชีพ

ผู้วิจัยและเจ้าหน้าที่ของรัฐในพื้นที่ ได้นำเสนอผลการวิจัยระยะที่ 1 โดย ได้สะท้อนปัญหาด้วยเอกสารสรุปสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบึงบอน ดังนี้

1. สภาพการประกอบอาชีพ

ชุมชนมีอาชีพทำนาปลูกผักเป็นส่วนใหญ่ มีผู้ถือครองที่ดินจำนวนไม่มากนักประชาชนส่วนใหญ่ในขณะนี้ตระหนักถึงพิษภัยในการผลิตการปลูกข้าวและปลูกผัก มีสารพิษและสารเคมีตกค้าง

มีการทุ่มเทจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้นำชุมชน ประชาชน ที่ร่วมมือกันในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต และอื่นๆ ให้ชุมชนเข้มแข็ง อาจเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาแบบใหม่ เรียกว่าเป็นการพัฒนาทางเลือก โดยการนำเจ้าหน้าที่ ผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมกันโดยการพัฒนาชุมชน โดยเป้าหมายให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง แต่ชุมชนก็ยังมีปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาหลายประการ ได้แก่ ในเรื่องของความต้องการในการลดต้นทุนการผลิต จากสารเคมีที่มีราคาแพงจึงทดแทนด้วยการใช้สารอินทรีย์มาใช้ในระบบผลิตการเกษตร เช่น การปลูกข้าว การทำนา ชุมชนตำบลบึงบอนได้ใช้งานบุญประเพณีต่างๆ เป็นที่รวมคนถือเป็นจุดเริ่มต้นในการร่วมมือ นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมอื่นๆ หลงเหลืออยู่ ได้แก่ การลงแขก การทำขวัญข้าว ปัญหาอื่นๆ คือแหล่งทุนที่ใช้ในการผลิตยังมีน้อย หลายคนยังเข้าไม่ถึงแหล่งทุนที่มีดอกเบี้ยต่ำ ชุมชนได้ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์ เช่น ผักพื้นบ้าน สมุนไพร กลุ่มและเครือข่ายเป็นสำคัญในการนำผลผลิตไปสู่ผู้บริโภคได้ และการนำไปสู่การแก้ปัญหาาร่วมกันและการมีส่วนร่วม

การสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชนต่อการประกอบอาชีพในขณะนี้ จำเป็นต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในชุมชน ถึงแม้ว่าชุมชนตำบลบึงบอนจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพแต่การมีส่วนร่วมของชุมชนยังมีในระดับน้อยมาก ฉะนั้นการที่จะส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มีระดับที่สูงถึงในระดับที่ประชาชนร่วมกันปฏิบัติ แต่ในขณะนี้ปัญหาสำคัญการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบึงบอนขาดความต่อเนื่องการมีส่วนร่วมที่ไม่เป็นองค์รวมมีผลทำให้การพัฒนาอาชีพเป็นไปได้ยากและปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ ทำให้เกิดความไม่ยั่งยืนของกลุ่มอาชีพที่เกิดขึ้น

ภาพที่ 16 การจัดเวทีชาวบ้าน ตำบลบึงบอน

ซึ่งผู้เข้ารับฟังการนำเสนอผลการวิจัยในระยะที่ 1 ระบุตรงกันว่า ชุมชนมีผู้มีความรู้ที่สามารถช่วยพัฒนาชุมชนได้ และเรียนรู้ร่วมกันว่า การพัฒนาอาชีพในชุมชนสามารถดำเนินการได้โดยใช้ความรู้จากภูมิปัญญาในท้องถิ่น และในชุมชนบึงบอนมีเจ้าหน้าที่ของภาครัฐที่ตระหนักและเต็มใจช่วยเหลือชุมชน การพึ่งพาจากรัฐบาลอาจมีความจำเป็นในระดับรองลงมา ดังนั้น ชุมชนตำบลบึงบอนควรจะมีการหาแนวทางที่จะพัฒนาอาชีพร่วมกันอย่างเป็นระบบและสามารถขยายผลเชื่อมโยงไปยังการทำงานของหน่วยงานภาครัฐได้

ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์นำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยได้นำเสนอแก่ผู้เข้ารับฟังการนำเสนอผลการวิจัยฯ ให้นำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหาเมื่อนำประเด็นปัญหาดังกล่าวมาวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหา ที่ประชุมได้ร่วมเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาว่า ในการแก้ปัญหของชุมชนตำบลบึงบอนในครั้งนี้ ต้องอาศัยความร่วมมือในชุมชนเอง และต้องใช้ความรู้จากบุคลากรในชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กระจายอยู่ทั้ง 9 หมู่บ้านและต้องอาศัยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ทำงานในพื้นที่ให้ความร่วมมือและสนับสนุนชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ขั้นที่ 3 การสรุปเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน

จากที่ประชุมสรุปเป็นฉันทามติว่า ชุมชนต้องวางแผนการพัฒนาอาชีพของชุมชนเอง อย่างเป็นขั้นตอนผู้ให้ข้อมูลได้ ได้เห็นข้อมูลและปัญหาไปในทิศทางเดียวกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหของชุมชน ดังนี้

ได้กำหนดลำดับขั้นมีรายละเอียดดังนี้

1. วิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม
2. วิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา
3. เรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ
4. กำหนดเป้าหมาย
5. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง
6. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน
7. จัดลำดับกิจกรรม

8. ทำโครงการและรายละเอียด

9. เป็นการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพโดยองค์การบริหารส่วนตำบล บึงบอนหรือชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทหรือลักษณะของปัญหาใกล้เคียงกันกับตำบลบึงบอน

ขั้นตอนที่ 2 การศึกษา (ร่าง) กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ผู้วิจัยจัดการประชุมเวทีชาวบ้านในครั้งที่ 2 โดยได้รับความอนุเคราะห์จาก ผศ. ดร. สุทธิพร บุญส่ง เป็นผู้ดำเนินการในการจัดเวทีชาวบ้าน ผู้วิจัยได้นำเสนอประเด็นให้ชุมชนได้ร่วมตอบคำถามใน 3 ประเด็น ได้แก่ สิ่งที่คาดหวังจะเกิดขึ้นในชุมชน สิ่งที่ควรดำเนินการภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ และขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1. สิ่งที่คาดหวังจะเกิดขึ้นในชุมชน

ผู้ให้ข้อมูล ที่เป็นผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้เห็นสอดคล้องกันสรุปได้ว่า อาชีพเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งสำหรับชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นในการทำอาชีพมีมากมาย การแก้ปัญหาด้วยกระบวนการต่างๆ ที่กำหนดขึ้นด้วยฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น นำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาอาชีพของชุมชนก่อให้เกิดความเข้มแข็งที่ยั่งยืนด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ควรเกิดจากชุมชนเป็นคนกำหนด สิ่งที่สำคัญผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำที่สำคัญคือผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐ จึงจะทำให้การพัฒนาอาชีพของชุมชนประสบความสำเร็จ

2. สิ่งที่ควรดำเนินการ

ผู้ให้ข้อมูล ที่เป็นผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐระบุตรงกันว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการพัฒนาถือได้ว่าเป็นการพัฒนาทางเลือก เมื่อร่วมมือกับผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐประยุกต์มาเป็นฐานในการพัฒนาแล้ว สิ่งที่สำคัญคือการมีส่วนร่วมของชุมชนที่รวมกลุ่มกัน โดยใช้รูปแบบการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมที่ชุมชนแต่ละชุมชนได้ช่วยกันสร้างขึ้นให้เป็นรูปแบบเฉพาะที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนตำบลบึงบอน

3. ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ

ผู้ให้ข้อมูลเห็นสอดคล้องกันว่า การส่งเสริมให้การพัฒนาอาชีพ โดยการใชภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน เป็นรูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อีกรูปแบบหนึ่ง ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นผู้มีองค์

ความรู้ในชุมชน แต่ละคนจะมีความรอบรู้แตกต่างกันออกไป เมื่อนำภูมิปัญญาแต่ละคนที่อยู่ในชุมชน มาช่วยกัน จะเกิดองค์ความรู้ความสามารถในการช่วยชี้แนะแนวทางการแก้ปัญหาชุมชนได้

4. ขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเพื่อหาข้อสรุปในการพัฒนาอาชีพ ให้ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้รับทราบร่วมกัน ได้เห็นข้อมูลและปัญหาไปในทิศทางเดียวกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกำหนดกรอบกระบวนการแผนพัฒนาอาชีพ ได้กำหนดเป็นลำดับขั้นเพื่อเป็นลำดับขั้นในการแก้ไขปัญหาของชุมชนดังนี้

ที่ประชุมได้ร่วมกันเสนอขั้นตอนการพัฒนาอาชีพ ออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม
2. การวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา
3. การเรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ

ขั้นที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย

1. กำหนดเป้าหมาย
2. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง
3. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน

ขั้นที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์เป็นการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนหรือชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทหรือลักษณะของปัญหาใกล้เคียงกันกับตำบลบึงบอนด้วยการทำเวทีชาวบ้าน

ขั้นที่ 4 การประเมินผล เป็นการแสดงรายละเอียดผลของการจัดทำแผน ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนข้างต้น การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน การวางแผนการพัฒนาอาชีพ การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์

ผลของการวิจัยแต่ละขั้น ตามที่ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้ช่วยกันกำหนดขั้นการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมประกอบ 4 ขั้น ผู้วิจัยสามารถสรุปขั้นตอนการพัฒนาอาชีพ จากฉันทามติของชุมชน ได้ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ประกอบด้วย

วิเคราะห์สภาพการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการมีส่วนร่วม

ผู้ให้ข้อมูล ที่เป็นผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เห็นสอดคล้องกันว่า ชุมชนตำบลบึงบอนประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ชุมชนมีปัญหาวัสดุอุปกรณ์ในการผลิตมีราคาสูงขึ้น ต้องการลดต้นทุนในการผลิต ด้วยฐานเดิมของชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่คอยช่วยนำการพัฒนาอาชีพชุมชนใช้การพัฒนาอาชีพทางเลือกด้วยใช้ฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นนำมาพัฒนาอาชีพ ด้วยนำของผู้ให้ข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงเกิดเป็นภูมิปัญญาประยุกต์ ในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมขึ้น และชุมชนยังต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและการพัฒนาอาชีพ

การวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา

ผู้ให้ข้อมูล ที่เป็นผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เห็นแนวทางเดียวกันว่า พบว่าชุมชนต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพหลายประการดังนี้

1. ความต้องการมีส่วนร่วมด้านการลดต้นทุนการผลิต
2. ความต้องการมีส่วนร่วมการอบรมในการป้องกันศัตรูพืชด้วยชีววิธี
3. ความต้องการรวมกลุ่มและเครือข่ายเพื่อการผลิตและจำหน่ายผลผลิต
4. ความต้องการมีส่วนร่วมเพื่อจัดหาทุนในการทำอาชีพเกษตรและการออมทรัพย์
5. ระบบการปลูกพืช ปลูกข้าว ผลิตผัก
6. การลดสารเคมีที่เป็นอันตรายในผลผลิตข้าวและผัก
7. การหาแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่ปราศจากวัชพืช เช่นข้าวที่ปราศจากเมล็ดข้าวตืด เมล็ดผักที่มีความสมบูรณ์
8. การเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ผักพื้นบ้าน สมุนไพร นำมาใช้ประโยชน์
9. การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐ

10. ผู้นำในชุมชนควรมีบทบาทในการกระตุ้นให้ชุมชนร่วมมือกันในการพัฒนาอาชีพ

11. การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน

การเรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ

ผู้ให้ข้อมูล ที่เป็นผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐเห็นสอดคล้องกันว่า ในการตัดสินใจคัดเลือก ปัญหาเพื่อแนวทางวางแผนแก้ไขปัญหา เนื่องจากชุมชนและผู้เกี่ยวข้องได้เห็นปัญหาต่างๆเหล่านี้ร่วมกันมานาน จึงเลือกปัญหาสำคัญได้ ดังนี้

1. ระบบการปลูกพืช ปลูกข้าว ผลิตผัก
2. ความต้องการมีส่วนร่วมการอบรมในการป้องกันศัตรูพืชด้วยชีววิธี
3. ความต้องการรวมกลุ่มและเครือข่ายเพื่อการผลิตและจำหน่ายผลผลิต
4. ความต้องการมีส่วนร่วมเพื่อจัดหาทุนในการทำอาชีพเกษตรและการออมทรัพย์
5. การหาแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่ปราศจากวัชพืช เช่นข้าวที่ปราศจากเมล็ดข้าวตืด เมล็ดผักที่มีความสมบูรณ์
6. ความต้องการรวมกลุ่มและเครือข่ายเพื่อการผลิตและจำหน่ายผลผลิต
7. การเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ของดิน

ขั้นที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย

การกำหนดเป้าหมาย

ผู้ให้ข้อมูล ที่เป็นผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เห็นสอดคล้องกันว่า การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ครั้งนี้นี้ควรเริ่มต้นด้วย การลดต้นทุนการผลิต

กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง

กิจกรรมที่สอดคล้องกับการลดต้นทุนการผลิตมากที่สุด ผู้ให้ข้อมูล ที่เป็นผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐได้พิจารณาร่วมกันในเรื่อง การนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่

มาใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด การลดสารเคมีในการผลิต การจัดการระบบการผลิตให้เหมาะสม การปลูกข้าวและการปลูกผัก แหล่งเมล็ดพันธุ์ที่ดี การตั้งกลุ่มและเครือข่ายชุมชน แหล่งทุนในการผลิต การทำบัญชีครัวเรือน และการจำหน่ายผลผลิตเห็นพ้องต้องกันว่าควรกำหนดเป็นแผนงานและจัดทำเป็นโครงการ

กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน

ผู้ให้ข้อมูล ที่เป็นผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐเห็นช่วยกันจัดทำแผนงานโดยมีการกำหนดโครงการไว้ 7 โครงการซึ่งสอดคล้องกับบริบทปัจจุบัน คือ การลดต้นทุนการผลิตซึ่งเป็นโครงการที่ชุมชนต้องการ (รายละเอียดปรากฏดังภาคผนวก ข แผนพัฒนาอาชีพ)

1. โครงการอบรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ
2. โครงการอบรมผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช
3. โครงการอบรมผลิตชีวภัณฑ์และควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี
4. โครงการอบรมระบบการปลูกข้าวอินทรีย์
5. โครงการอบรมระบบปลูกผักอินทรีย์
6. โครงการอบรมการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์
7. โครงการอบรมเรื่องแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน

ขั้นที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์

เป็นการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน ในการส่งมอบเพื่อให้แต่ละหมู่บ้านนี้เป็นความยินยอมของแต่ละหมู่บ้าน ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดได้เสนอแนะให้หมู่บ้านที่เคยจัดการอบรมมาแล้วรับผิดชอบ และหมู่บ้านอื่นที่มีความพร้อมในการจัดอบรม ได้เสนอชื่อหมู่บ้านในการรับผิดชอบโครงการฝึกอบรม ทั้งนี้การฝึกอบรมอยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เป็นผู้ประสานงานด้านต่างๆ การกำหนดสถานที่ฝึกอบรม งบประมาณ ผู้เข้ารับการอบรม การติดต่อวิทยากรบรรยายและปฏิบัติ และการประเมินผลการอบรม

ตารางที่ 18 โครงการและหมู่บ้านผู้รับผิดชอบจัดทำโครงการ

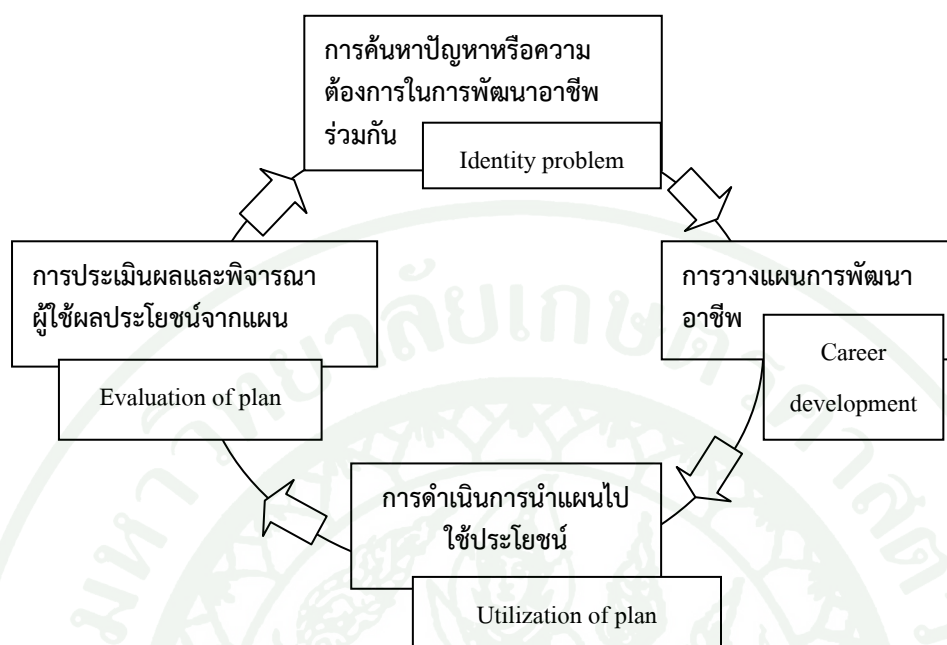
โครงการ	หมู่บ้าน รับผิดชอบ	หมายเหตุ
1) โครงการอบรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ	หมู่ที่ 2, 7	
2) โครงการอบรมผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช	หมู่ที่ 2, 7	ผู้ประสานงาน
3) โครงการอบรมผลิตชีวภัณฑ์และควบคุมศัตรูพืชการควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี	หมู่ที่ 2	องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน
4) โครงการอบรมระบบการปลูกข้าวอินทรีย์	หมู่ที่ 9	เจ้าหน้าที่ส่งเสริม
5) โครงการอบรมระบบปลูกผักอินทรีย์	หมู่ที่ 2	การเกษตรและ
6) โครงการอบรมการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์	หมู่ที่ 2	พัฒนาชุมชน
7) โครงการอบรมเรื่องแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน	หมู่ที่ 6	

จากตารางที่ 18 การกำหนดหมู่บ้านรับผิดชอบการอบรม เป็นหมู่บ้านที่ประชาชนบางกลุ่มเคยได้รับการอบรม ยกเว้นในโครงการที่ 6 ชุมชนตำบลบึงบอนไม่เคยได้รับการอบรมมาก่อน หมู่บ้านที่ยินดีรับผิดชอบได้แก่ หมู่ที่ 2 ได้มีการกลุ่มอาชีพที่เข้มแข็งอยู่แล้ว และโครงการที่ 7 นั้น ชุมชนหมู่ที่ 6 รับผิดชอบดำเนินการจัดฝึกอบรมมอบให้องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ประสานงาน

ขั้นที่ 4 การประเมินผลและพิจารณาผู้ใช้ผลประโยชน์จากแผน

ขั้นตอนนี้เป็นการประเมินผลจากการจัดทำขั้นตอนการพัฒนาอาชีพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานโดยกำหนดให้มีการประเมินผลการดำเนินงานทุกขั้นตอน กำหนดให้มีการจัดตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการ ขึ้นมาประเมินผลการนำแผนการพัฒนาอาชีพที่ได้จากขั้นตอนที่ 2 และ 3 ไปดำเนินงานและควรมีการประเมินผลจากการดำเนินงานตามแผนงานโดยพิจารณาประเมินจากตัวชี้วัดที่ระบุไว้ในแผนงาน/โครงการ ในต่อไปควรนำแผนงาน/โครงการ มาทบทวนการจัดทำแผนพัฒนาอาชีพและประเมินการมีส่วนร่วมในทุกๆระดับต่อไป

การกำหนดขั้นตอนในการจัดทำแผนพัฒนาอาชีพทั้ง 4 ขั้นตอน ทำเป็นภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 17 ขั้นตอนการทำแผนพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

ผลการตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

1. ผลการศึกษาความเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

จากการอภิปรายของผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้ข้อมูล ที่มีต่อขั้นตอนการดำเนินงานทั้ง 4 ขั้นตอนที่น่าไปสู่การจัดทำแผนพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ผู้เชี่ยวชาญได้วิเคราะห์ไว้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ประกอบด้วย

1. วิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม
2. วิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา
3. เรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนในการค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ผู้ให้ข้อมูลมีมติร่วมกันว่า เป็นขั้นตอนที่ทำให้เกิดประเด็นปัญหาที่ค่อนข้างจะชัดเจนที่เกิดจากชุมชน ได้สะท้อนปัญหาผ่านผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้แก่ ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่แสดงการวิเคราะห์เป็นขั้นเป็นตอนจากบริบทชุมชน การค้นหาปัญหาจากในชุมชนจนนำไปสู่การ

จำแนกปัญหาและมีการเรียงลำดับความสำคัญในการนำไปแก้ปัญหาอย่างแท้จริงที่เหมาะสมกับบริบทปัจจุบันของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ

1. กำหนดเป้าหมาย
2. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง
3. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน

ในขั้นตอนนี้เป็นการจัดทำแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชนชุมชนตำบลบึงบอน โดยผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้ร่วมกันจัดทำแผนในการจัดทำแผนนี้ เจ้าหน้าที่ของรัฐได้เป็นผู้แนะนำให้ผู้ให้ข้อมูลได้เรียนรู้ในการจัดทำแผนพัฒนาอาชีพที่มีรายละเอียดที่ไม่ซับซ้อน มีความเข้าใจในการคัดเลือกปัญหาที่สำคัญในการนำมาจัดทำแผน ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลมีมติร่วมกันว่าการจัดทำแผนงานและโครงการที่ถูกคัดเลือกมามีจำนวนโครงการที่เหมาะสมกับการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนในขณะนี้

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์

ฉันทามติของผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อส่งมอบแผนงานไปยังผู้ใช้ประโยชน์ในชุมชนโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนเป็นผู้สนับสนุนทุน และเจ้าหน้าที่รัฐพบว่า ได้แก่ เกษตรตำบลบึงบอนและพัฒนาชุมชนอำเภอหนองเสือ เป็นผู้สนับสนุนการดำเนินงาน ผู้ให้ข้อมูลเห็นด้วยว่ามีความจำเป็น และต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ได้เสนอความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า แผนงานและโครงการ ในการพัฒนาอาชีพนี้สามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนาชุมชนด้านอื่น และ นำไปใช้กับชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและพิจารณาผู้ใช้ผลประโยชน์จากแผน

ผู้ให้ข้อมูล ระบุว่า ขั้นตอนการประเมินผล มีความเหมาะสม เสนอว่าในการประเมินผล ต้องให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม เพื่อการสะท้อนผลที่เกิดขึ้นในการนำไปปรับปรุงการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปใช้ของกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

จากการประเมินความเป็นไปได้ของแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพ ผลการวิเคราะห์ได้แสดงไว้ในตารางที่ 19

ตารางที่ 19 ผลการประเมินความเป็นไปได้ของแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในการนำไปใช้

(N=15)

รายการ	ค่ามัธยฐาน	ค่าเบี่ยงเบน ควอไทล์	ระดับ เป็นไปได้
ขั้นตอนที่1การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน			
1. วิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม	4.52	0.61	มากที่สุด
2. วิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา	4.50	0.60	มากที่สุด
3. เรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ	4.51	1.00	มากที่สุด
ขั้นตอนที่2การวางแผนการพัฒนาอาชีพ			
4. กำหนดเป้าหมาย	4.63	1.00	มากที่สุด
5. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง	5.00	1.00	มากที่สุด
6. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน	5.00	1.00	มากที่สุด
ขั้นตอนที่3การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์			
7. การส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพ	5.00	1.000	มากที่สุด
ขั้นตอนที่4การประเมินผลและพิจารณาผู้ใช้ผลประโยชน์จากแผน			
8. การแสดงผลของการจัดทำแผนงานและโครงการ ทั้ง 3 ขั้นตอน	5.00	1.00	มากที่สุด
ความเป็นประโยชน์ต่อชุมชน			
9. ขั้นตอนของแผนพัฒนาอาชีพง่ายต่อการปฏิบัติ	4.57	0.64	มากที่สุด
10. แผนพัฒนาอาชีพมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ ปัจจุบันของชุมชน	5.00	1.00	มากที่สุด
11. แผนพัฒนาอาชีพประกอบด้วยโครงการตรงตาม วัตถุประสงค์	5.00	1.00	มากที่สุด

จากตารางที่ 19 การประเมินความเป็นไปได้ของโครงการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน โดยผู้เชี่ยวชาญ ผลปรากฏรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าวิเคราะห์ชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนาและเรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการมีความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการกำหนดเป้าหมายมีความเป็นไปได้ในระดับมากในเรื่อง กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องกำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชนมีความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพมีความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและพิจารณาผู้ใช้ผลประโยชน์จากแผนผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าการแสดงผลของการจัดทำแผนงานและโครงการ ทั้ง 3 ขั้นตอนมีความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด

ด้านความเป็นประโยชน์ต่อชุมชนผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ให้ความคิดเห็นว่าแผนพัฒนาอาชีพมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน แผนพัฒนาอาชีพประกอบด้วยโครงการตรงตามวัตถุประสงค์ แผนพัฒนาอาชีพส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ แผนพัฒนาอาชีพส่งเสริมการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นใช้ในการพัฒนาอาชีพขั้นตอนของแผนพัฒนาอาชีพง่ายต่อการปฏิบัติ แผนพัฒนาอาชีพมีความเป็นประโยชน์ตรงกับความต้องการของชุมชนแผนพัฒนาอาชีพนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นในลักษณะใกล้เคียงกัน และขั้นตอนการวางแผนสอดคล้องกับวัตถุประสงค์มีความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด

ข้อวิจารณ์

การพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อให้ประชาชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้จำเป็นต้องอาศัยภูมิปัญญาของตนเองที่เรียกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น คือองค์ความรู้อันชาญฉลาดที่เกิดขึ้นเองในชุมชนท้องถิ่นนั้นที่ถูกนำมาใช้เป็นฐานในการพัฒนาอาชีพของชุมชน ด้วยการนำหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาเป็นใช้ให้เป็นขั้นตอนของการพัฒนา พร้อมกับการสร้างการเรียนรู้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม ที่ก่อให้เกิดพลังอันเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในการพัฒนาด้านต่างๆ โดยเฉพาะการพัฒนาอาชีพด้วยความรู้ความสามารถของชุมชนเอง สอดคล้องกับ รายงานการวิจัยเรื่องการพัฒนาารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา บ้านทาป่า

เปา ตำบลทาปลาดุก อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน ของ จักรพงษ์ พวงงามชื่น และคณะ(2556) พบว่า การพัฒนาการมีส่วนร่วม เมื่อชุมชนได้รับความรู้ความเข้าใจถึงคุณค่าของป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติจึงหันมาร่วมมือฟื้นฟูป่าและยังต้องการการส่งเสริมให้ความรู้อย่างต่อเนื่อง ระบุและจัดลำดับความสำคัญในโครงการจัดการป่าชุมชน ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานและหาผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการ หลังจากการพัฒนาการมีส่วนร่วมชุมชนเข้าร่วมกันดำเนินงาน การรับผลประโยชน์

อาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่การทำนาเป็นหลักและรองลงมาคือการปลูกผัก ปัญหาสำคัญคือราคาของปัจจัยในการผลิตสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ วัสดุอุปกรณ์ สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช เครื่องทุนแรงในการเตรียมดิน แรงงานที่หายาก และชุมชนได้ตระหนักถึงความเป็นพิษที่เกิดขึ้นจากสารเคมีเหล่านั้น ทำให้ชุมชนได้หาแนวทางลดต้นทุนการผลิตและหาสิ่งทดแทนสารเคมีเหล่านั้น แต่สิ่งที่เกิดขึ้น คือประชาชนได้แก้ปัญหาในการพัฒนาอาชีพในรูปแบบต่างคนต่างทำ ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่สามารถแก้ปัญหาหรือหาทางพัฒนาอาชีพได้ แม้ว่าการมีส่วนร่วมได้ถูกนำมาใช้ในการแก้ปัญหาบ่อยครั้งแต่เกิดขึ้นโดยรัฐ ทำให้ไม่ต่อเนื่องไม่ยั่งยืน ไม่มีความเข้มแข็ง แนวคิดในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจึงได้ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน กล่าวคือ ประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การรับรู้และตระหนักถึงสิ่งที่ต้องการพัฒนาหรือสิ่งที่ปัญหาหรือสิ่งที่ข้อมูลข่าวสาร หลังจากนั้นจึงร่วมกันสำรวจทางเลือกเพื่อการตัดสินใจในการพัฒนาหรือช่วยกันแก้ปัญหา ร่วมกันดำเนินการลงมือปฏิบัติตามแนวทางที่เลือกไว้ ร่วมกันรับผิดชอบติดตามประเมินผล และร่วมการรับผลประโยชน์ที่ได้จากการพัฒนาหรือแก้ปัญหา (ธนกร สังเขป, 2555: 45; สุรพล พยอมแย้ม, 2556: 62-64) ผู้ที่ได้กระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้คือภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นผู้มีองค์ความรู้ความเข้าใจในบริบทชุมชนเป็นอย่างดีมาร่วมมือกันนำกระบวนการมีส่วนร่วมมาใช้ในการพัฒนาอาชีพ เรียกว่าเป็นการ พัฒนาทางเลือก แต่ความรู้ความสามารถของภูมิปัญญานั้นไม่เพียงพอต่อการพัฒนาอาชีพ จำเป็นต้องนำเจ้าหน้าที่ของรัฐ และผู้นำชุมชนเข้ามาเป็นร่วมในกระบวนการพัฒนาอาชีพด้วย ภูมิปัญญาประยุกต์ ที่ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้สอดคล้องกับ การศึกษาของ กนกพร ฉิมพลี (2555) ได้ศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษา วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา ได้ข้อค้นพบที่สำคัญกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักมีองค์ประกอบ 3 ประการคือความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจัดการความรู้ และเงื่อนไขในการจัดการนำไปสู่การพึ่งตนเองของกลุ่ม

กระบวนการพัฒนาอาชีพต้องขั้นตอนที่ชัดเจน ขั้นตอนการพัฒนาอาชีพที่เกิดขึ้นจากกระบวนการมีส่วนร่วมของตำบลบึงบอนด้วยฐานของภูมิปัญญาประยุกต์ มีฉันทมติจากการทำเวทีชาวบ้านว่า กระบวนการพัฒนาอาชีพมี 4 ขั้นตอนดังนี้ 1) เป็นการค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน 2) เป็นการวางแผนการพัฒนาอาชีพ 3) เป็นการดำเนินการพัฒนาอาชีพ 4) การประเมินผลสอดคล้องกับการศึกษาของ อนุกร สุขสม (2553: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษารูปแบบการบริหารแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการฝึกอบรมเพื่อ

พัฒนาอาชีพ พบว่า การมีส่วนร่วมการบริหารขององค์การบริหารตำบล มี 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการวางแผน 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินการ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล จึงเห็นได้ว่าขั้นตอนดังกล่าวนอกจากจะนำมาใช้ในการพัฒนาอาชีพแล้ว ยังสามารถนำมาใช้ในการบริหารองค์กรแบบมีส่วนร่วมได้อีกด้วย

จากกระบวนการพัฒนาอาชีพทั้ง 4 ขั้นตอนที่ได้นำมาใช้ทำให้ชุมชนมีความรู้ความสามารถด้วยภูมิปัญญาจนสามารถวิเคราะห์ชุมชนของตนเองเพื่อพึ่งตนเอง สอดคล้องกับการศึกษาของ นุจรีใจประนบ (2552) ได้ศึกษาการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองด้านการเกษตรของชุมชนท่ามะไฟหวาน อำเภอแก้งคร้อ จังหวัดชัยภูมิ เป็นการแก้ปัญหาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนได้อย่างยั่งยืน ผู้วิจัยใช้กระบวนการและเครื่องมือในการวิเคราะห์อย่างมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนเกิดการตระหนัก และจิตสำนึก วิธีคิดเปลี่ยน นำไปสู่แนวทางการพึ่งตนเอง ดังนี้ 1) เกี่ยวกับปัจจัยการผลิต ได้แก่การจัดการแรงงาน การบำรุงดิน การเก็บและการแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ 2) เกี่ยวกับการจัดการระบบการเกษตร ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรอินทรีย์ 3) การเพิ่มมูลค่าการผลิต 4) การรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ และยังสอดคล้องกับการวิจัยของ นัฐติกาญจน์ สีเหนียง และคณะ (2513) ได้การสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่นเพื่อการส่งเสริมการศึกษาของชุมชน ได้กล่าวถึงองค์ความรู้ท้องถิ่น เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับชุมชนและภายนอกชุมชน ด้านวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับศาสนา ประเพณี ภาษา การแต่งกาย เป็นสิ่งสืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ด้านเศรษฐกิจ ภาคประชาชนแก้ปัญหาด้วยการรวมตัวกันสร้างอาชีพ และบริการจัดการชุมชนด้วยการมีส่วนร่วม นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ ในมิติทางสังคม การรวมกลุ่มที่เกิดการสร้างความรู้ร่วมกัน ดูแลกันเอง มีการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ แล้วหาแนวทางใหม่ร่วมกันนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง ในมิติทรัพยากรเกี่ยวกับป่า น้ำ พิธีกรรมการดูแลป่า เชื่อในวิญญาณจากป่าและการใช้ประโยชน์จากป่า ในมิติภูมิปัญญา ได้เห็นคุณค่าที่เป็นองค์ความรู้ ได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ องค์ความรู้ส่วนใหญ่ถูกถ่ายทอด และองค์ความรู้ได้ถูกใช้ในชุมชน

แผนพัฒนาอาชีพที่เกิดขึ้นโดยชุมชนด้วยความสามารถของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเครื่องมือที่สำคัญคือกระบวนการมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนสามารถแก้ปัญหาในอาชีพของตนเองได้และตรวจประเมินผลโครงการด้วยชุมชนเอง สอดคล้องกับการศึกษาของ กฤษณากรณ์ ยุงทอง (2555) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์: กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว พบว่า เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเข้าร่วมจัดทำแผน ทำให้ได้รับความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาท้องถิ่น ส่งผลให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติการจัดทำแผนของชุมชนที่สอดคล้องกับโครงการของเทศบาล และประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตรวจสอบประเมินผลแผนพัฒนาชุมชนเพื่อสร้างความเชื่อมั่นในการพัฒนาชุมชน

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

อาชีพเป็นกิจกรรมที่สำคัญของมวลมนุษยชาติเพื่อการดำรงอยู่ การประกอบอาชีพเป็นระบบ ที่ประกอบด้วยกระบวนการคิดและผลิตที่เกิดขึ้นและมีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง กระบวนการที่สั่งสมอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนาน ก่อเกิดเป็นองค์ความรู้ เกิดเป็นความชำนาญของอาชีพ การให้ความสำคัญต่อสังคมของการที่คนมีอาชีพ ทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน และความอบอุ่นของครอบครัว นำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข ส่วนผลต่อเศรษฐกิจนั้น การมีอาชีพเป็นที่มาของปัจจัยต่างๆที่จำเป็นสำหรับชีวิต ทำให้เกิดการผลิตและการบริโภคส่งผลให้มีการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอาชีพที่ทำอยู่เป็นเวลานานจำเป็นต้องมีการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมีแบบแผนเป็นขั้นตอน ด้วยเป้าหมายที่ชัดเจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ผูกพันเอื้ออาทร ร่วมมือและพึ่งพาอาศัยกัน ในลักษณะเป็นเครือข่ายภายใต้บรรทัดฐานและวัฒนธรรมเดียวกัน เพื่อให้พึ่งตนเองได้อย่างมั่นคง ด้วยฐานของทุนทางสังคมที่ควรเรียนรู้และรักษาไว้ ได้แก่ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี อาชีพ เผ่าพันธุ์ และภาษาถิ่น การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม ที่เกี่ยวข้องและตรงวิธีชุมชนมากที่สุดคือ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานรองรับ มาปรับใช้การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิต เกิดการปลูกฝังวิถีคิด วิถีปฏิบัติการ ประดิษฐ์คิดค้นได้สืบทอดไปยังลูกหลานด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น คือภูมิปัญญา ซึ่งมีความหมายความว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม สามารถใช้ในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่นจากประสบการณ์และความเชื่อ กลายเป็นความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีการปรับปรุง ประยุกต์ และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เป็นความรู้ที่สอดคล้องตามบริบททางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ดังนั้นภูมิปัญญาจึงเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิม เป็นความรู้ที่คนท้องถิ่นพัฒนาขึ้นมา เกิดจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การลองผิดลองถูกมาเป็นเวลานาน จนเกิดการตกผลึกเป็นความรู้ชุดหนึ่ง ซึ่งอยู่บนรากฐานความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม ผสมผสานกับความเชื่อ ประเพณีดั้งเดิมต่าง ๆ โดยความรู้ท้องถิ่นนั้นเกิดจาก ความรู้เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ ภูมิทัศน์ ที่สามารถระบุได้ว่าเป็นอย่างไร สามารถแยกประเภท คุณสมบัติ บอกเล่าถึงพฤติกรรมต่างๆในชุมชนได้ การพัฒนาอาชีพในชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ถือเป็น “การพัฒนาทางเลือก” ที่ชุมชนสามารถร่วมกันสร้างและใช้ประโยชน์จากผู้รู้จักและเข้าใจในท้องถิ่นของตนเอง ใช้ความรู้ของคนในท้องถิ่น สร้างความเข้าใจและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เอง ภายใต้การชี้นำของผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยไม่หวังการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐ ด้วยความเชื่อดังกล่าว จึงนำมาสู่การคิดเพื่อหาแนวทางสร้างความยั่งยืนของชุมชนที่ตรงจุด เป็นการ พัฒนาที่เกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนเองมาจัดการแก้ไขโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

จึงเป็นการพัฒนาที่ตรงจุดและทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้มากที่สุด สอดคล้องกับปรัชญาพัฒนาชุมชน ว่า การพัฒนาชุมชน ต้องทำให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ (self – reliance) หรือช่วยตนเองได้ (self – help) ในการคิด ตัดสินใจ และดำเนินการแก้ปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวม (ปรีชา อุยตระกูล และนฤมล ปิยวิทย์, 2535; ประเวศ วะสี, 2536; สามารถ จันทร์สุรย์, 2536)

ตำบลบึงบอนอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่หนึ่งที่ได้ใช้วิธีการพัฒนาทางเลือกมาใช้ในการแก้ปัญหการพัฒนาอาชีพดั้งเดิมของชุมชนสามารถอนุรักษ์อาชีพการทำเกษตรกรรมไว้อย่างต่อเนื่องท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาประเทศที่เน้นหนักและต้องการแรงงานเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาในการพัฒนาอาชีพด้าน การเกษตรในพื้นที่ ผู้นำชุมชน มีบทบาทหลักในการกระตุ้นสมาชิกในชุมชนเพื่อให้เกิดการรวมตัวและร่วมการใช้พลังกลุ่มเพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเพื่อความยั่งยืน แต่ยังคงขาดความต่อเนื่องในกระบวนการมีส่วนร่วมที่ควรจะเป็น คือ ร่วมคิด กำหนดเป้าหมาย ร่วมดำเนินการ และประเมินการดำเนินการ ดังนั้น หากชุมชนได้มีกิจกรรมการดำเนินการอย่างเป็นระบบ และมีเป้าหมายเดียวกันที่มุ่งสู่การพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมของชุมชนให้ยั่งยืน การศึกษาถึงกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานนี้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งประโยชน์ที่สำคัญจากผลการวิจัยจะทำให้สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบและมองเห็นความสัมพันธ์ของกระบวนการมีส่วนร่วมที่เกิดจากสมาชิกทุกคนอย่างแท้จริง และองค์ความรู้ที่ได้จะสามารถนำไปขยายผลเป็นต้นแบบให้กับชุมชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมอื่นๆ ที่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองนำไปปรับใช้ในการวางแผนการพัฒนาอาชีพในชุมชนได้อย่างยั่งยืนต่อไปกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นปัจจัยหนึ่งของการสร้างและพัฒนาอาชีพของชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอนาคต ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานและความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ และศึกษาและตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษาตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานีผู้วิจัยแบ่งการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ คือระยะที่ 1 ศึกษาสภาพการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนาอาชีพ และความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ เกษตรกรและผู้นำชุมชน 89 คนเจ้าหน้าที่รัฐ 6 คน เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ และร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา

การวิจัยในระยะที่ 2 นี้ผู้วิจัยใช้การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยกระบวนการ AIC (Appreciation Influence Control) ซึ่งเป็นเทคนิคและกระบวนการนำมาใช้ทำแผนชุมชน วางแผนครอบครัวเพื่อพัฒนาประชากรและคุณภาพชีวิต (ธนากร สังเขป, 2555: 130 -139) ในการวิจัยระยะที่ 2 นี้แบ่งขั้นตอนการดำเนินงานออกเป็น 2 ขั้นตอนย่อย ได้แก่ ขั้นตอนย่อยที่ 1 การนำเสนอสภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพการใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพแบบ มีส่วนร่วม ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ

จังหวัดปทุมธานีและขั้นตอนย่อยที่ 2 การศึกษา (ร่าง) กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐรวม 27 คน เครื่องมือในการวิจัยเป็นแบบบันทึกการจัดเวทีชาวบ้าน ส่วนในระยะที่ 3 คือตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 15 คน เครื่องมือในการวิจัยได้แก่ แบบบันทึกการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ และแบบประเมินความเป็นไปได้ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่ามัธยฐาน และส่วนเบี่ยงเบนควอไทล์

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1.1 ผลศึกษาสภาพการประกอบอาชีพจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชนและตัวแทนสมาชิกในชุมชน ปรากฏดังนี้

ชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี มีอาชีพทำนาเป็นหลัก สำหรับอาชีพรองของชุมชน คือ การปลูกผักสวนครัว ได้แก่ ถั่วฝักยาว ตะไคร้ กวางตุ้ง กะเพรา โหระพา มะระจีน ข่า โดยมีผู้ปลูกผักสวนครัวกระจายอยู่ทั่วไป ส่วนใหญ่มีพื้นที่อยู่ในเขตสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม(สปก.)ซึ่งแต่ละครอบครัวจะได้เนื้อที่ครอบครองละ ประมาณ 25 ไร่

ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน ใช้ความรู้เดิมจากการครอบครัวยุ่ถ่ายทอดกันเองภายในครอบครัว มีการใช้ความรู้จากตัวภูมิปัญญาในท้องถิ่นบ้าง ความรู้ที่ครอบครัวได้รับ ได้แก่ การทำนาหว่าน และการปลูกผัก ความรู้ของชุมชนเป็นความรู้ที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ด้วยการส่งสมภูมิปัญญาเหล่านี้สู่หลานในยุคปัจจุบันจึงได้เลียนแบบทำกันสืบต่อกันมา การเปลี่ยนแปลงองค์ความรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบบเกษตรแผนใหม่ สายพันธุ์ลูกผสม วิธีการปลูกเลี้ยงที่ต่างไปจากเดิม นอกนี้ ความรู้ในการประกอบอาชีพของชุมชนบึงบอนยังมาจากภาครัฐ โดยการสนับสนุนโครงการฝึกอบรมในด้านต่างๆจากเจ้าหน้าที่รัฐ อย่างไรก็ตาม รัฐเข้ามาจัดโครงการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ แต่ก็ได้รับความสนใจเพียงบางกลุ่ม เท่านั้น ปัญหาสำคัญในการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการประกอบอาชีพหรือพัฒนาอาชีพในชุมชนมีค่อนข้างน้อย การมีส่วนร่วมที่ชุมชนให้ความสนใจค่อนข้างมากด้านงานบุญประเพณี แม้ว่าจะได้รับการกระตุ้นจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ต้องการกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มในการการพัฒนาอาชีพ มีเงินทุนสนับสนุนก็ตาม ผู้นำชุมชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าเป็นผู้นำในการพัฒนา แต่ยังไม่เข้มแข็งพอที่จะนำพาชุมชนไปได้โดยเพียงลำพัง อีกทั้งยังขาดความรู้ความชำนาญในการทำให้ชุมชนเห็นศักยภาพของชุมชนเอง ผู้นำชุมชนควรได้รับความรู้เรื่องกระบวนการกลุ่ม ในการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า ชุมชนตำบลบึงบอนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นมีอยู่มากมาย หลายคนเป็นผู้นำชุมชนแบบไม่เป็นทางการในการประกอบอาชีพ แต่ประชาชนส่วนหนึ่งมี

ความคิดก้าวหน้าได้หาความรู้เพิ่มเติมในการพัฒนาอาชีพ มีความรู้จัดตั้งกลุ่มอาชีพต่างๆได้ แต่ไม่มีความสามารถในการบริหารระบบกลุ่มได้ ทำให้ไม่เข้มแข็ง ไม่มีความยั่งยืน และยังพึ่งตนเองไม่ได้ เพราะประชาชนที่รวมกันนั้นยังไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ส่วนในเรื่องการได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล พบว่า รัฐได้เข้าให้การสนับสนุนในรูปแบบโครงการฝึกอบรมในระบบกลุ่ม ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ โดยชุมชนตำบลบึงบอนได้รับงบประมาณในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน จนเกิดกลุ่มต่างๆได้ แต่ไม่สามารถทำให้กลุ่มเข้มแข็งได้เพราะการบริหารจัดการที่ขาดการร่วมมือจากสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งสมาชิกกลุ่มให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมน้อย

1.2 ผลจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ให้ข้อมูลได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการทำงานร่วมกับชุมชน ปัญหาการทำงานร่วมกับชุมชน และการส่งเสริมอาชีพในชุมชน ดังนี้

เจ้าหน้าที่ของรัฐได้แก่ พัฒนาการอำเภอ เจ้าหน้าที่เกษตร และครูโรงเรียนวัดพวงแก้ว ตำบลบึงบอน ได้อธิบายถึงผู้นำชุมชนตำบลบึงบอน ได้ให้ความร่วมมือในการเข้ามาทำหน้าที่ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้งได้เห็นถึงความพยายามของผู้นำชุมชนกระตุ้นประชาชนในชุมชนของตนให้เข้ามาช่วยกันในการพัฒนาชุมชน ด้วยการกระตุ้นให้เกิดการร่วมมือ แต่ภายใต้การดูแลของผู้นำชุมชน ความน่าเชื่อถือในการให้ความร่วมมือจึงมีน้อย เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่โดยอยู่แล้วในการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เสริมแรงกับผู้นำหมู่บ้านพร้อมกับการใช้ความรู้ที่มีนำมาส่งเสริมแนะนำชุมชน ในขณะเดียวกันเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานอื่นในการนำความรู้มาแนะนำส่งเสริมชุมชน หลักใหญ่สำคัญคือการพัฒนาอาชีพในชุมชน การตั้งกลุ่มให้เกิดความเข้มแข็ง การจัดระบบกองทุนหมู่บ้านให้ทั่วถึง การรักษาดินประเพณีดั้งเดิมของชุมชน

เจ้าหน้าที่ของรัฐได้ให้ความคิดเห็นสอดคล้องกันทั้งหมดว่า ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในชุมชนในส่วนของประชาชนในตำบลบึงบอนขณะนี้คือชุมชนยังขาดความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม การประกอบอาชีพยังยึดถือวิธีการต่างคนต่างทำ ประชาชนให้ความสำคัญสำคัญในการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรและการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดมีน้อย และขาดการให้ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้ว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐได้กระตุ้นการสร้างกลุ่มโดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนหลัก ในการเผยแพร่ความรู้ เช่น กลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐในหลายด้านโดยผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นผู้นำที่ต้องการให้ชุมชนนี้เป็นต้นแบบของการไม่นำสารเคมีที่มีพิษมาใช้ในการผลิต แต่ชุมชนใกล้เคียงก็ขาดการตระหนักถึงพิษภัยในการใช้สารเคมีที่มีการทำนาและปลูกผัก

ในการประกอบอาชีพ พบว่า สมาชิกในชุมชน มีความขยันในการประกอบอาชีพ และขวนขวายหาความรู้เฉพาะตนเองหรือครอบครัวของตนเอง แต่ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพมีอยู่ในระดับที่ต่ำ ประชาชนในตำบลบึงยังไม่เห็นสำคัญในการมีส่วนร่วมในการรักษาทรัพยากรและการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและขาดการให้ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับบางกลุ่มขาดการตระหนักถึงพิษภัยในการใช้สารเคมีที่มีการทำนาและปลูกผัก

เจ้าหน้าที่ให้ความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ประชาชนไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากนัก แต่ประชาชนก็ยังต้องการความช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่เมื่อมีการระบาดของแมลงศัตรูข้าว ขั้นตอนการผลิตยังเป็นไปตามรูปแบบเดิมจากบรรพบุรุษ แม้ว่าจะมีบางช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงอาชีพอาชีพใหม่ ดังนั้นการพัฒนาอาชีพของเจ้าหน้าที่ต่อชุมชนตำบลบึงบอน จึงใช้วิธีการพัฒนาให้สอดคล้องไปกับวิถีของชุมชน แต่การส่งเสริมเพื่อการพัฒนาในด้านต่างๆเป็นไปตามความต้องการของชุมชนเป็นหลัก

1.3 ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ

จากผลการวิเคราะห์เนื้อหาในด้านภูมิปัญญา ภูมิปัญญาที่เป็นประชาชน ภูมิปัญญาที่เป็นผู้นำชุมชน และภูมิปัญญาที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ที่มีบทบาทหน้าที่ทำให้เกิดการพัฒนาอาชีพได้อย่างเต็มความสามารถจึงเรียกการมีส่วนร่วมของกลุ่มคนที่มียุทธศาสตร์ในการพัฒนาอาชีพว่าเป็น “ภูมิปัญญาประยุกต์เพื่อการพัฒนาอาชีพ”

1.4 ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนยังมีความต้องการพัฒนาอาชีพที่ค่อนข้างจะชัดเจนในการผลิตทางการเกษตร จำแนกเป็นประเด็นย่อยๆได้ดังนี้

- 1) ความต้องการมีส่วนร่วมด้านการลดต้นทุนการผลิตชุมชนตำบลบึงบอนมีความต้องการลดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการเกษตรได้แก่ ระบบการปลูกพืชเพื่อลดต้นทุนการผลิตในการทำนา และปลูกผัก การอบรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมัก เพื่อทดแทนการลดปุ๋ยเคมีที่มีราคาสูง
- 2) ความต้องการมีส่วนร่วมการอบรมในการป้องกันศัตรูพืช ชุมชนตำบลบึงบอนที่ประสบปัญหาที่ระบาดของโรคแมลงต้องการเปลี่ยนแปลงจากการใช้สารเคมีในการกำจัด จึงเห็นความสำคัญจากเจ้าหน้าที่มาแนะนำการใช้ชีวภัณฑ์ ได้แก่ การอบรมเชื้อเชื้อราบีเวอร์เรีย
- 3) ความต้องการมีส่วนร่วมเพื่อการจำหน่ายผลผลิตในกลุ่มผู้ปลูกผักของชุมชนตำบลบึงบอนประสบปัญหาในการจำหน่ายผักปลอดภัย สิ่งที่ต้องการคือสถานที่จำหน่ายผักปลอดภัย การจัดการวางแผนการปลูกพืช ในรูปกลุ่มอาชีพผู้ผลิตผักปลอดภัย
- 4) ความต้องการมีส่วนร่วมเพื่อจัดหาทุนในการทำอาชีพเกษตร ได้แก่ การหาแหล่งทุนรวมทั้งการออมทรัพย์

5) ระบบการปลูกพืช ปลูกข้าว ผลิตผักเป็นขั้นตอนการผลิตพืชตั้งแต่เริ่มต้นจนได้ผลผลิตตามหลักที่ถูกต้อง ปราศจากสารพิษ ลดต้นทุนการผลิต และผลิตมีคุณภาพดี

6) การลดสารเคมีที่เป็นอันตรายในผลผลิตข้าวและผักแนวทางการลดสารพิษในการทำเกษตรกรรม ด้วยการหาทรัพยากรธรรมชาติใกล้เคียงมาทดแทน เช่น การทำน้ำหมักสมุนไพร ป้องกันแมลงศัตรูพืช

7) การหาแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่ปราศจากวัชพืช เช่นข้าวที่ปราศจากเมล็ดข้าวตืด เมล็ดผักที่มีความสมบูรณ์

8) การเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ผักพื้นบ้าน สมุนไพร นำมาใช้ประโยชน์

9) การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐที่เป็นทั้งความรู้ เงินทุน แนะนำเกษตรกรตัวอย่าง

10) ผู้นำในชุมชนควรมีบทบาทในการกระตุ้นให้ชุมชนร่วมมือกันในการพัฒนาอาชีพ ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในชุมชน เมื่อผู้นำเข้มแข็งการตั้งกลุ่มอาชีพมีโอกาสเข้มแข็งตามไปด้วย

ด้านความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ ตัวแทนกลุ่มอาชีพมีมติร่วมกันต้องการแผนพัฒนาอาชีพอย่างมีส่วนร่วม ในด้านการลดต้นทุนการผลิตด้วยระบบการปลูกพืชได้แก่การทำนาและปลูกผัก การอบรมในการป้องกันศัตรูพืช แหล่งจำหน่ายผลผลิต และการเข้าถึงแหล่งทุน ระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบึงบอน แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนช่วยกันแก้ปัญหาอาชีพรวมทั้งการเข้าร่วมงานประเพณีต่างๆ และระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยจัดกลุ่มอาชีพที่มีทุนสนับสนุนและนโยบายในการพัฒนาอื่นๆ

1.5 ผลการศึกษากระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี

1.5.1 จากการนำเสนอภาพปัญหาการประกอบอาชีพการใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี โดยผ่านการจัดทำเวทีชาวบ้านเพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพ การสะท้อนปัญหาไปสู่ชุมชนและสร้างความตระหนักให้แก่ชุมชนการวิเคราะห์นำเสนอวิธีการแก้ไขปัญหา และการสรุปเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชน พบว่า ชุมชนเห็นด้วยกับผลการวิจัยในระยะที่ 1 โดยระบุว่า การพัฒนาอาชีพ

ในชุมชนสามารถดำเนินการได้โดยใช้ความรู้จากภูมิปัญญาในท้องถิ่น และในชุมชนบึงบอนมีเจ้าหน้าที่ของภาครัฐที่ตระหนักและเต็มใจช่วยเหลือชุมชน การพึ่งพาจากรัฐบาลอาจมีความจำเป็นในระดับรองลงมา ดังนั้น ชุมชนตำบลบึงบอนควรจะมีการหาแนวทางที่จะพัฒนาอาชีพร่วมกันอย่างเป็นระบบ และสามารถขยายผลเชื่อมโยงไปยังการทำงานของหน่วยงานภาครัฐได้

จากที่ประชุมสรุปเป็นฉันทามติว่า ชุมชนต้องวางแผนการพัฒนาอาชีพของชุมชนเอง อย่างเป็นขั้นตอนผู้ให้ข้อมูลได้ ได้เห็นข้อมูลและปัญหาไปในทิศทางเดียวกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหของชุมชน ดังนี้

ได้กำหนดลำดับขั้นมีรายละเอียดดังนี้

1. วิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม
2. วิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา
3. เรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ
4. กำหนดเป้าหมาย
5. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง
6. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน
7. จัดลำดับกิจกรรม
8. ทำโครงการและรายละเอียด
9. เป็นการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนหรือชุมชนอื่นๆที่มีบริบทหรือลักษณะของปัญหาใกล้เคียงกันกับตำบลบึงบอน

1.5.2 ขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นเพื่อหาข้อสรุปในการพัฒนาอาชีพ ให้ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้รับทราบร่วมกัน ได้เห็นข้อมูลและปัญหาไปในทิศทางเดียวกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องกำหนดกระบวนการแผนพัฒนาอาชีพ ได้กำหนดเป็นลำดับขั้นเพื่อเป็นลำดับขั้นในการแก้ไขปัญหของชุมชนดังนี้

ที่ประชุมได้ร่วมกันเสนอขั้นตอนการพัฒนาอาชีพโดยใช้ภูมิปัญญาประยุกต์ออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ประกอบด้วย

- 1) การวิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม
- 2) การวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา
- 3) การเรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ

การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพ กลุ่มเป้าหมายมีความเห็นสอดคล้องกันว่า ความต้องการลดต้นทุนการผลิตและลดสารเคมี ที่เริ่มด้วยการปลูกจิตสำนึกในการปลูกพืชปลอดภัยที่มีต่อตนเองและผู้บริโภค การวางแผนระบบการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด วิธีการลดต้นทุนการผลิต แหล่งตลาดผักปลอดภัย การพัฒนาระบบการปลูกพืช ได้แก่ วิทยาการเมล็ดพันธุ์ พันธุ์ที่เหมาะสมกับฤดูกาล การเตรียมดิน การดูแลรักษา โรคและแมลง การให้น้ำและปุ๋ย การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ และการวิเคราะห์ดิน

ขั้นที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย

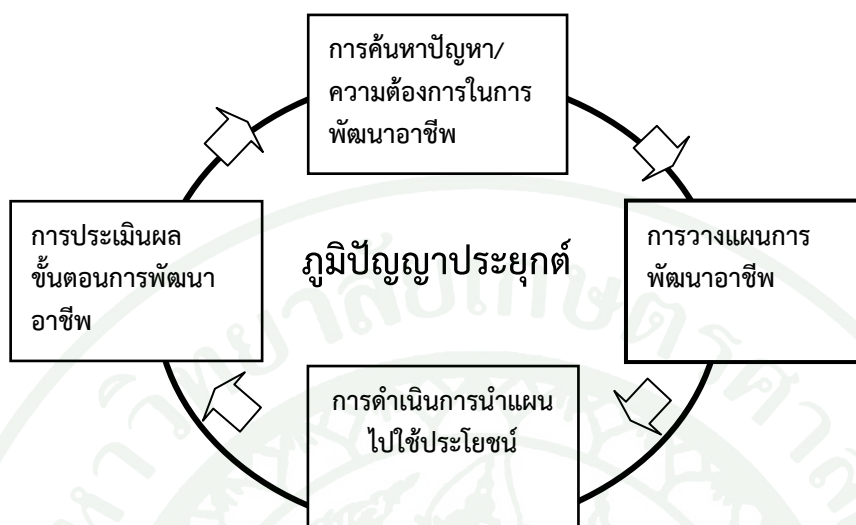
- 1) กำหนดเป้าหมาย
- 2) กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง
- 3) กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน

แผนงาน/โครงการ ประกอบด้วยโครงการฝึกอบรม 7 โครงการ ดังนี้ 1) การผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ 2) การผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช 3) การผลิตชีวภัณฑ์และควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี 4) การอบรมระบบการปลูกข้าวอินทรีย์ 5) การอบรมระบบปลูกผักอินทรีย์ 6) การสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ 7) การอบรมการเข้าถึงแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน

ขั้นที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์เป็นการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนหรือชุมชนอื่นๆที่มีบริบทหรือลักษณะของปัญหาใกล้เคียงกันกับตำบลบึงบอนด้วยการทำเวทีชาวบ้าน

ขั้นที่ 4 การประเมินผล เป็นการแสดงรายละเอียดผลของการจัดทำแผนซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนข้างต้น การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน การวางแผนการพัฒนาอาชีพ การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์

ขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาประยุกต์มี 4 ขั้นตอน

ภาพที่ 18 สรุปขั้นตอนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาประยุกต์

1.6 การตรวจสอบกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมฯ ไปใช้ผลการตรวจสอบความเป็นไปได้ในการนำกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานโดยใช้การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่า มีความเห็นสอดคล้องในระดับมากที่สุดในการนำกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานไปใช้ในระดับมากที่สุดทุกประเด็น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำผลงานวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน กรณีศึกษา ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานีพบว่าควรนำกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ไปใช้เสนอให้ผู้เกี่ยวข้อง นำไปปฏิบัติดังนี้

1. จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ถือเป็นนวัตกรรมการพัฒนาอาชีพในชุมชนที่อยู่ในกลุ่ม “การพัฒนาทางเลือก” ที่ชุมชนสามารถร่วมกันสร้างและใช้ประโยชน์จากผู้รู้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง สร้างความเข้าใจและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้เอง ภายใต้การชี้แนะของผู้นำชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เข้มแข็ง โดยไม่หวังการ

พึงพาจากหน่วยงานภาครัฐ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำต้นแบบนวัตกรรมนี้เผยแพร่และนำไปขยายผลนำร่องกับชุมชนอื่นที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่พร้อมและสามารถสนับสนุนการดำเนินการตามนวัตกรรมการพัฒนาอาชีพในชุมชนนี้

2. ผู้นำชุมชน และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบตำบลบึงบอน ต้องเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในชุมชนทราบอย่างทั่วถึงและนำแนวทางนี้มาใช้จริงในชุมชนทั้ง 9 หมู่บ้าน

3. หน่วยงานระดับนโยบายควรนำผลงานวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเป็นกลยุทธ์ในการพัฒนาอาชีพในชุมชนที่ประกอบอาชีพด้านการเกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืนต่อไปโดยพิจารณาชุมชนที่มีลักษณะใกล้เคียงกันกับชุมชนตำบลบึงบอน ด้วยภูมิปัญญาประยุกต์ โดยบุคคล 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ หลอมรวมประสานกันในการพัฒนาอาชีพ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

จากการผลการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานกรณีศึกษาตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี ได้เห็นบทบาทสำคัญของคนสามกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของรัฐ การศึกษาครั้งต่อไปควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาหรือส่งเสริมบทบาทของภูมิปัญญาประยุกต์ซึ่งเป็นวิถีแห่งการพัฒนาทางเลือก ที่มุ่งสู่การพัฒนาอาชีพในชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

- กนกพร ฉิมพลี. 2555. รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิตสาขา พัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กษีร สุพจน์เฉลิมขวัญ. 2545. การมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อ พัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน:กรณีศึกษา กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมในจังหวัด ลพบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- กุลชนิษฐ์ ราชนบุญวัฒน์, พุทธชาติ ชุณสาคร, สมสุตา ผู้พัฒนา, จุฬารัตน์ วัฒนะ และวิทยา ธรรมกิตติภพ. 2550. ภูมิปัญญาไทยสู่การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของครอบครัว- ชุมชน โครงการต้นแบบบ้านหนองหอย ตำบลเชียงเครือ จังหวัดสกลนคร. การประชุม ทางวิชาการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 45(7): 41-48.
- กรมพัฒนาที่ดิน. 2547. วาระแห่งชาติเกษตรอินทรีย์. (Online).
http://www.odd.go.th/link_fertilizer/2.htm, 16 พฤษภาคม 2550.
- กฤษฎาภรณ์ ยุงทอง. 2555. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบล นางัวอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ :กรณีศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาเทศบาลตำบลนางัว. รายงานการวิจัยสาขาวิชารัฐ ประศาสนศาสตร์คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- โกวิท พวงงาม. 2553. การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์.
- ครรชิต พุทธิโกษา. 2554. คู่มือการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ฉบับสมบูรณ์. (Online).
<http://www1.nrct.go.th/index.php?mod=contents&req=view&id=1511>,
9 กรกฎาคม 2556.
- จรัญ จันทลักษณ์. 2549. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับความสุขมวลชนและการเกษตรยั่งยืน. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น. 2553. “ภูมิปัญญาท้องถิ่นแหล่งทรัพยากรสินทางปัญญาอีกความหวังของการ พัฒนาประเทศ”. วารสารเกษตร มหาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี. 26(1): 93-100.

- จักรพงษ์ พวงงาม ชื่น สวิษฐาศุภ อุดมฤกษ์ ตีรรัตน์ และ นครศ รังควัต. 2556. “การพัฒนา
รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน:กรณีศึกษา บ้านทาป่าเปา ตำบล
ทาปลาดุก อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน”. *วารสารวิจัยและพัฒนา*. มจร. 36(2): 215-234.
- จินตนา สุขจรรย์. 2554. *การศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพมหานคร:
โอเดียนสโตร์.
- จิรนนท์ รัตนดารานันท์. 2548. *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน:ศึกษา
กรณี โครงการพัฒนาชุมชนแบบยั่งยืน เขตห้วยขวาง จังหวัดกรุงเทพฯโดยการ
ดำเนินงานของมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาพัฒนาสังคม, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- จุฑารัตน์ ชมพันธุ์. 2555. การวิเคราะห์หลัก “การมีส่วนร่วมของประชาชนในบริบทประเทศไทย”.
วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. 8 (1) 123-141.
- จุมพล พูนภัทรชีวิน. 2546. “ปฏิบัติการวิจัยอนาคตด้วย EDFR”. *วารสารเศรษฐศาสตร์*. 1(32): 1-19.
- จุลณีย์ ถนอมพล. 2545. “พัฒนาการมีส่วนร่วมแบบองค์รวม (พหุภาคี) สัจธรรมสู่ภาคการเกษตร
ยั่งยืนอย่างแท้จริง”. *วารสารชมรมเกษตรอินทรีย์แห่งประเทศไทย* 1(1) (Online).
<http://www.asoke.info/04Agriculture/OFNT/Appendix/oat/oat05.html>,
29 เมษายน 2550.
- จังหวัดปทุมธานี. ม.ป.ป. *ประวัติความเป็นมาของจังหวัดปทุมธานี*. (Online).
<http://www.pathumthani.go.th/history1.htm>, 1 มิถุนายน 2550.
- ชัย นฤท. 2551. *การพัฒนาการเกษตรแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชาย โพธิ์สีดา. 2547. *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์
พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน.
- ช่อผกา ชัยวิเศษวิทยา. 2551. *กระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วมในการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์:
กรณีศึกษา ครัวเรือนเกษตรกรตำบลบางระกำ อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม*.
วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.

ณรงค์ สมพงษ์ ศศิฉาย ณะมัย และสุรัชย์ ประเสริฐสรวย. 2555. “จัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการพัฒนาการศึกษาและอาชีพการเกษตรในท้องถิ่น”. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์. 27 (1) 97-110.

ณัฐกร สุขสม. 2553. รูปแบบการบริการแบบมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาอาชีพ. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ดวงเนตร เพ็ชรกิจ. 2551. การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตผลิตภัณฑ์อาหารของชุมชนจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวัฒนธรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

ถวิลวดี บุรีกุล. 2552. พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน. กรุงเทพมหานคร: เอ.พี. กราฟิคดีไซน์ และการพิมพ์.

ธนากร สังเขป. 2555. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. 2546. การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิคและกรณีตัวอย่าง. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นลินี กังศิริกุล. 2447. วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรียนและรู้จาก...วังน้ำเขียว. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข.

นพคุณ ศิริวรรณ. 2557. ปกิณกะการศึกษาเกษตรไทย:สาระสำคัญที่ต้องทบทวน. กรุงเทพมหานคร: มินเซอร์วิส ซัพพลาย.

นัฐติกาญจน์ สีเหนียง อมรวิทย์ นาครทรรพ และ กรรณิการ์ สัจกุล. 2513. “การสังเคราะห์ชุดความรู้ท้องถิ่น เพื่อการส่งเสริมการศึกษาของชุมชน”. วารสารพฤติกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 19(1): 134-152.

นุจรี ใจประนบ. 2552. “การปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองด้านการเกษตรของชุมชนท่ามะไฟหวานจังหวัดชัยภูมิ”. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ จ.พิเศษ. การประชุมทางวิชาการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 5 (2552) 137-146.

นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร. 2548. **กระบวนทัศน์เกษตรกรรมยั่งยืน:กระบวนทัศน์กระบวนกร และตัวชี้วัด**. นนทบุรี: มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย).

บัณฑิต ทิพย์เดช. 2549. **เกษตรกรรมเพื่อความยั่งยืน**. (Online).
[http://www.southhapp.org/index.php?file=forum&obj=forum.view\(cat_id=at1,id=29\)&PHPSESSID=e40953d18f56091b56f634e994a94c4d](http://www.southhapp.org/index.php?file=forum&obj=forum.view(cat_id=at1,id=29)&PHPSESSID=e40953d18f56091b56f634e994a94c4d), 13 พฤษภาคม 2550.

บำเพ็ญ เขียวหวาน. 2544. **“หน่วยที่ 6 วิจัยชุมชน” ในเอกสารการสอนชุดวิชาการวิจัยเพื่อพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรหน่วยที่ 6-10**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

บุศรา ลิ้มนิรันดร์กุล และคณะ. 2547. **แนวทางการมีส่วนร่วมและการขยายผลเกษตรยั่งยืน**. รายงานการ สัมมนาระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 3. 9-11 พฤศจิกายน 2547 ณ โรงแรมปางสวนแก้ว จ.เชียงใหม่. (Online).
<http://www.mcc.cmu.ac.th/Seminar/pdf/1241.pdf>, 12 พฤษภาคม 2550.

ปรีชา อุยตระกูล และนฤมล ปิยวิทย์. 2535. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน**. นครราชสีมา: ศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา วิทยาลัยครูนครราชสีมา.

ปรีชา อุบัยคิน ธันวา เอี่ยมงาม และอภิสม อินทราวัฒน์. 2547. **สถานการณ์และเงื่อนไขการกระจายอำนาจด้านสุขภาพในท้องถิ่น: กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่**. รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.

ปรีดา เสียงใหญ่ กาญจนา พิบูลย์ จินตนา ทยาธรรม กุลชนา เกศสุวรรณ วันทนา ศรีรัตนศักดิ์ พันนิภา ยาใจ และบุญรัตน์ จงดี. 2550. **การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการป้องกันกำจัดแมลงบั่ว: กรณีศึกษาที่จังหวัดน่าน**. การประชุมวิชาการข้าวและธัญพืชเมืองหนาว ประจำปี 2550 กรุงเทพมหานคร.

ประเวศ วะสี. 2536. **“การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา” ใน เสรี พงศ์พิศ (บรรณาธิการ.) ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. 2546. **กระบวนกรและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2550. **ชุมชนปฏิบัติการด้านการเรียนรู้: แนวคิดเทคนิคและวิธีการ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พัชร ศรีสังข์. 2554. “การวิจัยปฏิบัติการในงานพัฒนาชุมชน”. วารสารสังคมศาสตร์. 14: 128-133.
- พลพัฒน์ ฟุ้งวิทยา. ม.ป.ป. สถานการณ์การผลิตส้มเขียวหวานในประเทศไทยและพื้นที่เขต 1. สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 จังหวัดชัยนาท. (Online). <http://cdoae.doe.go.th/มีสเตอร์พีช/somkealvan.htm>, 16 เมษายน 2550.
- พีระ ลีวลม. 2545. ศักดิ์ศรีภูมิปัญญาท้องถิ่นในเวทีวิทยาศาสตร์สากล. คณะวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (Online). http://www.thaitopic.com/mag/soc/wisdom_science.doc, 12 มีนาคม 2549.
- มานิตย์ ผิวขาว. 2552. เศรษฐศาสตร์แรงงาน. วิทยาเขตหนองคาย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย). 2549. คำประกาศคณะทำงานประชาชนเพื่อฟื้นฟูแผ่นดิน. 16 ธันวาคม 2549 ณ หอประชุมใหญ่ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน กรุงเทพมหานคร. (Online). http://sathai.org/knowledge/01_policy/A07_Working_Group_Declaration_on_16Dec06.htm, 14 พฤษภาคม 2550.
- มูลนิธิเกษตรกรรมยั่งยืน (ประเทศไทย). ม.ป.ป. แนวคิดการทำเกษตรกรรมยั่งยืน. (Online). http://www.sathai.org/knowledge/05_concept/001-ConceptSA.htm, 16 พฤษภาคม 2550.
- ภาสกร โทณะวณิก. 2553. การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมสาขาจักสานของจังหวัดเชียงใหม่. รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ระพี สาคริก เสน่ห์ จามริก และประเวศ วะสี. 2550. ปาฐกถาฟื้นฟูแผ่นดิน เรื่อง “ข้อเสนอเพื่อการปฏิรูปการเมืองและสังคม: ว่าด้วยชุมชนเกษตรกรรมและเศรษฐกิจพอเพียง”. 20 มีนาคม พ.ศ. 2550 ณ ห้องประชุมสุธรรม อารีกุล อาคารสารนิเทศ 50 ปี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (Online). http://sathai.org/hotissue/015-Recoverland%20Speech_20Mar50.htm, 22 เมษายน 2550.

- รามิล พัฒนมงคลเชษฐ. 2545. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ศึกษาเฉพาะกรณี: องค์การบริหารส่วนตำบลปากแพรก อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์. 2551. **ทุนทางสังคมกระบวนทัศน์ใหม่ในการจัดการสิ่งแวดล้อม**. นครปฐม: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- วรัทยา ธรรมกิตติภพ. 2555. **อาชีวศึกษา : ทฤษฎีและปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: ปิพีเอ็มพรีนซ์เชิร์ฟ.
- วรินทร์ บุญยั้ง. 2554. “การพัฒนาทุนในชุมชน”. **วารสารศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**. 22 (1) 20-33.
- วลัยเงิน มหาคุณ และพิมพ์หทัย วิจิตรนาวัน. 2547. “เกษตรอินทรีย์:ทางเลือกใหม่ของเกษตรกรไทย. **สารวิจัยธุรกิจ**”. ห้องสมุดธนาคารไทยพาณิชย์. (Online). <http://www.scb.co.th/LIB/th/article/ktb/data/k8-27.html>, 16 พฤษภาคม 2007
- วิทยา อารณ และบัณฑิตา อย่างดี. 2549. **ภาพรวมของปัญหาของภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๔๙ ประเด็นปัญหาเกษตรกรรมทางเลือก**. สำนักงานกลาง โครงการวิจัยสิทธิชุมชนศึกษา (ภาคใต้). (Online). <http://www.thaipaktai.org/index3.php>, 15 เมษายน 2550.
- วิรัชณี วิเศษรัมย์. 2553. **การพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มอาชีพ: ศึกษากรณี ศูนย์พัฒนาสังคม หน่วยที่ 26 จังหวัดบุรีรัมย์**. วิทยานิพนธ์สังเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันชัย วัฒนศัพท์. 2546. **การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาองค์กร**. การบรรยายในการสัมมนา นายจ้างและลูกจ้างภาครัฐวิสาหกิจ เรื่อง “ระบบทวิภาคีกับการแก้ปัญหาแรงงานใน รัฐวิสาหกิจ” 6-8 มีนาคม 2546 โรงแรมพญา เซนเตอร์ เมืองพัทยา ชลบุรี จัดโดยกอง รัฐวิสาหกิจสัมพันธ์ กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กระทรวงแรงงาน (Online). <http://suthep.ricr.ac.th>, 22 มีนาคม 2007.
- ศูนย์เรียนรู้พระกรณียกิจและการขยายผลพระราชดำริในสถานศึกษา. 2556. **พระราชดำรัสของ ในหลวงเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง**. (Online). <http://king.ds.ac.th/index.php/s-t-u-rama9-word>, 5 เมษายน 2556.

สามารถ จันทร์สุรย์. 2536. “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ใน เสรี พงศ์พิศ (บก.). **ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิภูมิปัญญา.

สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. ม.ป.ป. **ภูมิปัญญาชาวบ้าน**. เล่มที่ ๑๙ เรื่องที่ ๘ ภูมิปัญญาชาวบ้าน. (Online).
<http://kanchanapisek.or.th/kp6/New/sub/book/book.php?book=19&chap=8&page=chap8.htm>, 5 พฤษภาคม 2556.

สนธยา พลศรี. 2550. **เครือข่ายการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สมพันธ์ เตชะอธิก. 2547. **ศัพท์เพื่อชุมชนและสังคม**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมพันธ์ เตชะอธิก. 2554. **แนวคิดและรูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.

สมลักษณ์ ไชยเสรีฐ. 2549. **การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในคณะกรรมการตรวจสอบติดตามการบริหารงานตำรวจนครบาล**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2534. **ภูมิปัญญาไทย**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยศึกษา.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2547. **ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เสรี พงศ์พิศ. 2549. **เศรษฐกิจพอเพียงการพัฒนาที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)**. สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานพัฒนาระบบราชการ. มปป. **แนวความคิดเกี่ยวกับการบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม**. (Online). http://www.opdc.go.th/special.php?spc_id=3&content_id=301.
 2 มีนาคม 2556

- สำนักพัฒนาเกษตรกร. ม,ป.ป. ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรมส่งเสริมการเกษตร. (Online).
www.agriinfo.doae.go.th/year52/knowledge/km_10-03-52.doc, 4 เมษายน 2557.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2547. ปาฐกถา เรื่องการทำความเข้าใจภูมิปัญญา ภูมิปัญญาท้องถิ่น:
จากข้อเท็จจริงยกระดับสู่กระบวนการทัศนความเข้มแข็งชุมชน. นครศรีธรรมราช: โรงพิมพ์
เม็ดทราย.
- สุมานีการ์ จันทรบรรเจิด รุ่งฤดี อภิวัตรนคร และสุกัญญา รุ่งทองใบสุรีย์. 2552. ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น จังหวัดปทุมธานี. กรุงเทพมหานคร: ทริปปิเล กรุ๊ป.
- สุรพล พยอมแย้ม. 2556. จิตวิทยาในงานชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ส เจริญการพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2554. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 11 (พ.ศ. 2555–2559) สำนักนายกรัฐมนตรี.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2545. ศักยภาพในทวิถิ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิซซิง
- เอกสิทธิ์ สุทธิศาสนกุล. 2545. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองส่วนท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดกาญจนบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, สถาบันราชภัฏนครปฐม.
- อิสราภรณ์ ธรรมโยโก. 2545. การมีส่วนร่วมของชุมชนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการเกษตรผสมผสานนครบวร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Arbter, K. 2007. Strategic environmental assessment and sustainability impact assessment: two participatory assessment tools for sustainability. Sustainable development in Europe: concepts, evaluation and applications.
- Bailey, C. A. 2007. A Guide to Qualitative Research. Second Edition Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bloom, D. E., P. H. Craig, and P. N. Malaney. 2001. "A Study of rural Asia, v. 4" The quality of life in rural Asia. Oxford ; New York: Oxford University Press.

Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO). 2007. **Participation: our vision.** (Online). <http://www.fao.org/participation/ourvision.html>, April 20, 2007.

Gold, M. V. 2007. **Tools and Guides: Sustainable Agriculture.** Alternative FarmingSystem Information Center (AFSIC) support of USDA's. (Online). <http://www.nal.usda.gov/afsic/pubs/agnic/susag.shtml>, Apr 120, 2007.

Hornby, A. S.. 1996. **Oxford advanced learner's dictionary of current English.** Oxford: Oxford University Press.

International Federation of Organic Agriculture Movements. 2005. **The Principles of Organic Agriculture.** International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM). (Online). http://www.ifoam.org/about_ifoam/principles/index.html, April 22, 2007

Mosher, A.T. 1966. **Getting Agriculture Moving.** New York: Frederick A.P., Inc.

Nadler, G. 1981. **The planning and design approach.** Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Phillips, R. and R. H. Pittman. 2009. **An Introduction to Community Development.** New York: Routledge

Shadid, W.A. and P.S. Vankoningsveld. 1992. **“Islamic Primary School” in W.A.R.** Shadid, & P.S. van Koningsveld (eds.), Islam in Dutch Society: Current Developments and Future Prospects, Kok Pharos Publishing House, Kampen, 107-122.

Bureekul, T. 2004. **Framework to Assess Communities' Political Participation in the Context of Decentralization: Lessons Learnt from Three Case Studies** Case Studies: Development Council of NongKo Village Community Forest Network, Upper Mae Ping River Basin Fisher-folk Community Organizations, Pattani Province. King Prajadhipok's Institute . Bangkok: United Nations Development Programme (UNDP). (Online). <http://www.undp.or.th/docs/frameworkdecentralization.pdf>, May 20, 2007

Yujia, Lin. 2555. การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น: กรณีศึกษาการทำข้าวหลามหนองมนเทศบาลเมืองแสนสุขจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา, มหาวิทยาลัยบูรพา.

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง

สภาพการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน การมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาอาชีพ
ของชุมชน ในอำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ชื่อนามสกุล.....วันที่.....สถานที่.....

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล มีจำนวน 3 ข้อ ประกอบด้วย

เพศ ..... อายุ ..... รายได้ .....

ตอนที่ 2 สภาพการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

อาชีพเดิมของชุมชนและการเปลี่ยนแปลง

.....
.....

สภาพการถือครองที่ดินทำกิน

.....
.....

อาชีพหลัก/อาชีพรอง

.....
.....

ผลผลิต

.....
.....

รายได้

ปัญหาจากการประกอบอาชีพ

การได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

วิธีการพัฒนาอาชีพของครัวเรือน

ตอนที่ 3 ระดับการมีส่วนร่วมและความต้องการพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ
จังหวัดปทุมธานี

ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ความต้องการในการพัฒนาอาชีพของตนเองและชุมชน

แบบแบบสัมภาษณ์

เรื่อง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ ของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ชื่อนามสกุล.....วันที่.....สถานที่.....

แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล มีจำนวน 3 ข้อ ประกอบด้วย ชื่อภูมิปัญญา อายุ อาชีพ

เพศ ..... อายุ ..... รายได้ .....

ตอนที่ 2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ลักษณะและประเภทของภูมิปัญญา

.....

.....

บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาชุมชน

.....

.....

วิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญา

.....

.....

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ

.....

.....

แบบสัมภาษณ์

เรื่อง

สภาพปัญหาการพัฒนาอาชีพในชุมชน ใช้ในการสอบถามเจ้าหน้าที่ของรัฐ

โดยมีประเด็นคำถามเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของชุมชน และปัญหาในการทำงานกับชุมชนเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพหรือการพัฒนาอาชีพ

ชื่อนามสกุล.....วันที่.....สถานที่.....

แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย

การมีส่วนร่วมของชุมชน

.....

.....

ปัญหาในการทำงานกับชุมชนเกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพหรือการพัฒนาอาชีพ

.....

.....

เอกสารประกอบการวิจัยระยะที่ 2 (ขั้นตอนย่อย 1) เรื่อง

สภาพการประกอบอาชีพ ปัญหาการประกอบอาชีพ การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

สภาพการประกอบอาชีพ

ประชาชนตำบลบึงบอนมีอาชีพหลัก คือ การทำนาซึ่งส่วนใหญ่เป็นนาหว่านและปลูกผัก สภาพการถือครองที่ดินนั้นพื้นที่อยู่ในเขตสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม(สปก.)ซึ่งแต่ละครอบครัวมีเนื้อที่ ประมาณ 25 ไร่ ผู้ทำนาสามารถทำได้ 5 ครั้ง ต่อ 2 ปี การทำนาดำด้วยกัน 2 แบบ แบบแรกจะจ้างผู้มีเครื่องจักรเพื่อเตรียมดิน แบบที่สองใช้วิธีลงแขกในการเตรียมดินก่อนปลูกปลูกข้าวในตำบลบึงบอนมีผลผลิตจากข้าวโดยเฉลี่ยได้ไร่ละ 750 - 850 ถัง/ไร่ ในระหว่างที่รัฐบาลให้มีการรับจำนำข้าว ชาวนาขายข้าวได้กำไรเฉลี่ยไร่ละ ไม่ต่ำกว่า 4,000-5,000 บาท ต่อไร่ ต่อ 1 ฤดูปลูกการเก็บเกี่ยวจะมีรถเกี่ยวพร้อมขนส่งไปยังโรงสีในราคารับจำนำข้าว

ผู้มีอาชีพในการปลูกผัก อยู่ในระหว่าง 3- 5ไร่ ปลูกผักที่ตำบลบึงบอนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ประเภทแรก เป็นผู้ที่ปลูกผักโดยใช้สารเคมี ถือได้ว่าเป็นผู้ปลูกผักทั่วไปในตำบลบึงบอน ใช้สารเคมีเป็นหลักในการผลิตผักได้แก่ปวยวิทยาศาสตร์ และสารเคมีที่ป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ส่วนในกลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มผู้ผลิตผักปลอดภัย โดยยึดหลักการเกษตรอินทรีย์ กลุ่มนี้ดำเนินกิจกรรมการผลิตผักในรูปกลุ่ม จุดประสงค์เพื่อลดสารเคมีที่เป็นอันตรายทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคยังเป็นการลดต้นทุนการผลิตด้วย

ปัญหาการประกอบอาชีพ

ปัญหาในการประกอบอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนเป็นปัญหาเดิมที่ชุมชนเคยประสบมาก่อน พร้อมกับบอกวิธีการแก้ปัญหาเบื้องต้นในการป้องกันเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลที่แนะนำเกษตรกรชาวตำบลบึงบอนไว้ดังนี้

1. ปัญหาหลักกลุ่มผู้ปลูกข้าวได้แก่ การระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลระบาดในช่วงฤดูแล้งตั้งแต่เดือนมกราคม ถึงเดือนเมษายน เกี่ยวข้องกับระบบการปลูกพืชหลายประการ ได้แก่ การเลือกพันธุ์ข้าว พันธุ์ข้าวหอมปทุม 1 มีการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลมากกว่าพันธุ์อื่น แต่ยังไม่มีการมีพันธุ์ข้าวชนิดใดต้านทาน การแนะนำของเจ้าหน้าที่เกษตรให้ชุมชนเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมที่จะปลูกในฤดูแล้ง

2. วิธีการปลูกข้าวที่ต่างกันมีผลต่อการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ในการทำนาแบบนาหว่านจะพบการระบาดของเพลี้ยมากกว่าการทำนาดำ แต่ชาวนาตำบลบึงบอนใช้วิธีการทำนาหว่านเป็นหลัก การระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล ก็ยังคงมีอยู่ การปรับเปลี่ยนระบบการปลูกที่เคยชินเพราะทำกันมานาน การส่งเสริมแนะนำของเจ้าหน้าที่ ด้วยการเฝ้าระวังการระบาด การ

ลดปริมาณของเมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกงอกปกติชานาตำบลบึงบอนจะใช้เมล็ดพันธุ์ข้าว 2 ถัง ต่อไร่ พร้อมไปกับการปรับหน้าดินให้เรียบเสมอทำให้การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวเปลือกที่ใช้มีปริมาณที่ลดลง ก็จะทำให้การเจริญเติบโตของต้นกล้ายังมีความสม่ำเสมอของข้าวคงเดิม แต่ช่วงสองเดือนแรกจะมีช่องว่างมากลดการระบาดของได้

3. การใช้ปุ๋ยมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงหลังหว่านข้าวแล้วราว 4 สัปดาห์ การใช้ปุ๋ยปริมาณที่มากทำให้ต้นข้าวอวบอ้วนเหมาะที่จะเป็นอาหารของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล การแนะนำของคุณประกอบ จรเจริญคือ การลดปริมาณการใช้ปุ๋ยลง

4. ระดับน้ำในนาข้าวสูงเกินไป มีผลต่อการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลเพราะช่วงกลางวันอากาศร้อนเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลจะลงมาอาศัยติดกับระดับน้ำที่สูง แต่เมื่อระดับน้ำต่ำลงทำให้น้ำมีความร้อน ดังนั้นการควบคุมน้ำในนาข้าว เป็นวิธีที่ชาวนาได้เรียนรู้จากการแนะนำของเจ้าหน้าที่ กับผู้ที่เคยทำข้าวนาปรังแบบหว่านมานานแล้วว่า การควบคุมระดับน้ำไม่เกิน 5 เซนติเมตรแล้วเพิ่มระดับน้ำตามการเจริญโตของต้นกล้าแต่ไม่เกิน 1 ฝ่ามือ ราว 10 เซนติเมตร

5. การระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลเกิดจากการใช้สารเคมีกำจัดแมลงมากเกินไป ชุมชนตำบลบึงบอนยังคงใช้สารเคมีกำจัดแมลงอยู่รวมทั้งเมื่อมีการระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาล มีผลทำให้การระบาดของเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลเพิ่มขึ้นเพราะแมลงศัตรูธรรมชาติที่เรียกว่าตัวห้ำตัวเบียนลดลง การแนะนำของเจ้าหน้าที่คือการให้ใช้ชีวภัณฑ์แทนสารเคมี ได้แก่ เชื้อราบีวเวอร์เรีย โดยฉีดพ่นช่วงเริ่มต้นของการระบาด นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ นายปรานี ภูมมา ประธานวิสาหกิจชุมชนหมู่ 7 ได้เล่าถึงการใช้ผลมะกรูดแก่ผ่าซีก โดยใช้ในอัตราไร่ละ 40 ผล โดยใส่ 2 ครั้ง ครั้งแรกหลังหว่า 30 วัน และช่วงข้าวเริ่มตั้งท้องช่วยลดปริมาณเพลี้ยกระโดดสีน้ำตาลลงได้มาก

6. การระบาดของข้าวตืด ทำให้ผลผลิตที่ได้มีข้าวตืดเจือปนอยู่มากทำให้คุณภาพของผลผลิตต่ำ นายประกอบ จรเจริญ ได้ให้สัมภาษณ์ถึงการระบาดของข้าวตืด มาจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ ติดมากับเครื่องจักรเครื่องมือทางการเกษตร ได้แก่รถเกี่ยวข้าว รถไถนา ทำเทือกเจือปนมากับเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีแหล่งจำหน่ายที่ไม่น่าเชื่อถือ ส่วนหนึ่งมีอยู่ในท้องนา เมื่อพบปัญหา ได้แนะนำเกษตรกรให้หาแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่เชื่อถือ กำจัดออกโดยใช้เครื่องตัดหญ้า เนื่องจากข้าวตืดมีการเจริญเติบโตเร็วและออกรวงก่อนพันธุ์ข้าวที่ปลูก

7. ราคาปุ๋ยเคมีและสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืชมีราคาแพง ค่าแรงมีราคาสูงมาก แต่ขณะนี้ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านั้นด้วยตนเอง ผู้ใหญ่ประสาน หอมเกสร ได้อธิบายถึงการลดต้นทุนการกลุ่มผู้ทำนาได้เริ่มใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และผลิตน้ำหมักชีวภาพมาทดแทนกันมากขึ้น

8. ในกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย ปัญหาสำคัญของคนกลุ่มนี้คือ จิตสำนึกของผู้ปลูกผัก ผักที่ปลูกด้วยสารเคมีปริมาณที่มากกว่าผักปลอดภัย แต่เมื่อมีผลผลิตมีแหล่งจำหน่ายที่เป็นตลาดเดียวกัน กลุ่มผู้ปลูกผักจึงต้องการมีแหล่งตลาดที่ส่งผักปลอดภัยที่มีขนาดกว้างขวางเพียงพอ มีการตรวจสอบสารพิษในผักและมีการประกันราคาผลผลิตผักปลอดภัยด้วยปัญญาที่เกิดขึ้นทั้งหมด ชุมชนได้แก้ปัญหาด้วยตนเองแล้ว แต่ไม่สามารถแก้ได้ทั้งหมดจึงจำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือจากหลายๆฝ่าย ร่วมกันพัฒนาความสามารถของชุมชนให้สูงขึ้น

การใช้ภูมิปัญญาเป็นฐานในการพัฒนาอาชีพ

ภูมิปัญญาชุมชนตำบลบึงบอน มีองค์ความรู้ทางการเกษตรสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ทั้งในการปลูกข้าวและทำผัก แต่ละคนจึงมีองค์ความรู้ในอาชีพ แต่หลายคนมีความสามารถสูงกว่า บุคคลอื่น ได้แก่

ที่	ชื่อภูมิปัญญา	หมู่	ลักษณะภูมิปัญญา	บทบาทในการพัฒนาอาชีพ
1	นายบำเพ็ญ ลุมพล	2	เชี่ยวชาญในการจัดระบบการปลูกพืชทำปุ๋ยหมัก	เป็นผู้นำกลุ่มเกษตรอินทรีย์
2	นายปรานี ภูมิมา	7	เป็นผู้นำใช้มะกรูดผ่าป้องกันแมลงศัตรูพืชในนาข้าว	วิทยากรด้านเกษตรอินทรีย์ หมอดิน การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ
3	นายปลิว มหาเวก	2	ผู้จัดการระบบการปลูกผัก	ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกผักอินทรีย์อินทรีย์ให้กับกลุ่ม ร่วมกับนายบำเพ็ญ ลุมพล และนายดำรง รื่นเพชร เพื่อจำหน่ายในตลาดสี่เหลี่ยม
4	นายประสาน หอมเกษร	9	ปลูกข้าวโดยปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำหมักชีวภาพ	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 9 เป็นประธานกลุ่มกลุ่มออมทรัพย์ในหมู่บ้าน และเป็นผู้นำเกษตรกร ด้านข้าวอินทรีย์
5	นายดำรง รื่นเพชร	4	ใช้แมลงศัตรูธรรมชาติควบคุมปริมาณศัตรูพืช	เป็นผู้แนะนำในการจัดการจำหน่ายผักปลอดภัยกับเครือข่ายตลาดสี่เหลี่ยม ทุกวันพฤหัสบดี
6	นายสายหยุด แจ่มจรัส	2	ผู้ที่เข้าใจกลไกของพืชในด้านความต้องการธาตุอาหารและการเจริญเติบโตของพืช	ให้คำปรึกษาในการปลูกพืชผัก
7	นายวินัย สุขหอม	9	ใช้น้ำหมักชีวภาพในการย่อยสลายฟางก่อนทำเหือก ทำให้เกิดการเพิ่มของชั้นดินที่มีอินทรีย์วัตถุมากขึ้น	สาธิตการทำนาโดยใช้ น้ำหมักชีวภาพย่อยฟางก่อนทำเหือก (การไถกลบแล้วหมักฟางข้าว) การทำปุ๋ยหมัก
8	นายรุ่ง อินทร์น้อย	3	ผู้นำการรักษาประเพณีรวมแรงงานด้วยการลงแขก	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ให้ชาวนารวมกลุ่มกันเอาแรงกันทำนา เรียกว่า การลงแขก มีความสามารถชักชวนให้ชุมชนในหมู่บ้านที่มีทุนน้อย ลดรายจ่ายในการจ้างแรงงาน

9	นางพรทิพย์ หวัง ชื่นชม	7	เป็นผู้รักษาประเพณีการทำพิธี รับขวัญข้าว (ช่วงข้าวตั้งท้อง)	เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็น สถานที่สาธิตการทำพิธีรับขวัญ ข้าว
10	นายบุญส่ง กิ่ง ก้าน	9	การทำน้ำหมักมะกรูดไล่แมลง ศัตรูพืชและดับกลิ่นห้องสุขา น้ำหมักผลไม้	เป็นแหล่งเรียนรู้การทำน้ำหมัก ชีวภาพจากพืชสมุนไพรป้องกัน ศัตรูพืช เผยแพร่ความรู้ให้กับ ชุมชนและผู้สนใจ
11	นางมณฑา คล้าย นุช	2	การปลูกผักปลอดภัย(ปลอด สารเคมี)	เป็นวิทยากรในศูนย์เรียนรู้ ชุมชน หมู่ที่ 2
12	นายแจะ พรหม มา	2	การทำมิดจากใบเลื่อยลันดาไว้ ใช้ปาด แซะหน่อกล้วย การ ทำพลั่วแทงดินจากถัง กลลอนน้ำมันที่เป็นโลหะ	เป็นตัวอย่งการดัดแปลงสิ่ง เหลือใช้มาช่วยแก้ปัญหา การเกษตร
13	นางอนงค์ ปาไม้	4	การทำขนมไทย ได้แก่ ทองหยอด สังขยา ฝอยทอง ขนมชั้น กะหรี่ปั๊บ สาลี่ ถั่ว แปบ	เป็นวิทยากรและเผยแพร่การทำ ขนมไทย เพื่อเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริม
14	นางอุไร อ่อนแย้ม	4	การทำขนมไทย ได้แก่ สาลี่ ทองหยอด สังขยา ฝอยทอง ขนมชั้น กะหรี่ปั๊บ ถั่วแปบ	เป็นวิทยากรและเผยแพร่การทำ ขนมไทย เพื่อเป็นอาชีพหลัก หรืออาชีพเสริม

ความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม

ความต้องการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนองเสื่อ
จังหวัดปทุมธานี จำแนกได้ดังนี้

1. ความต้องการมีส่วนร่วมด้านการลดต้นทุนการผลิตชุมชนตำบลบึงบอนมีความ
ต้องการลดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการเกษตรได้แก่ ระบบการปลูกพืชเพื่อลดต้นทุนการผลิตในการ
ทำนา และปลูกผักการจัดหาเครื่องทุนแรงเป็นส่วนกลาง การอบรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์ น้ำหมัก
ชีวภาพ ปุ๋ยหมัก เพื่อทดแทนการลดปุ๋ยเคมีที่มีราคาสูงประกอบด้วย 2 กลุ่ม มี นายปลิว มหาเวก
ประธานกลุ่มผู้ปลูกผักปลอดภัย หมู่ที่ 2 และ นายปราณี ภูมิมา เป็นประธานกลุ่มเกษตรอินทรีย์
หมู่ที่ 7

การใช้วัฒนธรรมการลงแขกเพื่อลดค่าใช้จ่ายในด้านค่าแรงงาน ในการทำนาทุกขั้นตอน
โดยมี นางประทุมพร ยิ้มใหญ่ ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกับ นายรุ่ง อินทร์น้อย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 3
เป็นผู้นำที่ยังคงรักษาไว้

2. ความต้องการมีส่วนร่วมการอบรมในการป้องกันศัตรูพืช ชุมชนตำบลบึงบอนที่
ประสบปัญหาที่ระบาดของโรคแมลงต้องการเปลี่ยนแปลงจากการใช้สารเคมีในการกำจัด จึงเห็น
ความสำคัญจากเจ้าหน้าที่มาแนะนำการใช้ชีวภัณฑ์ ได้แก่ การอบรมเชื้อเชื้อราบีเวอร์เรีย
3. ความต้องการมีส่วนร่วมเพื่อการจำหน่ายผลผลิตในกลุ่มผู้ปลูกผักของชุมชนตำบลบึง

บอนประสบปัญหาในการจำหน่ายผักปลอดภัย สิ่งที่ต้องการคือสถานที่จำหน่ายผักปลอดภัย การจัดการวางแผนการปลูกพืช ในรูปกลุ่มอาชีพผู้ผลิตผักปลอดภัย

4. ความต้องการมีส่วนร่วมเพื่อจัดหาทุนในการทำอาชีพเกษตร ได้แก่ การหาแหล่งทุน รวมทั้งการออมทรัพย์

5.ระบบการปลูกพืช ปลูกข้าว ผลิตผักเป็นขั้นตอนการผลิตพืชตั้งแต่เริ่มต้นจนได้ผลผลิต ตามหลักที่ถูกต้อง ปราศจากสารพิษ ลดต้นทุนการผลิต และผลิตมีคุณภาพดี

6.การลดสารเคมีที่เป็นอันตรายในผลผลิตข้าวและผักแนวทางการลดสารพิษในการทำเกษตรกรรม ด้วยการหาทรัพยากรธรรมชาติใกล้ตัวมาทดแทน เช่น การทำน้ำหมักสมุนไพร ป้องกันแมลงศัตรูพืช

7.การหาแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่ปราศจากวัชพืช เช่นข้าวที่ปราศจากเมล็ดข้าวดีด เมล็ดผักที่มีความสมบูรณ์

8.การเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน ได้แก่ ผักพื้นบ้าน สมุนไพร นำมาใช้ประโยชน์

9.การได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานของรัฐที่เป็นทั้งความรู้ เงินทุน เกษตรกร ตัวอย่าง

10.ผู้นำในชุมชนควรมีบทบาทในการกระตุ้นให้ชุมชนร่วมมือกันในการพัฒนาอาชีพ ถือว่าเป็นบุคคลสำคัญในชุมชน เมื่อผู้นำเข้มแข็งการตั้งกลุ่มอาชีพมีโอกาสเข้มแข็งตามไปด้วย

แบบบันทึกการจัดเวทีชาวบ้าน (ขั้นตอนย่อยที่ 1)

เรื่อง

การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานกรณีศึกษาดำบลบึงบอน
อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ชื่อนามสกุล.....วันที่.....สถานที่.....

	รายละเอียด
1 สะท้อน ปัญหากลับ สู่ชุมชนและ สร้างความ ตระหนัก ให้แก่ชุมชน	
2 วิเคราะห์ เพื่อนำเสนอ วิธีการแก้ไข ปัญหา	
3 สรุปเลือก แนวทางการ แก้ไขปัญหา ของชุมชน	

แบบบันทึกการจัดเวทีชาวบ้าน (ขั้นตอนย่อยที่ 2)

เรื่อง

การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานกรณีศึกษาตำบลบึงบอน
อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ชื่อนามสกุล.....วันที่.....สถานที่.....

ประเด็น	รายละเอียด
1. สิ่งที่คาดหวัง จะเกิดขึ้นใน ชุมชน	....
2 สิ่งที่ควร ดำเนินการ	....
3 ภูมิปัญญา ท้องถิ่นกับการ ส่งเสริมการ พัฒนาอาชีพ	....
4ขั้นตอนการ พัฒนาอาชีพ แบบมีส่วนร่วม โดยใช้ภูมิ ปัญญาท้องถิ่น เป็นฐาน	....

เอกสารสรุป ระยะที่ 3 (เครื่องมือ 1)

เรื่อง

เอกสารสรุป “กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของ
ชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี” จากระยะที่ 2

กระบวนการพัฒนาอาชีพมี 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม
2. การวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา
3. การเรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ

ขั้นที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย

1. กำหนดเป้าหมาย
2. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง
3. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน

ขั้นที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์ เป็นการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนหรือชุมชนอื่นๆที่มีบริบทหรือลักษณะของปัญหาใกล้เคียงกันกับตำบลบึงบอน ด้วยการหาเวทีชาวบ้าน

ขั้นที่ 4 การประเมินผล เป็นการแสดงรายละเอียดผลของการจัดทำแผนซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนข้างต้น การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน การวางแผนการพัฒนาอาชีพ การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์

ผลที่ได้รับจากกระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน ของ
ชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี 4 ขั้นตอน

โครงการ	หมู่บ้านรับผิดชอบ	หมายเหตุ
1) โครงการอบรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ	หมู่ที่ 2, 7	เป็นหมู่บ้านที่ผ่านการอบรมมาก่อน
2) โครงการอบรมผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช	หมู่ที่ 2, 7	
3) โครงการอบรมผลิตชีวภัณฑ์และควบคุมศัตรูพืช	หมู่ที่ 2	
การควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี		
4) โครงการอบรมระบบการปลูกข้าวอินทรีย์	หมู่ที่ 9	
5) โครงการอบรมระบบปลูกผักอินทรีย์	หมู่ที่ 2	
6) โครงการอบรมการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์	หมู่ที่ 2	
7) โครงการอบรมเรื่องแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพ	หมู่ที่ 6	
การเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน		

แบบบันทึกการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เรื่อง

ความเหมาะสมหรือความสอดคล้องของขั้นตอนและกิจกรรมในแต่ละขั้นของการพัฒนา
อาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ
จังหวัดปทุมธานี ได้แก่

กระบวนการพัฒนาอาชีพมี 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน ประกอบด้วย

1. การวิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม
2. การวิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา
3. การเรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ

ขั้นที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ ประกอบด้วย

1. กำหนดเป้าหมาย
2. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง
3. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน

ขั้นที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์ เป็นการส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนหรือชุมชนอื่นๆที่มีบริบทหรือลักษณะของปัญหาใกล้เคียงกันกับ ตำบลบึงบอน ด้วยการทำเวทีชาวบ้าน

.....

.....

.....

.....

ขั้นที่ 4 การประเมินผล เป็นการแสดงรายละเอียดผลของการจัดทำแผนซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ข้างต้น การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน การวางแผนการพัฒนาอาชีพ การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์

.....

.....

.....

.....

**แบบประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปใช้
กระบวนการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน
อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานีไปใช้**

ชื่อ-นามสกุล.....วันที่.....สถานที่.....

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในตารางที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด ที่มีต่อ
แผนพัฒนาอาชีพข้อคำถามในแบบสอบถามนี้ แบ่งระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์
การพิจารณาดังนี้

- 5 หมายถึง มีความความเป็นไปได้มากที่สุด
- 4 หมายถึง มีความความเป็นไปได้ระดับมาก
- 3 หมายถึง ไม่แน่ใจ
- 2 หมายถึง มีความความเป็นไปได้ระดับน้อย
- 1 หมายถึง มีความความเป็นไปได้ระดับน้อยที่สุด

รายการ	ระดับความเป็นไปได้				
	5	4	3	2	1
ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาปัญหาหรือความต้องการในการพัฒนาอาชีพร่วมกัน 1. วิเคราะห์ชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วม 2. วิเคราะห์ปัญหาหรือความต้องการพัฒนา 3. เรียงลำดับความสำคัญปัญหาหรือความต้องการ					
ขั้นตอนที่ 2 การวางแผนการพัฒนาอาชีพ 4. กำหนดเป้าหมาย 5. กำหนดกิจกรรมที่สอดคล้อง 6. กำหนดแผนงานและโครงการพัฒนาอาชีพในชุมชน					
ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการนำแผนไปใช้ประโยชน์ 7. การส่งมอบให้ผู้ประโยชน์จากแผนการพัฒนาอาชีพ					

รายการ	ระดับความเป็นไปได้				
	5	4	3	2	1
ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลและพิจารณาผู้ใช้ผลประโยชน์จากแผน 8. การแสดงผลของการจัดทำแผนงานและโครงการ ทั้ง 3 ขั้นตอน ความเป็นประโยชน์ต่อชุมชน 9. ขั้นตอนของแผนพัฒนาอาชีพต่อการปฏิบัติ 10. แผนพัฒนาอาชีพมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน 11. แผนพัฒนาอาชีพประกอบด้วยโครงการตรงตามวัตถุประสงค์					
ข้อเสนอแนะ					

แผนพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
เป็นฐานของชุมชนตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

คำนำ

การศึกษาชุมชนตำบลบึงบอนได้รับความร่วมมือจากประชาชนในชุมชนให้ข้อมูลต่างๆ ในด้านสภาพทั่วไปของชุมชน อาชีพของชุมชนภูมิปัญญาท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการศึกษาจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชนนำไปสู่การวิเคราะห์ในการจัดทำแผนพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วม การที่ได้รับความร่วมมือทุกภาคส่วนได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชน เกษตรตำบล และผู้นำชุมชนในแต่ละกลุ่มอาชีพ ที่ให้ข้อมูลเชิงลึกของกลุ่มอาชีพที่ต้องการแก้ปัญหา ยึดหลักร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหา ร่วมกันได้ประโยชน์ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

แผนพัฒนาอาชีพฉบับนี้ถือเป็นต้นแบบแห่งวิธีการพัฒนาทางเลือกที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 บทนำส่วนที่ 2 ปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหาส่วนที่ 3

แผนงานและโครงการ ผู้วิจัยหวังว่าเครื่องมือนี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมของชุมชนได้จริงและหวังว่าจะเกิดประโยชน์อย่างสูงสุดของชุมชน

สารบัญ

ส่วนที่ 1	บทนำ
ส่วนที่ 2	ปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหา
ส่วนที่ 3	แผนงานและโครงการ

ส่วนที่ 1

บทนำ

การพัฒนาอาชีพของไทยมีผลมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนฉบับปีที่ 1-7 ที่พอจะสรุปได้ว่า ประเทศไทยมีเศรษฐกิจดีขึ้นในหลายด้าน แต่สังคมไทยกลับมีปัญหามากมาย และในขณะเดียวกัน การพัฒนาในด้านต่างๆ ไม่มีความยั่งยืน โดยที่รัฐบาลมุ่งแต่จะพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยระบบทุนนิยม ละเลยความเป็นอัตลักษณ์ของชาติไทย ได้แก่ คน สังคม ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพหลักได้แก่เกษตรกรรม ที่ถูกปรับเปลี่ยนให้เป็นเกษตรกรรมแผนใหม่ การปลูกพืชเชิงเดี่ยว ใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชมาเป็นปัจจัยในการผลิตมีจุดประสงค์ผลิตเพื่อขาย ทำให้แผนฉบับที่ 8 ต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด เป็นการพัฒนาคน ด้วยการให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา แต่ละคนใช้ทุนของประเทศมีอยู่ในแต่ละชุมชนเพื่อให้เกิดอนุรักษ์และนำมาใช้อย่างมีประสิทธิภาพจนกระทั่งแผนพัฒนาฉบับที่ 9, 10 และ 11 ได้อัญเชิญหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศโดยใช้กระบวนการประชาชนมีส่วนร่วม ให้ความสำคัญกับทุนของประเทศที่ชัดเจนขึ้น ได้แก่ทุนมนุษย์ทุนสังคมทุนกายภาพทุนทางการเงินทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและทุนทางวัฒนธรรม ให้นำมาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกันโดยเฉพาะการสร้างฐานทางภูมิปัญญาเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้กับคนและสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพก้าวสู่สังคมและเศรษฐกิจสีเขียวที่มีแบบแผนการผลิตและบริโภคอย่างยั่งยืนและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เกิดแนวทางการพัฒนาอาชีพที่มีผลโดยรวมต่อความเป็นอยู่ของคนไทยซึ่งมีอาชีพหลักส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตรกรรม โดยการปรับเปลี่ยนต้องเริ่มจากใจที่ตระหนักถึงคุณค่าของทุนประเทศทุกด้าน เพื่ออนาคตของลูกหลาน

จังหวัดปทุมธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ประชาชนมีการปรับเปลี่ยนอาชีพตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตำบลบึงบอน อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี แต่เดิมชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ได้แก่การทำนา ปลูกผัก ในปี พ.ศ. 2514 ได้เริ่มมีการปลูกส้มเขียวหวาน (Tangerine) ทั้งอำเภอหนองเสือปลูกส้มมากที่สุด และธัญบุรีบางส่วนซึ่งได้ผลดีและคุณภาพดีไม่แพ้แหล่งอื่นๆ จนเป็นที่รู้จักกันทั้งประเทศ และมีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงปี พ.ศ. 2546 มีสถิติการปลูกส้มเขียวหวานถึง 108,169 ไร่ (พลพัฒน์ พึ่งวิทยา, ม.ป.ป.) การปลูกส้มเขียวหวานได้สิ้นสุดเมื่อเกิดล้มตายลงไปเรื่อยๆ จนถึงปี พ.ศ. 2548 เกษตรกรไม่สามารถปลูกส้มเขียวหวานต่อไปได้อีก แต่สิ่งที่ยังตกค้างคือสารเคมีที่ตกค้างทั้งปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชจากการที่ใช้บำรุงดินและป้องกันกำจัดศัตรูพืชในสวนส้ม เกษตรกรต้องเปลี่ยนมาทำนาและปลูกผักแทน และยังคงใช้สารเคมีไม่ต่างจากเดิม สิ่งที่เกิดขึ้นคือวิถีการผลิตที่ต้องการจำหน่ายเป็นหลักจึงสะสมมลพิษ สิ่งที่เกิดขึ้นคือความล้มเหลวจากการพัฒนา แต่ไม่ยั่งยืน ทำให้สูญเสียทุนทางสังคมหลายด้าน การเริ่มต้นร่วมกันในการจัดทำแผนพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมขึ้น และปัญหาอื่นที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาอาชีพคือ กองทุนหมุนเวียนเพื่อการเกษตรสำหรับเกษตรกรตำบลบึงบอน เกษตรกรหลายคนขาดความคล่องตัวในการยืมเงินจากกองทุนอื่นเนื่องมาจากสาเหตุต่างๆ กัน และการได้รับเงินจากการรับจำนำข้าวของรัฐบาลล่าช้า มีผลต่อการส่งคืนเงินกู้ยืมจากแหล่งทุนต่างๆ และการลงทุนในการผลิตคราวต่อไป

แผนพัฒนาอาชีพของชุมชนตำบลบึงบอนนี้เกิดจากชุมชนหลักในตำบล ที่เป็นเกษตรกรรม แนวคิดในการผลิตในการเกษตรที่ต้องการปรับเปลี่ยนแนวคิดไปสู่เกษตรปลอดภัย ซึ่งมีสมาชิก รวมกลุ่มกัน และต้องการที่จะพัฒนาระบบการผลิตทางการเกษตรที่ปราศจากสารพิษไม่ก่อให้เกิด มลพิษขึ้นมาอีก เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ปรัชญาหรือ หาแนวทางลดรายจ่ายและลดสารเคมี เกิด ความรู้ความเข้าใจหันมาร่วมกันคิด ร่วมกันทำและขยายแนวคิดออกเป็นเครือข่าย เพิ่มความเข้มแข็ง ของชุมชน

ส่วนที่ 2 ปัญหาและการวิเคราะห์ปัญหา

ปัญหา	การแก้ปัญหา	แผนพัฒนา	วิธีการ
ต้นทุนการผลิตสูง -สารเคมีทางการเกษตร มีราคาสูง -ต้องซื้อ ผลิตเองไม่ได้ สารพิษตกค้าง มลพิษจากสารเคมี	ลดต้นทุนการผลิต -ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ใน ชุมชนทดแทนสารเคมี -ปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ น้ำหมักสมุนไพร	ผลิตสารอินทรีย์เพื่อ การเกษตร	อบรม
ต้นทุนการผลิตสูง -มีความรู้ระบบการ ปลูกพืชไม่เพียงพอ -เมล็ดพันธุ์มีราคาสูง / วัชพืชปน	-ความรู้เกี่ยวกับระบบการ การผลิตข้าวอินทรีย์ -ความรู้เกี่ยวกับระบบการ ผลิตผักอินทรีย์ -ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ พืช	ให้ความรู้เกี่ยวกับ -ระบบการการผลิต ข้าวอินทรีย์ -ระบบการผลิตผัก อินทรีย์ -ความรู้เกี่ยวกับ เมล็ดพันธุ์พืช/ แหล่งเมล็ดพันธุ์	อบรม ดูงาน
ที่จำหน่ายผลผลิต เกษตรอินทรีย์	ศูนย์/ตลาด/ร้านค้ารับซื้อ ผลผลิตเกษตรอินทรีย์	ร้านค้าเกษตร อินทรีย์	จัดหาร้านค้า
ต่างคนต่างทำ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า	กลุ่มและเครือข่าย	กลุ่มเกษตรเกษตร อินทรีย์ และ เครือข่าย	อบรมการทำกลุ่ม และเครือข่าย
เข้าไม่ถึงแหล่งทุน	ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งทุน และการเข้าถึงแหล่งทุน	แหล่งทุนเพื่อ การเกษตร	ให้ความรู้แหล่งทุน

แผนงานและโครงการ
การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานการศึกษาตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี

โครงการ/กิจกรรม	กิจกรรม	วิธีการดำเนินงาน	ผู้รับผิดชอบ	งบประมาณ (บาท)
1.โครงการอบรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ	อบรม	บรรยายและปฏิบัติ	อบต.บึงบอนและเกษตรตำบลบึงบอน	51,100
2.โครงการอบรมผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช	อบรม	บรรยายและปฏิบัติ	อบต.บึงบอนและเกษตรตำบลบึงบอน	49,950
3.โครงการอบรมผลิตชีวภัณฑ์และควบคุมศัตรูพืช การควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี	อบรม	บรรยายและปฏิบัติ	อบต.บึงบอนและเกษตรตำบลบึงบอน	50,650
4.โครงการอบรมระบบการปลูกข้าวอินทรีย์	อบรม	บรรยายและปฏิบัติ	อบต.บึงบอนและเกษตรตำบลบึงบอน	55,800
5.โครงการอบรมระบบปลูกผักอินทรีย์	อบรม	บรรยายและปฏิบัติ	อบต.บึงบอนและเกษตรตำบลบึงบอน	55,800
6.โครงการอบรมการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์	อบรม	บรรยายและปฏิบัติ	อบต.บึงบอนและเกษตรตำบลบึงบอน	46,200
7.โครงการอบรมเรื่องแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพ การเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน	อบรม	บรรยายและปฏิบัติ	อบต.บึงบอนและเกษตรตำบลบึงบอน	46,200
รวม				365,700

ส่วนที่ 3

แผนงานและโครงการ

การพัฒนาอาชีพแบบมีส่วนร่วมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชนตำบลบึงบอนในการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยด้วยแนวคิดจิตสำนึกเกษตรอินทรีย์และการลดต้นทุนการผลิต

1. โครงการอบรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ
2. โครงการอบรมผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช
3. โครงการอบรมผลิตชีวภัณฑ์และควบคุมศัตรูพืชการควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี
4. โครงการอบรมระบบการปลูกข้าวอินทรีย์
5. โครงการอบรมระบบปลูกผักอินทรีย์
6. โครงการอบรมการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์
7. โครงการอบรมเรื่องแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน

โครงการอบรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ

ผู้รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน

หลักการ และเหตุผล

ตำบลบึงบอนมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมจำนวนมาก เกษตรกรได้นำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ เช่น สารสังเคราะห์ทางเคมี ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดโรคแมลง และสารเคมีประเภทอื่น ๆ อีกมากมาย จนถึงขั้นเป็นอันตรายต่อคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ทำลายระบบนิเวศวิทยาของธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน ชุมชนได้เห็นพิษภัยของการผลิตด้วยสารเคมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการใช้ปุ๋ยเคมี ที่มีผลทำให้ดินเป็นกรด และทำลายจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ในดิน เกษตรกรในชุมชนต้องการพัฒนาอาชีพเกษตรที่ตนเองทำอยู่ให้เกิดความปลอดภัยจากสารเคมี เห็นสมควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยได้มาตรฐาน GAP พร้อมนำเกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองความปลอดภัย ด้านอาหาร หรือการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ จึงจัดอบรมการผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพทดแทนปุ๋ยเคมี

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนผลิตปุ๋ยอินทรีย์ได้
2. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนผลิตน้ำหมักชีวภาพได้

เป้าหมาย

เกษตรกรได้รับการพัฒนาในด้านเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ มีทักษะผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพใช้เองได้ในฟาร์ม

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 1 – 9 ตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนกันยายน 2558

แผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												ผู้รับผิดชอบ
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. จัดทำรายละเอียดโครงการขออนุมัติ	←→												อบต. บึงบอน
2. คัดเลือกเกษตรกรเข้ารับการอบรม		←→											
3. กำหนดการอบรมเตรียมการอบรม			←→										
4. ดำเนินการอบรมผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักอินทรีย์ใช้เองได้			←→										
5. จัดทำแปลงสาธิตปลูกพืชด้วยปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักอินทรีย์				←→→→→→→→→→→									
6. ติดตามและประเมินผลโครงการ				←→→→→→→→→→→									

วิธีการดำเนินงาน

1. ฝ่ายฝึกอบรมองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนจัดทำรายละเอียดโครงการ ขออนุมัติโครงการจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน
2. ประชุมชี้แจงโครงการแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
3. พิจารณาคัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่เป้าหมาย เพื่อเป็นอาสาสมัครเกษตรกรถ่ายทอดเทคโนโลยีโดยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการ
4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรเป้าหมาย
5. ดำเนินการแปลงสาธิตการผลิตผักอินทรีย์ด้วยปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักอินทรีย์ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
6. ติดตามและประเมินผลโครงการ

งบประมาณ

- ขอสนับสนุนงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2557 ถึงปี 2558 จากเทศบาลตำบลบึงบอน จำนวนเงิน 60,000 บาท/ปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดฝึกอบรม

- แผนการใช้เงิน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												จำนวนเงิน (บาท)
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. ถ่ายทอดความรู้				←→									30,000
2. จัดทำแปลงสาธิต				←							→		30,000

โครงการอบรมผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืช

ผู้รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน

หลักการ และเหตุผล

ชุมชนในตำบลบึงบอนยังคงทำอาชีพเกษตรกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก เกษตรกรได้นำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ เช่น สารสังเคราะห์ทางเคมี ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดโรคแมลง และสารเคมีประเภทอื่น ๆ อีกมากมาย จนถึงขั้นเป็นอันตรายต่อคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ทำลายระบบนิเวศวิทยาของธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน จึงเห็นสมควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยได้มาตรฐาน GAP พร้อมนำเกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองความปลอดภัย ด้านอาหาร หรือการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ด้วยการป้องกันศัตรูพืชด้วยสารอินทรีย์ อันได้แก่สมุนไพรที่มีอยู่มากมายในท้องถิ่น จึงได้จัดอบรมการประยุกต์ใช้สมุนไพรป้องกันศัตรูพืช

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืชใช้เองได้

เป้าหมาย

เกษตรกรได้รับการพัฒนาในด้านเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ มีทักษะผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืชใช้เองได้ในฟาร์ม

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 1 – 9 ตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี

ระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนกันยายน 2558

แผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												ผู้รับผิดชอบ
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. จัดทำรายละเอียดโครงการขออนุมัติ	←→												อบต. บึงบอน
2. คัดเลือกเกษตรกรเข้ารับการอบรม		←→											
3. กำหนดการอบรมเตรียมการอบรม			←→										
4. ดำเนินการอบรมผลิตสมุนไพรป้องกันศัตรูพืชใช้เองได้				←→									
5. จัดทำแปลงสาธิตที่มีการป้องกันศัตรูพืชด้วยสมุนไพร				←→→→→→→→→→→									
6. ติดตามและประเมินผลโครงการ					←→→→→→→→→→→								

วิธีการดำเนินงาน

1. ฝ่ายฝึกอบรมองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนจัดทำรายละเอียดโครงการ ขออนุมัติโครงการจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน
2. ประชุมชี้แจงโครงการแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
3. พิจารณาคัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่เป้าหมาย เพื่อเป็นอาสาสมัครเกษตรกรถ่ายทอดเทคโนโลยีโดยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการ
4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรเป้าหมาย
5. ดำเนินการแปลงสาธิตการผลิตผักอินทรีย์ด้วยการใช้สมุนไพรป้องกันศัตรูพืชด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
6. ติดตามและประเมินผลโครงการ

งบประมาณ

- ขอสนับสนุนงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2557 ถึงปี 2558 จากเทศบาลตำบลบึงบอน จำนวนเงิน 60,000 บาท/ปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดฝึกอบรม

- แผนการใช้เงิน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												จำนวนเงิน (บาท)
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. ถ่ายทอดความรู้				←→									30,000
2. จัดทำแปลงสาธิต				←							→		30,000

โครงการอบรมผลิตชีวภัณฑ์ควบคุมศัตรูพืชและการควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี

ผู้รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน

หลักการ และเหตุผล

ตำบลบึงบอนมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมมาก เกษตรกรได้นำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ เช่น สารสังเคราะห์มาใช้ในการกำจัดโรคแมลง และสารเคมีประเภทอื่น ๆ อีกมากมาย ที่สะสมในร่างกายจนถึงขั้นเป็นอันตรายต่อคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ทำลายระบบนิเวศวิทยาของธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติ เสื่อมโทรม รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน จึงเห็นสมควรส่งเสริมให้เกษตรกร มีการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยได้มาตรฐาน GAP พร้อมนำเกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองความปลอดภัย ด้านอาหาร หรือการผลิตในระบบเกษตรอินทรีย์ ชุมชนจึงมีความต้องการอบรมใช้ชีวภัณฑ์ มาควบคุมศัตรูพืชอันเป็นสิ่งมีชีวิตที่ความคุ้มกันเองจนไม่ทำลายผลผลิตทางการเกษตรให้เสียหาย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนมีความรู้เรื่องชีวภัณฑ์ควบคุมศัตรูพืช
2. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนมีความรู้เรื่องการควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี
3. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนมีความสามารถผลิตชีวภัณฑ์ควบคุมศัตรูพืชได้
4. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนมีความสามารถการควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธีได้

เป้าหมาย

เกษตรกรได้รับการพัฒนาในด้านเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ มีทักษะผลิตชีวภัณฑ์ ควบคุมศัตรูพืชได้ในฟาร์มและมีวิธีการควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธีด้วย

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 1 – 9 ตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนกันยายน 2558

แผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												ผู้รับผิดชอบ
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. จัดทำรายละเอียด โครงการขออนุมัติ	↔												อบต. บึงบอน
2. คัดเลือกเกษตรกรเข้ารับ การอบรม		↔											
3. กำหนดการอบรม เตรียมการอบรม			↔										
4. ดำเนินการอบรมผลิตผล ชีวภัณฑ์ควบคุมศัตรูพืช และการควบคุมศัตรูพืช ด้วยชีววิธี			↔										
5. จัดทำแปลงสาธิตปลูกพืช โดยใช้ชีวภัณฑ์ ควบคุมศัตรูพืชและการ ควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธี				↔									
6. ติดตามและประเมินผล โครงการ				↔									

วิธีการดำเนินงาน

1. ฝ่ายฝึกอบรมองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนจัดทำรายละเอียดโครงการ ขออนุมัติโครงการจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน
2. ประชุมชี้แจงโครงการแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
3. พิจารณาคัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่เป้าหมาย เพื่อเป็นอาสาสมัครเกษตรกรถ่ายทอดเทคโนโลยีโดยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรเป้าหมาย
5. ดำเนินการทำการแปลงสาธิตด้วยการใช้ชีวภัณฑ์ควบคุมศัตรูพืชและการควบคุมศัตรูพืชด้วยชีววิธีด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
6. ติดตามและประเมินผลโครงการ

งบประมาณ

- ขอสนับสนุนงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2557 ถึงปี 2558 จากเทศบาลตำบลบึงบอน จำนวนเงิน 60.000 บาท/ปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดฝึกอบรม

- แผนการใช้เงิน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												จำนวนเงิน (บาท)
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. ถ่ายทอดความรู้				←→									30,000
2. จัดทำแปลงสาธิต				←							→		30,000

โครงการอบรมปลูกข้าวอินทรีย์

ผู้รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน

หลักการ และเหตุผล

ตำบลบึงบอนมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมมาก เกษตรกรผู้ทำนาปลูกข้าวได้นำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ เช่น สารสังเคราะห์ทางเคมี ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดโรคแมลง และสารเคมีประเภทอื่นๆ อีกมากมาย จนถึงขั้นเป็นอันตรายต่อคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ทำลายระบบนิเวศวิทยาของธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน เกษตรกรได้ตระหนักถึงพิษภัยและมีความสนใจในการปลูกข้าวอินทรีย์ จึงเห็นสมควรจัดอบรมให้เกษตรกรมีการผลิตข้าวอินทรีย์ที่ปลอดภัยและได้มาตรฐาน GAP พร้อมนำเกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองความปลอดภัย ด้านอาหาร และได้ข้าวที่มีผลผลิตสูงจากแหล่งผู้ผลิตเมล็ดพันธุ์ที่เชื่อถือได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนมีความรู้ในการปลูกข้าวอินทรีย์
2. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนปลูกข้าวอินทรีย์ได้

เป้าหมาย

เกษตรกรได้รับการพัฒนาในด้านเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ มีทักษะในการปลูกข้าวอินทรีย์ได้

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 1 –9 ตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนกันยายน 2558

แผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												ผู้รับผิดชอบ
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. จัดทำรายละเอียดโครงการขออนุมัติ	←→												อบต. บึงบอน
2. คัดเลือกเกษตรกรเข้ารับการอบรม		←→											
3. กำหนดการอบรมเตรียมการอบรม			←→										
4. ดำเนินการอบรมปลูกข้าวอินทรีย์			←→										
5. จัดทำแปลงสาธิตปลูกพืชปลูกข้าวอินทรีย์			←→										
6. ติดตามและประเมินผลโครงการ				←→									

วิธีการดำเนินงาน

1. ฝ่ายฝึกอบรมองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนจัดทำรายละเอียดโครงการ ขออนุมัติโครงการจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน
2. ประชุมชี้แจงโครงการแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
3. พิจารณาคัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่เป้าหมาย เพื่อเป็นอาสาสมัครเกษตรกรถ่ายทอดเทคโนโลยีโดยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการ
4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรเป้าหมาย ดำเนินการแปลงสาธิตการปลูกข้าวอินทรีย์ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
5. ติดตามและประเมินผลโครงการ

งบประมาณ

- ขอสนับสนุนงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2557 ถึงปี 2558 จากเทศบาลตำบลบึงบอน จำนวนเงิน 60,000 บาท/ปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดฝึกอบรม

- แผนการใช้จ่ายเงิน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												จำนวนเงิน (บาท)
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. ถ่ายทอดความรู้			←→										30,000
2. จัดทำแปลงสาธิต			←→										30,000

โครงการอบรมการปลูกผักอินทรีย์

ผู้รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน

หลักการ และเหตุผล

ตำบลบึงบอนมีพื้นที่ทำการเกษตรกรรมมาก เกษตรกรได้นำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ เช่น สารสังเคราะห์ทางเคมี ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดโรคแมลง และสารเคมีประเภทอื่น ๆ อีกมากมาย จนถึงขั้นเป็นอันตรายต่อคน สัตว์และสิ่งแวดล้อม ทำลายระบบนิเวศวิทยาของธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม รวมทั้งเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของประชาชน จึงเห็นสมควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีการผลิตสินค้าเกษตรที่ปลอดภัยได้มาตรฐาน GAP พร้อมนำเกษตรกรเข้าสู่ระบบการรับรองความปลอดภัย ด้านอาหาร

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนมีความรู้ในการปลูกผักอินทรีย์
2. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนปลูกผักอินทรีย์ได้

เป้าหมาย

เกษตรกรได้รับการพัฒนาในด้านเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ มีทักษะในการปลูกผักอินทรีย์ได้

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 1 – 9 ตำบลบึงบอน อำเภอนongเสือ จังหวัดปทุมธานี

ระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนกันยายน 2558

โครงการอบรมการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์

ผู้รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน

หลักการ และเหตุผล

ตำบลบึงบอนมีชุมชนที่ทำเกษตรอินทรีย์แต่ไม่สามารถขยายปริมาณการผลิตได้เพิ่มขึ้น เนื่องจากมีผู้รู้แหล่งเกษตรอินทรีย์ยังน้อยมาก รวมทั้งความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้มีการถูกถ่ายทอดออกไป และการรับความรู้จากภายนอกมีอยู่น้อย จำเป็นอย่างยิ่งต้องสร้างเครือข่าย ในชุมชน ด้วยกันเองและภายนอกชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และให้ทราบถึงแหล่งผลิตเกษตรอินทรีย์เพื่อจำหน่าย จำเป็นอย่างยิ่งต้องให้กลุ่มต่างๆในชุมชนสร้างเครือข่ายอันนำไปสู่ความเข้มแข็งในการผลิตของชุมชนเอง จึงเห็นควรจัดอบรมให้ความรู้ในการสร้างเครือข่ายให้กับชุมชนขึ้น

วัตถุประสงค์

เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์เกิดขึ้นในชุมชนได้

เป้าหมาย

เกษตรกรได้รับการพัฒนาในด้านเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ มีการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์เพื่อแลกเปลี่ยนรู้ในชุมชนและนอกชุมชน

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 1 –9 ตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนกันยายน 2558

แผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												ผู้รับผิดชอบ
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. จัดทำรายละเอียดโครงการขออนุมัติ	←→												อบต. บึงบอน
2. คัดเลือกเกษตรกรเข้ารับการอบรม		←→											
3. กำหนดการอบรมเตรียมการอบรม			←→										
4. ดำเนินการอบรมการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์			←→										
5. จัดตั้งเครือข่าย				←→									
6. ติดตามและประเมินผลโครงการ				←→									

วิธีการดำเนินงาน

1. ฝ่ายฝึกอบรมองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนจัดทำรายละเอียดโครงการ ขออนุมัติโครงการจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน
2. ประชุมชี้แจงโครงการแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
3. พิจารณาคัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่เป้าหมาย เพื่อเป็นอาสาสมัครเกษตรกรถ่ายทอดเทคโนโลยีโดยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการ
4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรเป้าหมาย
5. ดำเนินการทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
6. ติดตามและประเมินผลโครงการ

งบประมาณ

- ขอสนับสนุนงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2557 ถึงปี 2558 จากเทศบาลตำบลบึงบอน จำนวนเงิน 60,000 บาท/ปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดฝึกอบรม
- แผนการใช้จ่ายเงิน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												จำนวนเงิน (บาท)
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. ถ่ายทอดความรู้			←→										30,000
2. จัดทำเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์				←→									30,000

โครงการอบรมเรื่องแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน

ผู้รับผิดชอบ

องค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน

หลักการ และเหตุผล

ชุมชนในตำบลบึงบอนยังคงทำอาชีพเกษตรกรรมอยู่มาก เกษตรกรได้นำวิทยาการสมัยใหม่มาใช้มากขึ้น เช่น พันธุ์ข้าวลูกผสมที่ให้ผลผลิตสูง พันธุ์ผักที่ตอบสนองดีต่อธาตุอาหาร ขั้นตอนการผลิตซับซ้อนกว่าเดิม การให้น้ำ การใช้เครื่องกลการเกษตร และระยะเวลาที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยวในแต่ละพันธุ์ ในแต่ละฤดูกาล รวมทั้งศัตรูพืชในแต่ละฤดูกาล ทั้งโรค แมลง วัชพืช และรวมถึงเมล็ดพันธุ์ที่เจือปนวัชพืชด้วย ซึ่งมีผลทำให้ต้นทุนการผลิตสูง เกษตรกรที่มีทุนน้อยจำเป็นต้องกู้เงินจากแหล่งทุนต่างๆ มาประกอบอาชีพในแต่ละฤดูกาลผลิต การให้ความรู้แก่เกษตรกรจึงมีความจำเป็นในการได้รับความรู้และเงื่อนไขในการกู้ยืมเงินด้วย และในขณะเดียวกันเกษตรกรจำเป็นต้องจัดบันทึกรายรับรายจ่ายโดยละเอียดในรูปบัญชีครัวเรือน เพื่อให้ทราบถึงต้นทุนที่แท้จริงได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนมีความรู้และสามารถแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรได้
2. เพื่อให้ชุมชนตำบลบึงบอนมีความรู้และทำบัญชีครัวเรือนได้

เป้าหมาย

1. เกษตรกรได้รับการพัฒนาในด้านเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ มีความรู้และสามารถหาแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรได้
2. เกษตรกรได้รับการพัฒนาในด้านเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ มีความรู้และสามารถในการทำบัญชีครัวเรือนได้ด้วยตนเอง

พื้นที่ดำเนินการ

หมู่ที่ 1 – 9 ตำบลบึงบอน อำเภอนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ระยะเวลา

ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 ถึงเดือนกันยายน 2558

แผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												ผู้รับผิดชอบ
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. จัดทำรายละเอียดโครงการขออนุมัติ	←→												อบต. บึงบอน
2. คัดเลือกเกษตรกรเข้ารับการอบรม		←→											
3. กำหนดการอบรมเตรียมการอบรม			←→										
4. ดำเนินการอบรมเรื่องแหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน			←→										
5. ติดตามและประเมินผลโครงการ						←→							

วิธีการดำเนินงาน

1. ฝ่ายฝึกอบรมองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอนจัดทำรายละเอียดโครงการ ขออนุมัติโครงการจากองค์การบริหารส่วนตำบลบึงบอน
2. ประชุมชี้แจงโครงการแก่คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ
3. พิจารณาคัดเลือกเกษตรกรและพื้นที่เป้าหมาย เพื่อเป็นอาสาสมัครเกษตรกรถ่ายทอดเทคโนโลยีโดยผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการ
4. ถ่ายทอดความรู้ให้กับเกษตรกรเป้าหมาย แหล่งทุนเพื่อประกอบอาชีพการเกษตรและการทำบัญชีครัวเรือน
5. ติดตามและประเมินผลโครงการ

งบประมาณ

- ขอสนับสนุนงบประมาณรายจ่ายประจำปี 2557 ถึงปี 2558 จากเทศบาลตำบลบึงบอน จำนวนเงิน 60,000 บาท/ปี เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดฝึกอบรม
- แผนการใช้จ่ายเงิน

กิจกรรม	ช่วงเวลาดำเนินการ												จำนวนเงิน (บาท)
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	
1. ถ่ายทอดความรู้				←→									30,000
2. ทำบัญชีครัวเรือน				←→									30,000

แบบประเมินผลการดำเนินโครงการ

รายการ	ระดับความคิดเห็น				
	5	4	3	2	1
1. ชื่อโครงการ					
2. หลักการและเหตุผล					
3. การตั้งวัตถุประสงค์					
4. ผลที่คาดว่าจะได้รับ					
5. การกำหนดกิจกรรม					
6. ผู้เกี่ยวข้องในการจัดอบรม (ผู้จัดอบรม และผู้รับการอบรม)					
7. ระยะเวลา					
8. สถานที่					
9. งบประมาณ					
10. การประเมินผล					
11. ข้อเสนอแนะการปรับปรุงแก้ไข					

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ - นามสกุล

นายสวัสดิ์ พิมพ์สุวรรณ

วัน เดือน ปี เกิด

วันที่ 7 มกราคม 2504

สถานที่เกิด

จังหวัดสุพรรณบุรี

ประวัติการศึกษา

วิทยาศาสตร์บัณฑิต

คณะเกษตรศาสตร์บางพระศรีราชา ชลบุรี

วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (เกษตรศาสตร์)

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

บางเขน กรุงเทพมหานคร

ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน

อาจารย์

คณะเทคโนโลยีการเกษตร

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

2 พหลโยธิน 87 ซอย 2 ตำบลประชาธิปัตย์

อำเภอธัญบุรี จังหวัดปทุมธานี 12130